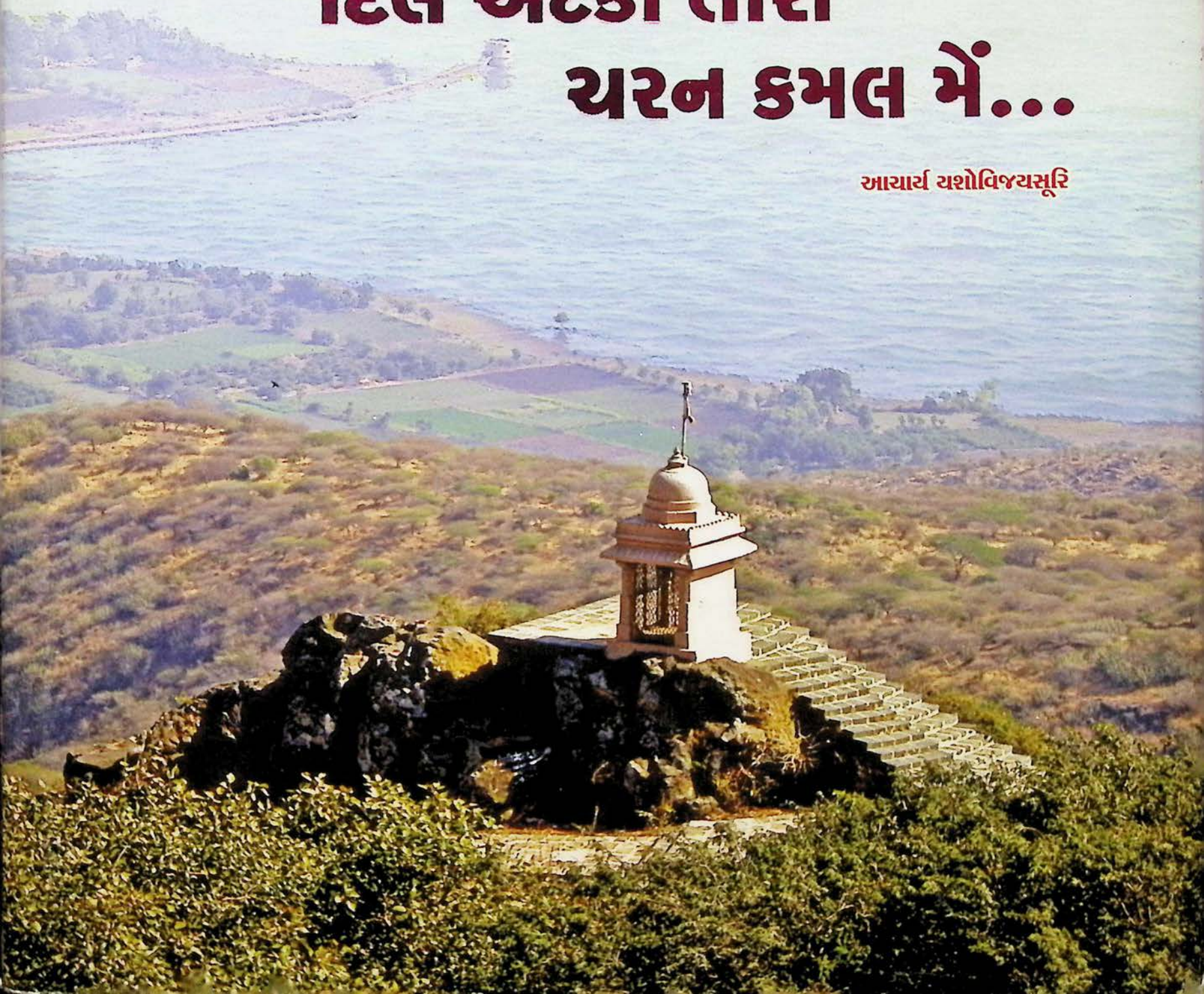

દિલ અટકો તોરા ચરન કમલ મેં...

આચાર્ય યશોવિજયસૂરિ

महानगरम् इति

સોહામણું એ હસ્તિનાપુર નગર પહેલા પારણે,
જ્યાં આપ જઈ ઊભા હતા, શ્રેયાંસનૃપને બારણે;
વહોર્યો હતો ત્યાં ઈશુરસ, કરયુગલ લંબાવી તમે,
ત્યારે તમોને જેમણે જોયા હશે તે ધન્ય છે...
તે દશ્ય ત્યારે જેમણે માણ્યું હશે તે ધન્ય છે...

આચાર્યશ્રી ઐકારસૂરિ જ્ઞાનમંદિર ગ્રંથાવલિ-૯૬

દિલ અટકો તોરા ચરન કમલ મેં...

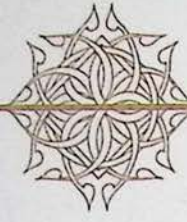
[પૂજ્યપાદ મહોપાધ્યાય શ્રીવિનયવિજય મહારાજ રચિત
શ્રી ઋષભજિન સ્તવના પર સંવેદના]

આચાર્ય યશોવિજયસૂરિ

: સૌજન્ય :

શ્રીમતી શોભનાબહેન રજનીકાન્તભાઈ કેશવલાલ શાહ (થલવાડાવાળા)

હ. અમીત, નિકુંજ, રાખી

દિલ અટકો તોરા ચરન કમલ મેં...

મૂલ્ય : ૩૦૦-૦૦ રૂ.

પ્રથમ આવૃત્તિ : ઈ.સ. ૨૦૧૫

પ્રકાશક : આચાર્યશ્રી ઔંકારસૂરિ આરાધના ભવન,
સુભાષચોક, ગોપીપુરા, સુરત

પ્રાપ્તિસ્થાન

- સેવંતીલાલ એ. મહેતા

૪-ડી, સિદ્ધગિરિ એપાર્ટમેન્ટ, અઠવાલાઈન્સ, સુરત

ફોન : ૨૬૬૭૫૧૧ (મો.) ૯૮૨૪૧ ૫૨૭૨૭

E-mail : omkarsuri@rediffmail.com / mehta_sevantilal@yahoo.co.in

- જુગર ધીરુભાઈ વડેચા

૧૦૧, શ્રી ભુવન, પહેલે માળે, ૨૮૯, એસ.વી.પી. રોડ, મુંબઈ-૦૪

ફોન : ૨૩૮૭૬૩૧૫ (મો.) ૯૮૨૦૫ ૭૫૬૭૭

- આચાર્યશ્રી ઔંકારસૂરિ આરાધના ભવન

વાવ પંથક વાડી, દશાપોરવાડ સોસાયટી,

પાલડી, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૭

સુરેશભાઈ કે. મહેતા ફોન : ૨૬૫૮૦૦૫૩ (મો.) ૯૪૨૯૩ ૫૫૯૫૩

- વિજયભદ્ર ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ

હાઈવે, ભીલડીયાજી (બ.કાં.)-ગુજરાત ફોન : ૨૭૪૪-૨૩૩૧૨૯

મુદ્રક : કિરીટ ગ્રાફિક્સ

૪૧૬, વૃંદાવન શોર્પિંગ સેન્ટર, પાનકોરનાકા, અમદાવાદ-૧ ફોન : ૨૫૩૩૦૦૯૫

તારક છાયા

શ્રી શત્રુંજય તીર્થાધિપતિ આદિનાથ દાદા

દિવ્ય આશિષ

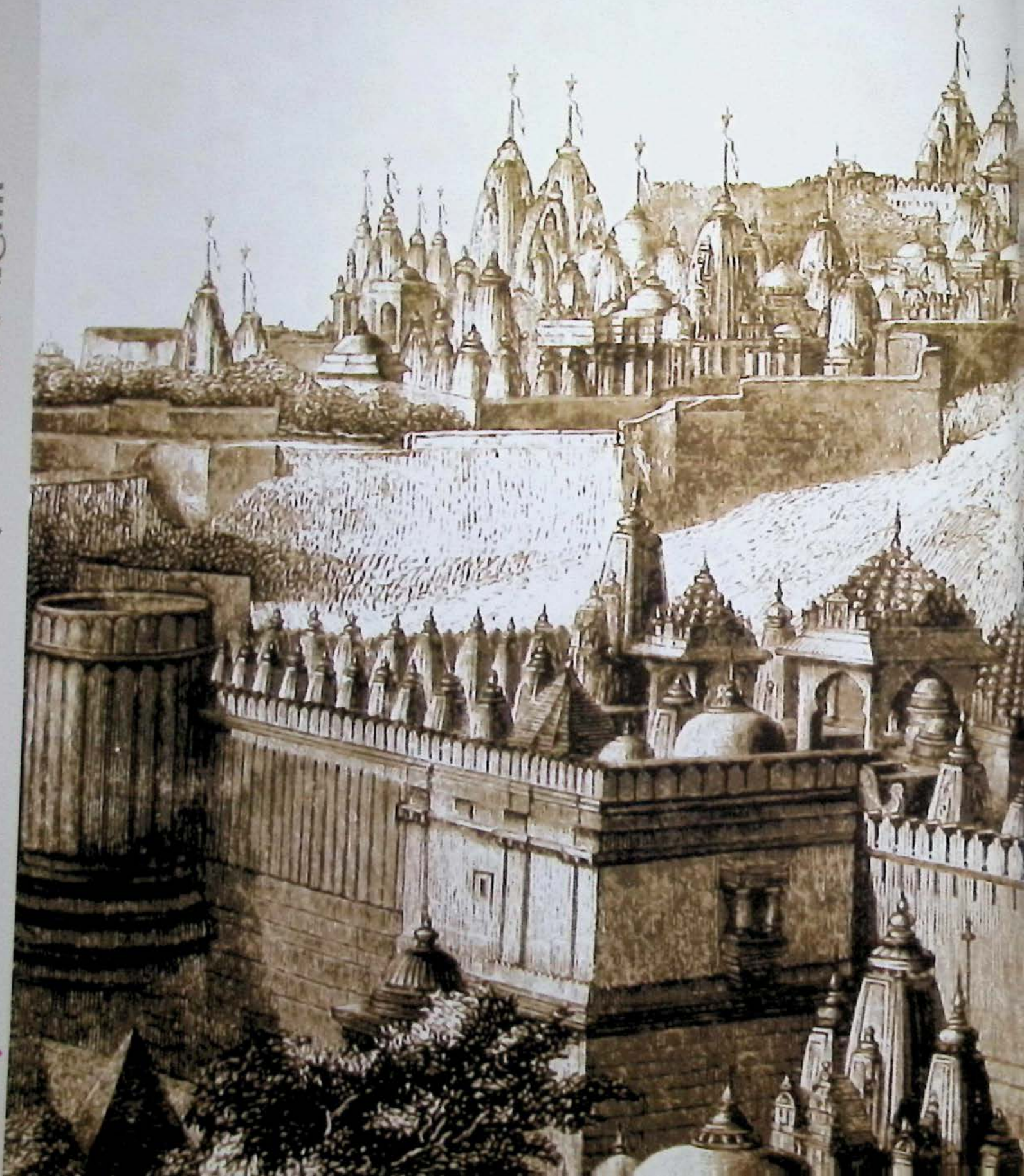
પૂજ્યપાદ, વચનસિદ્ધ યુગપુરુષ આચાર્ય ભગવંત
 શ્રીમદ્વિજય સિદ્ધિસૂરીશ્વરજી મહારાજા
 પૂજ્યપાદ, નિઃસ્પૃહશિરોમણિ
 મુનિપ્રવરશ્રી વિનયવિજયજી મહારાજા
 પૂજ્યપાદ, ભક્તિયોગાચાર્ય, સંયમૈકદૃષ્ટિ આચાર્ય ભગવંત
 શ્રીમદ્વિજય ભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજા
 પૂજ્યપાદ, વિદ્વદ્વર્ય મુનિપ્રવરશ્રી જનકવિજયજી મહારાજા
 પૂજ્યપાદ, સંયમૈકનિષ્ઠ મુનિપ્રવરશ્રી દ્વીકારવિજયજી મહારાજા
 પૂજ્યપાદ, તપસ્વિરત્ન મુનિપ્રવરશ્રી વિલાસવિજયજી મહારાજા
 પૂજ્યપાદ, શાસનધુરીણ આચાર્ય ભગવંત
 શ્રીમદ્વિજય ઝંકારસૂરીશ્વરજી મહારાજા
 પૂજ્યપાદ, વર્ધમાનતપોનિધિ આચાર્ય ભગવંત
 શ્રીમદ્વિજય ભદ્રંકરસૂરીશ્વરજી મહારાજા
 પૂજ્યપાદ, આગમપ્રજ્ઞ શ્રુતસ્થવિર
 પ્રવર્તક મુનિપ્રવરશ્રી જંબૂવિજયજી મહારાજા
 પૂજ્યપાદ, આરાધનારત મુનિરાજશ્રી જિનચન્દ્રવિજયજી મહારાજા

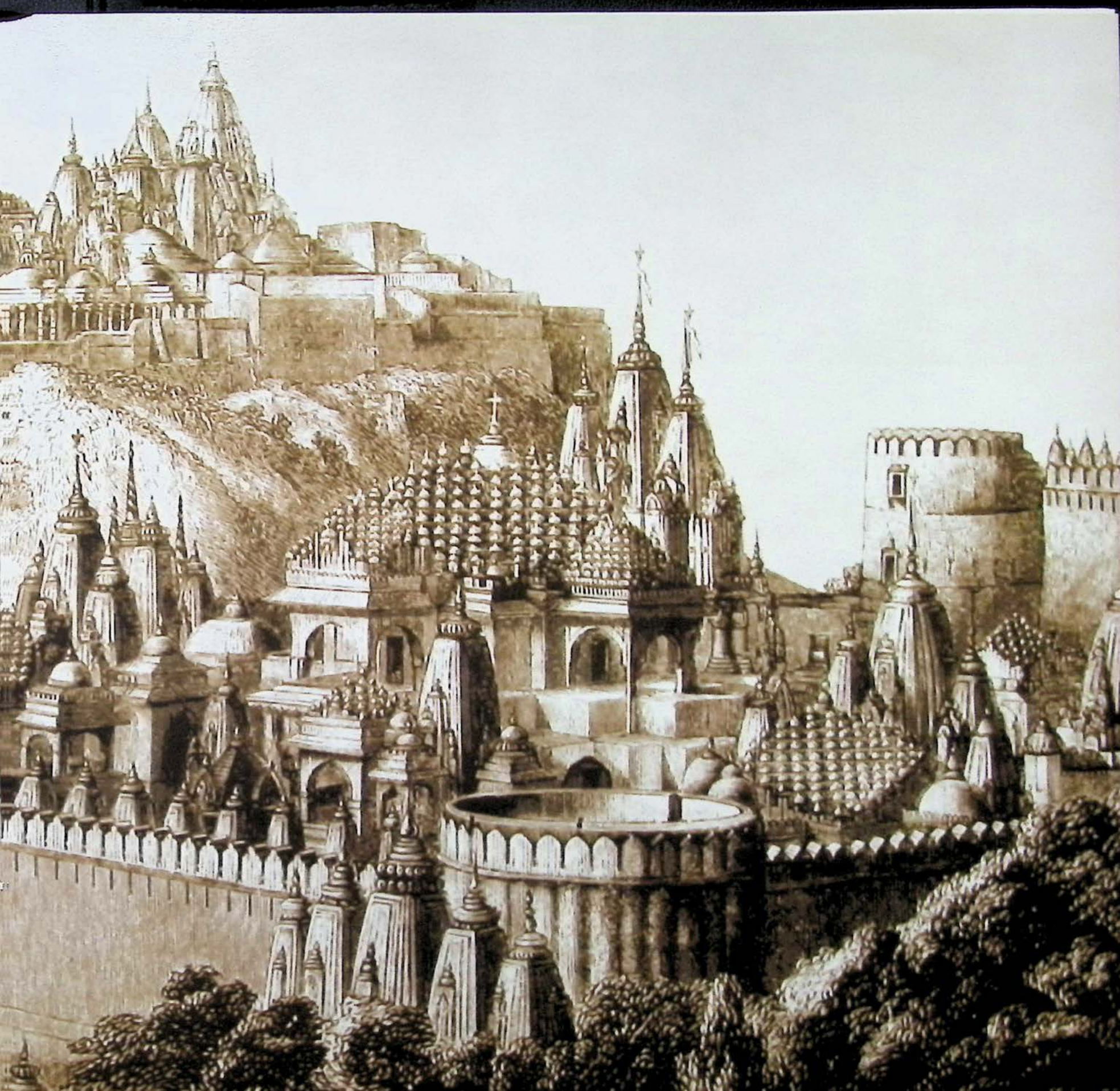
આશિષ

પૂજ્યપાદ, પ્રશાન્તમૂર્તિ આચાર્ય ભગવંત
 શ્રીમદ્વિજય અરવિન્દસૂરીશ્વરજી મહારાજા
 પૂ. સાધ્વીજી કલ્પલતાશ્રીજી મહારાજ (માતુશ્રી મહારાજ)

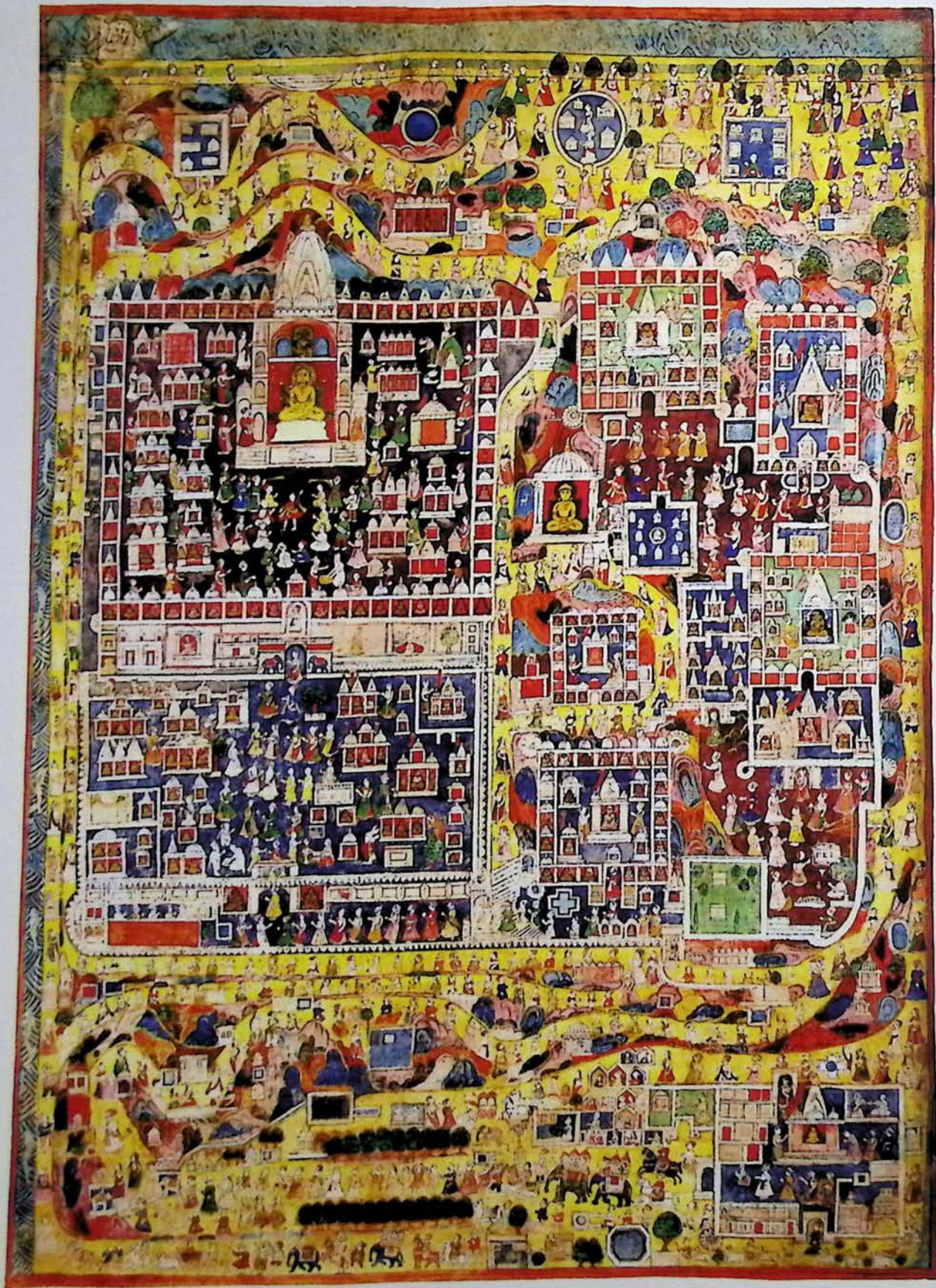

એકેકું ડગલું ભરે રાત્રુંજય સમો જેહ;
રીખવ કહે ભવ કોડના, કર્મ ખપાવે તેહ....

શ્રી શત્રુંજયના પ્રાચીન પટ

શ્રી શત્રુંજયના પ્રાચીન યટ

તે દશ્ય ત્યારે જેમણે
માણ્યું હશે તે ધન્ય છે...

વરસીતપની સાધના છે સુદીર્ઘ તપોયાત્રા. હું એને સુદીર્ઘ સ્મરણયાત્રા કહેવાનું પસંદ કરું.

વરસીતપનો તપસ્વી. ઉપવાસના દિવસે સવારના પહોરમાં તરસ લાગેલી હોય. પોરિસીનું પચ્ચક્રખાણ ક્યારે આવે તેની પ્રતીક્ષા થતી હોય. અને ત્યારે મનમાં પ્રભુ ઋષભદેવની યાદ ઘુમરાયા કરે. થાય કે પ્રભુ ! તેં તો ચારસો દિવસ નિર્જળા ઉપવાસ કરેલ. પ્રભુ ! વન્દન તારી આ સાધનાને.

બેસણાના દિવસે બન્ને સમય ભોજન લેતી વખતે પ્રભુનું સ્મરણ હૃદયને ભીનું બનાવી જાય. પ્રભુ ! કેવી તમારી આ અસંગ દશા ! ગોચરીએ ગયા. આપને ક્યાં ગોચરી જોઈતી હતી ? આપ તો હતા સ્વમાં લીન. પ્રભુ ! એ સ્વની લીનતાનો, એ અનાસંગ દશાનો એક નાનકડો અંશ અમને આપો ને !

પ્રભુ ! એવા સાધકો જોયા છે કે જેમણે શું ખાધું તેનો ખ્યાલ ન હોય. એવા પરમહંસો જોયા છે, જેમને દિવસમાં પાંચ વાર ભોજન અપાય તો પણ એ લઈ લે છે; એમને ખ્યાલ નથી હોતો કે કલાક પહેલાં પોતે ખાધેલું. અને ક્યારેક બે દિવસ સુધી તેમને જમવાનું ન અપાય તો તેમને યાદ નથી આવતું કે તેમણે ખાધું નથી. કેવી દેહ પ્રત્યેની અનાસક્તિ !

પ્રભુ ! અમને ય આવી અનાસક્તિની નાનકડી આવૃત્તિ આપો ને !

વરસીતપ. સ્મૃતિ પર્વ.

પરમની સ્મૃતિ બરોબર પરની વિસ્મૃતિ. પરનું વિસ્મરણ બરોબર પરમનું સ્મરણ.

યાદ આવે પેલા સંત.

ભક્ત સમ્રાટના નગરે એક વાર જવાનું થયું. સમ્રાટે એમનું સ્વાગત કર્યું. પ્રવચન સાંભળ્યું. પ્રવચન પછી લોકો વિખરાયા. સમ્રાટ બેસી રહ્યા. સમ્રાટે ધીરેથી ગુરુદેવને પૂછ્યું : ‘ગુરુદેવ ! દશેક વર્ષ પછી આપને અહીં પધારવાનું થયું. હું તો આપને રોજ યાદ કરતો’તો. પણ ગુરુદેવ ! આપ મને યાદ કરતા’તા કે નહિ ?’

સંતે કહ્યું : ‘પ્રભુની સાથે હોઉં ત્યારે તો કોઈને ય યાદ કરવાનો સવાલ નથી હોતો. ક્યારેક કો’ક નિર્બળ પળોમાં તમારી યાદ આવતી. ક્યારેક થતું કે હું વૃદ્ધ થઈશ અને આશ્રમ મેં સ્થાપ્યો નથી; તો શું કરીશ ? અને એ સમયે મનમાં એક વિચાર ઝબૂકતો કે સમ્રાટ મારો ભક્ત છે; એના ત્યાં, એના અતિથિગૃહમાં હું રોકાઈ શકીશ. જોકે, પાછળથી હું પોશ-પોશ આંસુએ રડતો અને પ્રભુને કહેતો કે પ્રભુ ! એ સમ્રાટની યાદ મને આવી એટલી ક્ષણો હું તારાથી દૂર હતો ને ! પ્રભુ, તારાથી દૂરી મને પાલવી શકે નહિ.’

કેવું આ પરમનું અખંડ સુમિરન !

વરસીતપની સાધના આપે છે આવું અખંડ સુમિરન.

● ● ●

સ્મરણ પર્વની શિખરાનુભૂતિ થાય છે વૈશાખ સુદિ ત્રીજના દિવસે. અક્ષયતૃતીયાના દિવસે.

સાધકનાં ચક્ષુ એ દિવસે દાદા ઋષભદેવનું દર્શન કરી ધન્ય બને. શત્રુંજયાધિપતિ દાદાના દર્શનની એ ક્ષણોમાં સહસ્રાબ્દીઓ, લક્ષાબ્દીઓ પૂર્વેની ઘટના સ્મૃતિપથ પર અવતરિત થઈ રહે; જ્યારે દાદા ઋષભદેવને તેમના જ પ્રપૌત્ર શ્રેયાંસકુમારે ઈશ્વરસ વડે પારણું કરાવેલ. હૃદય કહેતું હોય : ‘તે દૃશ્ય ત્યારે જેમણે માણ્યું હશે, તે ધન્ય છે....’

● ● ●

અને એ જ ઈશ્વરસ વડે વરસીતપના તપસ્વીનું પારણું થાય ત્યારે.... ?

ત્યારે એ શેરડીનો રસ અસ્તિત્વના સાંધે સાંધે ઊતરે. ચારસો દિવસની સાધનાને અંતે લેવાયેલ આ શેરડીનો રસ... એની ઠંડક પૂરા અસ્તિત્વને શીતળ કરી દે. એની મીઠાશ પૂરા હૃદયને મીઠું બનાવી દે.

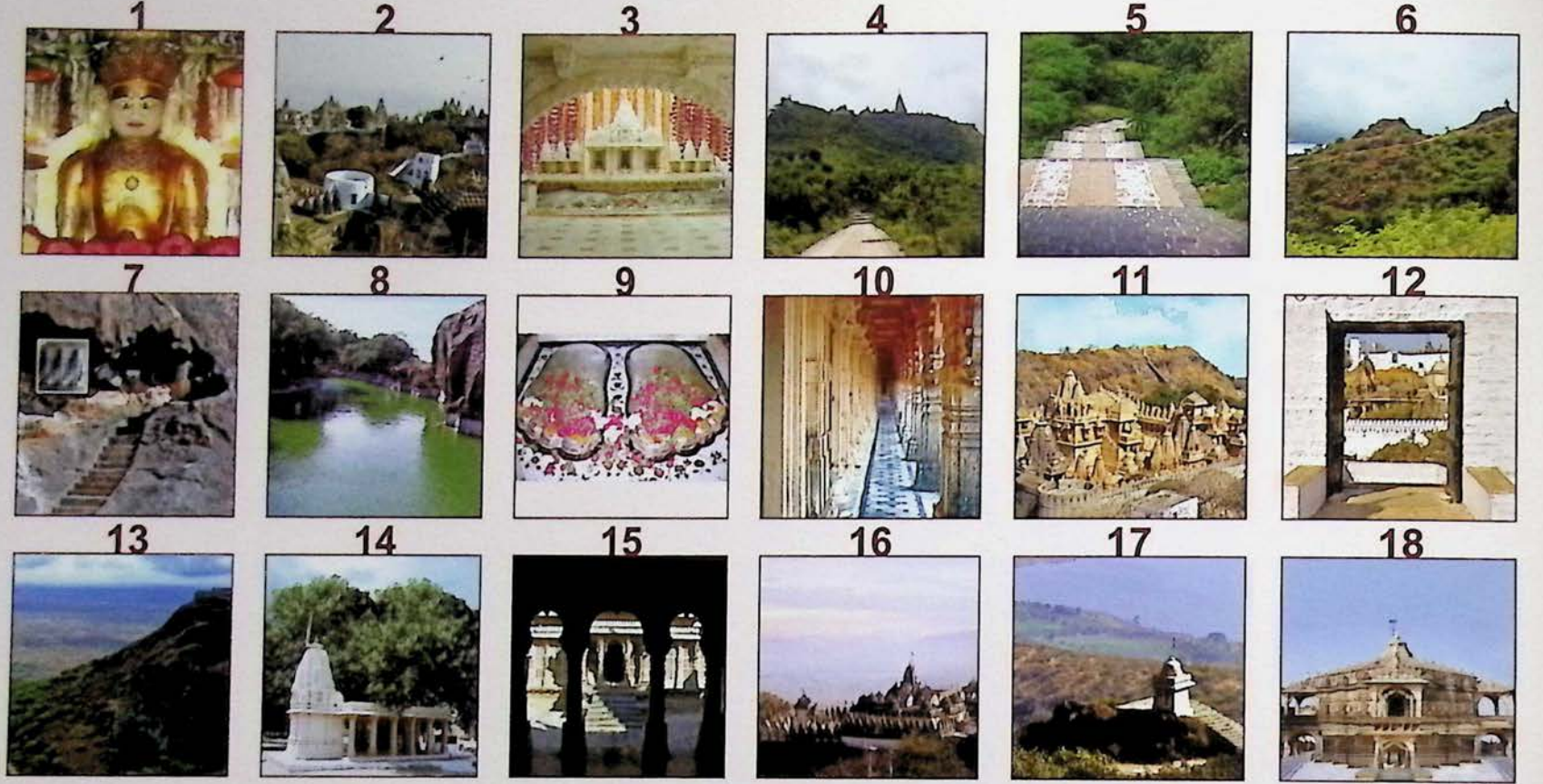
● ● ●

વરસીતપ પર્વના ઉપલક્ષ્યમાં શ્રી ઋષભજિન સ્તવના પરની સંવેદના આજે સુરત, કતારગામમાં પ્રભુ શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનનાં કરકમલમાં સમર્પિત કરતાં આનંદ અનુભવું છું.

માગસર સુદિ-૩, વિ.સં. ૨૦૭૧
આચાર્ય વિજયનીતિસૂરિ આરાધના ભવન
કતારગામ, સુરત.

યશોવિજયસૂરિ

index

૧. સદ્ગુરુ પ્રસાદ	૩	૧૦. ભાવાર્દતાની ભીનાશ, વેદનાનો ઉત્તાપ...	૪૯
૨. પ્રભુ છે અન્તર્યામી	૯	૧૧. ભક્તિ : સંપૂર્ણ સમર્પણ	૫૫
૩. પ્રભુનું સુરક્ષાયક	૧૩	૧૨. ભક્તનાં આંસુ	૬૩
૪. પ્રભુમયતા	૧૭	૧૩. 'તારી ધારાને મેં ઝીલી જ્યારે જ્યારે....'	૬૯
૫. સાધનાની પ્રભુકર્તૃકતા	૨૩	૧૪. પ્યાસનું અન્તિમ બિન્દુ	૭૫
૬. 'એ'નું સતત વરસ્યા કરવું	૨૯	૧૫. ભક્તની અભિવ્યક્તિની મીઠાશ	૮૧
૭. પ્રભુ જ છે તારક	૩૩	૧૬. 'દિલ અટકો તોરા ચરન કમલ મેં...'	૮૭
૮. 'સંસાર તુમ્હારે હાથોં મેં....'	૩૭	૧૭. ચાતક જેવી પ્યાસ	૯૩
૯. પ્રભુની ઓરકન્ડિસન્ડ હથેળીમાં...	૪૩	૧૮. 'નયણે નીરખ્યો નાથ...'	૧૦૧

દિલ અટકો તોરા ચરન કમલ મેં...

પૂજ્ય ઉપાધ્યાય શ્રીવિનયવિજય મહારાજે ખૂબ જ ભાવવાહી શબ્દોમાં શ્રી આદીશ્વર ભગવાનને વીનવણી કરી છે. એક બાળક જેવા ભાવથી પોતાના માવતરની આગળ પોતાની આપવીતી રજૂ કરી પોતાના ઉદ્ધાર માટે કાકલૂદી કરે તેવો જ ભાવ આબેહૂબ રીતે અહીં વ્યક્ત થાય છે. વાંચતાં કે સાંભળતાં પ્રભુભક્તિમાં તદાકાર થઈ જઈએ એવી ભાવપૂર્ણ આ રચના છે.

૧

આધારસૂત્ર

પામી સુગુરુ પસાય રે,
શત્રુંજય ધણી,
શ્રી રિસહેસર વીનવું એ....૧

સદ્ગુરુદેવની કૃપાને પામીને
શત્રુંજયાધિપતિ શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુની
સ્તવના હું કરીશ.

૧

સદ્ગુરુ પ્રસાદ

એક મધુરી યાત્રાનો પ્રારંભ. પ્રભુનાં ચરણોમાં સમર્પિતું પ્રાર્થના પુષ્પ : ‘પામી સુગુરુ પસાય રે, શત્રુંજય ધણી, શ્રી રિસહેસર વીનવું એ....’

મીઠડો પ્રારંભ : ‘પામી સુગુરુ પસાય રે....’
સદ્ગુરુની કૃપા વિના તો એક ડગલું પણ કેમ ભરાશે ?

ત્રિલોકેશ્વર, અખિલ બ્રહ્માંડેશ્વર પ્રભુનાં ચરણોમાં વિનંતીનાં શબ્દપુષ્પો અને હર્ષશ્રુ તથા વેદનાશ્રુથી અભિષિક્ત ભાવપુષ્પો મૂકવાં છે. પણ સદ્ગુરુની કૃપા વિના આ કાર્ય કઈ રીતે થઈ શકે ?

એ હોય - સદ્ગુરુ કૃપા, તો બધું જ સરળ છે. અને
એ ન હોય તો બધું અઘરું. દુષ્કર.

• • •

ગુરુકૃપા.

મહોપાધ્યાય શ્રીયશોવિજયજી મહારાજ શ્રીપાળ
રાસમાં કહે છે :

માહરે તો ગુરુચરણ પસાચે,
અનુભવ દિલમાંહિ પેઠો રે;
ઋદ્ધિ વૃદ્ધિ પ્રગટી ઘટમાંહિ,
આત્મરતિ હુઈ બેઠો રે....

સદ્ગુરુચરણોના પ્રભાવે સાધના અનુભૂતિમાં ફેરવાઈ.
અને સાધક આત્મરતિ બન્યો.

બહુ માર્મિક વાત અહીં કહેવાઈ. આપણી સાધનાને
અનુભૂતિમાં રૂપાન્તરિત તો માત્ર સદ્ગુરુ જ કરી શકે.

બની શકે કે, આપણી સાધનાના કોઈ પ્રારંભિક કે
વચગાળાના પડાવને આપણે સિદ્ધિ માની બેસીએ;
અનુભૂતિ થઈ ગઈ એમ માનીને પગથિયામાં જ ઘર
કરીને બેસી જઈએ. સદ્ગુરુ હસીને, એ વખતે, કહેશે :
'બેટા ! થાક લાગ્યો હોય તો બે પળ બેસી જા અહીં. અને
ફરી ચઢવા લાગીએ. બેટા ! આ પગથિયું છે વચલું. ઘર
નથી હો !' અને સાધકનો હાથ પકડી ગુરુદેવ ઉપર
ચાલવા લાગે. 'સહ વીર્ય કરવાવહે' સૂત્રનો કેટલો મધુર,
સપ્રાણ આ અનુવાદ !

• • •

દશ વર્ષની સાધના પછી શિષ્ય ગુરુદેવ પાસે
આવ્યો. શિષ્યને લાગતું હતું કે પોતે અનુભૂતિને પામી
ગયેલ છે.

શિષ્યના ચહેરા પરના ભાવને પણ ગુરુ જોઈ ગયા.
એની અનુભૂતિનું ઊંડાણ કેટલું હતું, એનો પણ એમને
ખ્યાલ આવી ગયો.

એમણે શિષ્યને કહ્યું : તું જેને અનુભૂતિનો સમંદર
માની બેઠો છે, એ ઘટના નાનકડા ઝરણાથી વધુ નથી.
નાનકડી હોડી પણ આમાં તરી શકે તેવું નથી.

શિષ્ય પાછો ગયો. બીજાં દશ વર્ષ એણે સાધનાને
ઘૂંટી. હવે તો એને લાગ્યું જ કે એ અનુભૂતિના શિખર
પર પ્રતિષ્ઠિત થઈ ગયો છે. એ ગુરુ પાસે આવ્યો.
પણ અનુભૂતિની તમારી કક્ષાને તમે સદ્ગુરુથી કઈ
રીતે છુપાવી શકો ? શ્રીપાળ રાસ યાદ આવે :
'જિનહી પાયા તિનહી છીપાયા, એ પણ એક છે
ચિઠો; અનુભવ મેરુ છિપે કિમ મોટો....?' જેણે મેળવ્યું
એણે જ છુપાવ્યું એ તો ખાલી વાર્તા છે. તણખલાને
છુપાવી શકાય. અનુભૂતિના મેરુને કઈ રીતે છુપાવી
શકાય ?

ગુરુએ શિષ્યને કહ્યું : હવે તારી અનુભૂતિની ધારામાં
નાની હોડી તરી શકે તેમ છે. પણ વહાણ આમાં તરે
નહિ !

શિષ્ય ફરી દશ વર્ષ સાધનાને ઘૂંટવા માટે ગયો.
ઘૂંટીને એ જ્યારે ગુરુ પાસે આવ્યો ત્યારે ગુરુએ એને

બાંહોમાં સમાવી લીધો. કહ્યું : હવે બરોબર !
અનુભૂતિનો સમંદર હવે લહેરાઈ રહ્યો છે.

સદ્ગુરુ કેવી તો સલૂકાઈથી એની સાધનાને સિદ્ધિના
શિખર સુધી લઈ ગયા !

આ જ લયમાં મહોપાધ્યાય શ્રીયશોવિજય મહારાજનું
વચન આપણે જોતા હતા : ‘માહરે તો ગુરુચરણ પસાયે,
અનુભવ દિલમાંહિ પેઠો રે.... ઋદ્ધિ વૃદ્ધિ પ્રગટી
ઘટમાંહિ, આતમરતિ હુઈ બેઠો રે....’

સ્તવનાનો મીઠડો પ્રારંભ આ સન્દર્ભે : ‘પામી સુગુરુ
પસાય રે, શત્રુંજય ધણી, શ્રી રિસહેસર વીનવું એ...’
સદ્ગુરુની કૃપાને પામીને હું શત્રુંજયાધિપતિ શ્રી ઋષભદેવ
પ્રભુની સ્તવના કરીશ...

હવે સદ્ગુરુકૃપાનું જ કર્તૃત્વ રહેશે. રચનાકાર
મહોપાધ્યાય શ્રીવિનયવિજયજી મહારાજ કહેશે : પ્રભુ !
હું તો છું અસમર્થ. તારાં ચરણોમાં એકાદ શબ્દ પુષ્પ
મૂકવા માટે પણ અસમર્થ. પણ મારે ક્યાં સ્તવના કરવી
છે ? સદ્ગુરુકૃપા જ એ કરી રહી છે ને !

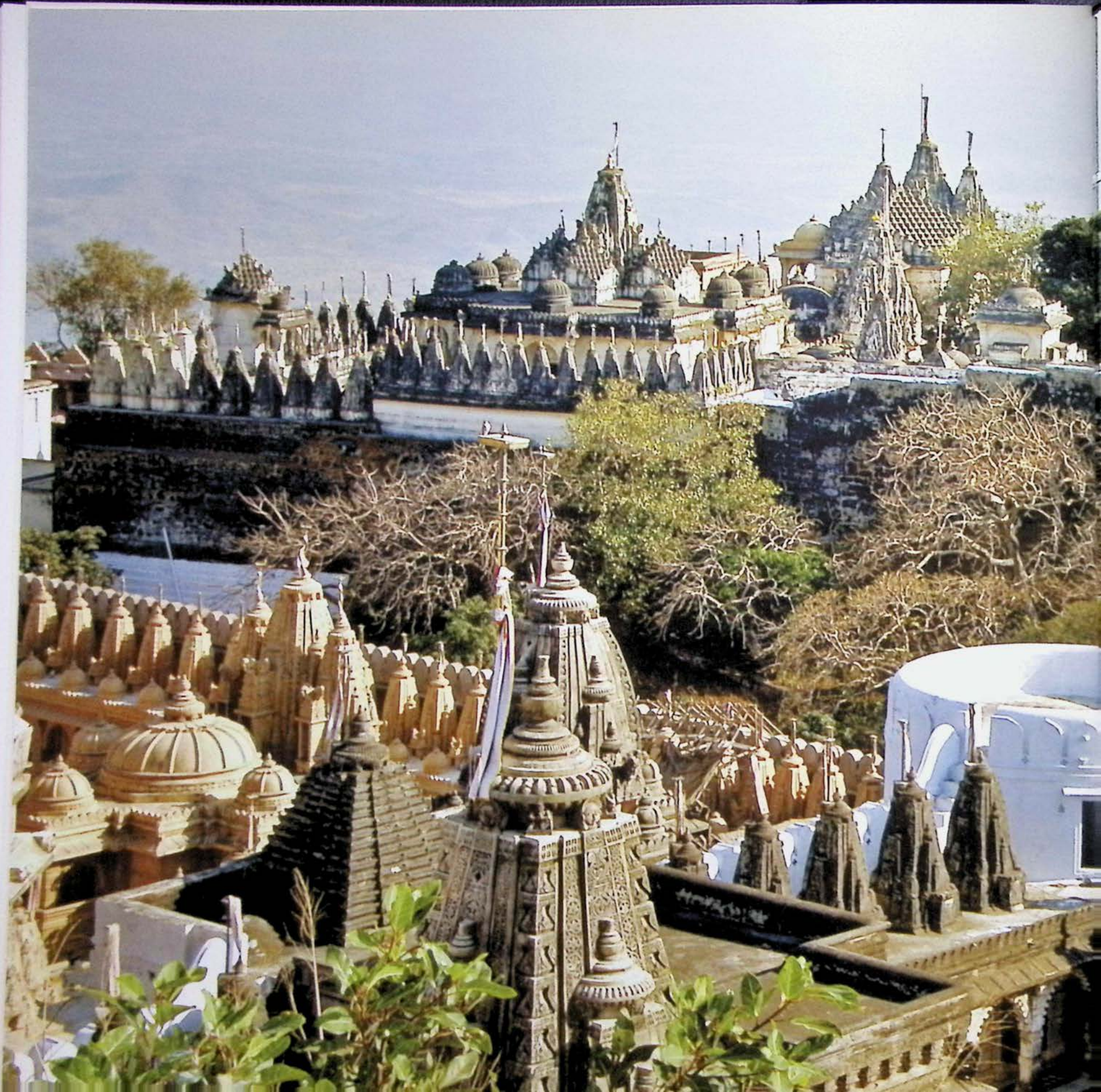

યાદ આવે કલિકાલસર્વજ્ઞ હેમચન્દ્રાચાર્ય મહારાજ :
‘ક્વાહં પશોરપિ પશુઃ, વીતરાગસ્તવઃ ક્વ ચ...’ પ્રભુ !
પશુથી પણ હીન એવો હું ક્યાં ? અને તારી સ્તવના
ક્યાં ?

હું શી રીતે કરું તારી સ્તવના ?

આ પ્રશ્નના ઉત્તરથી સ્તવનાનો પ્રારંભ થયો :
‘પામી સુગુરુ પસાય રે....’

૨
આધારસૂત્ર

ત્રિભુવન નાયક દેવ રે,
સેવક વિનતિ,
આદીશ્વર અવધારીએ એ...૨

ત્રિભુવનસ્વામી !
પ્રભુ ! આદિનાથ !
સેવકની આ વિનંતીને તમે બરોબર સાંભળજો.
હૃદયમાં અવધારજો.

૨

પ્રભુ છે અન્તર્યામી

વાવ નગર (બનાસકાંઠા)થી ભદ્રેશ્વર મહાતીર્થની છ'રીપાલિત સંઘયાત્રા પૂજ્યપાદ ગુરુદેવ શ્રીમદ્વિજય ઝંકારસૂરીશ્વરજી મહારાજની નિશ્રામાં.

એ સંઘયાત્રાની એક ઘટના યાદ આવે છે. કટારિયાજી તીર્થે જે દિવસે પહોંચ્યા તે દિવસે વિહાર લાંબો રહ્યો. સત્તર કિલોમિટર જેટલું ચાલવાનું થયું. યાત્રિકો થાકી ગયેલા.

તીર્થ-પેઢી તરફથી સંઘપતિ પરિવારનું અને સંઘનું સમ્માન થયું. દેરાસરે આવ્યા. તે વખતે ત્યાં તીર્થાધિપતિ પ્રભુ મહાવીરસ્વામી ભગવાન હતા. ચૈત્યવંદન કર્યું.

સ્તવના ગાઈ : ‘સિદ્ધારથના રે નંદન વીનવું, વિનતડી
અવધાર...’

ચૈત્યવંદન કરીને બહાર આવ્યા. તીર્થ-પેઢી તરફથી
સંઘપતિના સમ્માનનો કાર્યક્રમ. મંગલાચરણ મેં કર્યું.
સંક્ષિપ્ત પ્રવચનનો આગ્રહ થયો.

મેં જોયું કે યાત્રિકો થાકેલા છે. મેં પ્રવચનમાં કહ્યું :
તમે લોકોએ ‘સિદ્ધારથના રે નંદન વીનવું....’ એ
સ્તવના ઘણીવાર પ્રભુ સમક્ષ ગાઈ છે. પ્રભુએ એ વિનંતી
કદાચ નહિ સ્વીકારી હોય. પણ આજે તો પ્રભુએ એ
સ્વીકારી જ હશે. કારણ કે તમે સહુ પ્રભુની આજ્ઞાપૂર્વક
ચાલીને અહીં સુધી આવ્યા છો.

અહીં આ જ લય પકડાયો છે : ‘સેવક વિનતિ,
આદીશ્વર ! અવધારીએ એ...’ પ્રભુ ! હું સેવક તારો છું.
માટે તારે મારી વાત સાંભળવી જ પડશે.

સેવકનો, ભક્તનો એક વિશેષાધિકાર છે આ.
પ્રભુ ! તું ન સાંભળે તો કોણ સાંભળે ? અને હું તને ન
કહું તો બીજા કોને કહું ?

અને, મઝાની વાત એ થશે કે હું કંઈક બોલું તો ય
એની જોડે જ બોલું ને ! બીજા કોઈની સાથે બોલવાનું તો
મન પણ નથી થતું.

• • •

પરમતારક શ્રી શીતલનાથ પ્રભુની સ્તવનામાં
મહોપાધ્યાય શ્રીયશોવિજય મહારાજે આ જ સન્દર્ભ

પકડ્યો છે : ‘અન્તરયામી સવિ લહો, અમ મનની જે છે
વાત હો; મા આગળ મોસાળના, શા વર્ણવવા અવદાત
હો...’

પ્રભુ ! તમે અન્તરયામી છો. મારા મનને તમે જાણો
છો, તો પછી હું શું કહું તમને ?

મઝાની વાત થઈ. પ્રભુ છે અન્તરયામી. પ્રભુ બધું જ
જાણે છે. તો ભક્ત પ્રાર્થના શા માટે કરે છે ?

એટલા માટે કે, જો બોલવું હોય તો ‘એ’ની જોડે જ
બોલવું ગમે છે.

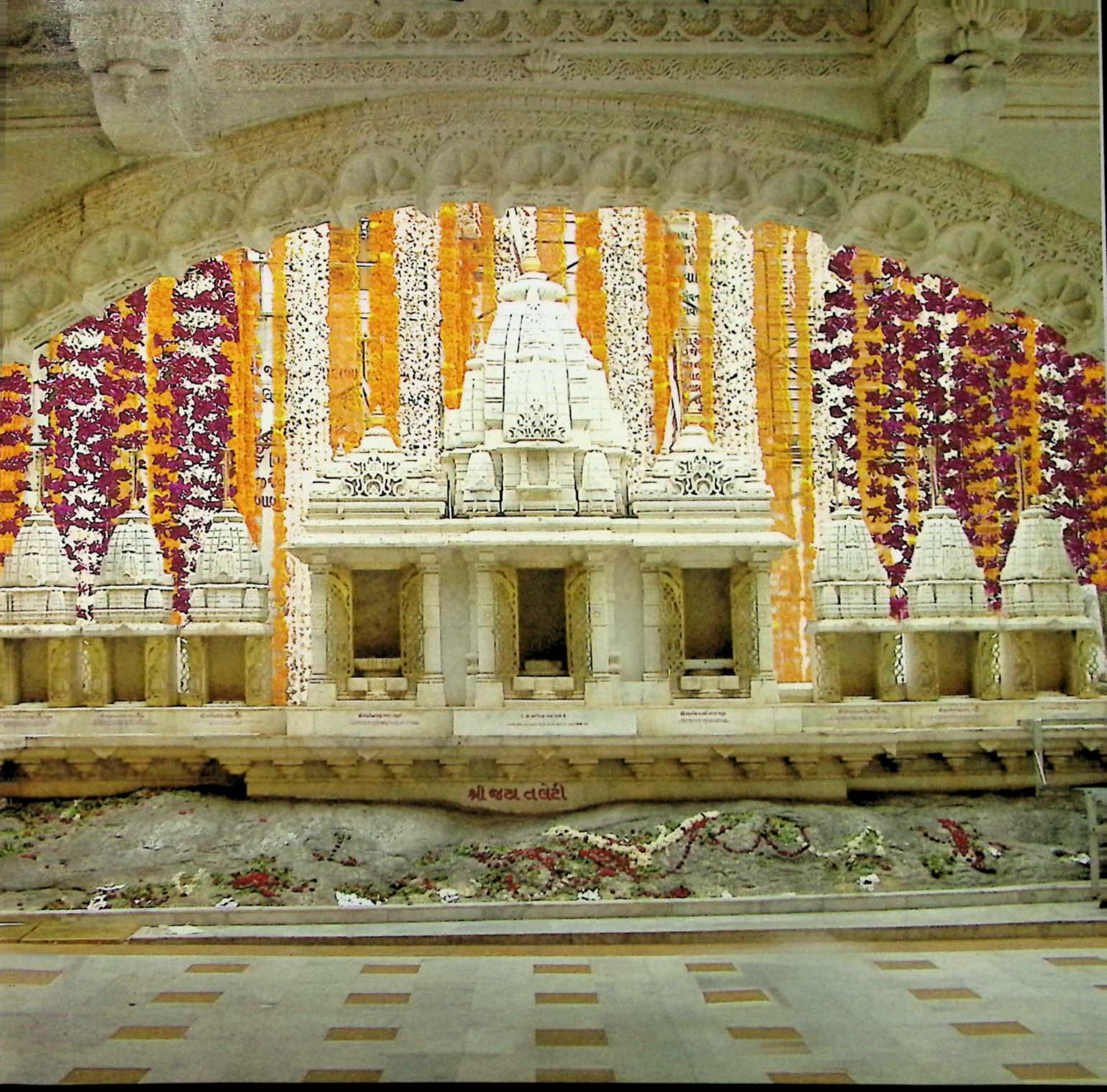
• • •

અન્તરયામી શબ્દના બે અર્થ છે : એક તો ઉપર કહ્યો
તે : અન્તસ્તરને જાણનાર. બીજો અર્થ થશે : અન્તસ્તરમાં
પ્રવેશેલ... હૃદયમાં બિરાજેલ છે પ્રભુ. ભક્તના હૃદયમાં
છે માત્ર ને માત્ર પ્રભુ. કેન્દ્ર સોંપ્યું પ્રભુને. ભક્ત જઈ
બેઠો છે પરિઘમાં : પ્રભુને નિહાળતો.

ભાગવતમાં આવેલી ભક્તની કેફિયત કેટલી તો
મઝાની છે ! : “ત્વયા હૃષીકેશ ! હૃદિ સ્થિતેન, યથા
નિયુક્તોઽસ્મિ તથા કરોમિ ॥” પ્રભુ ! હૃદયમાં પ્રતિષ્ઠિત
આપ જેમ કહો છો, તેમ હું કરું છું.

પ્રભુ ! મને પણ આવું ભીનું, ભીનું હૃદય આપો
ને ! જેમાં માત્ર ને માત્ર તમે બિરાજેલા હો.

श्री जय तलेटी

૩
આધારસૂત્ર

શરણો આવ્યો સ્વામી ! રે,
હું સંસારમાં,
વિરૂએ વૈરીએ નડ્યો એ...૩

સ્વામી ! સંસારમાં વિરૂપ (ભયંકર) શત્રુઓ
(રાગ, દ્વેષ આદિ) દ્વારા પરેશાન થયેલો હું
તમારે શરણો આવ્યો છું.

પ્રભુનું સુરક્ષાયક

ભક્તહૃદયી કવિ સૂરદાસજી એક પદમાં પ્રભુને કહે છે : ‘મैं पतितन में टीको...’ પ્રભુ ! હું પતિતોમાં અગ્રણી છું.

પ્રભુ જોડે વાત કરતાં કવિ આગળ કહે છે : પ્રભુ ! તું પતિતપાવન કહેવાય છે. પણ પ્રભુ ! મારાથી વધુ બદતર પતિત તને કોણ મળ્યો, જેને તારીને તે પતિતપાવન વિશેષણ લીધું ?

આવા જ મઝાના સન્દર્ભમાં પ્રભુને પૂછી શકાય કે પ્રભુ ! તું શરણાગત-વત્સલ કહેવાય છે; પણ મને તું શરણ આપે તો જ તારું એ વિશેષણ સાર્થક બને.

જોકે, પ્રશ્નની પાછળથી ડોકાય છે ભારોભાર શ્રદ્ધા :
પ્રભુ મને સુરક્ષાયક આપશે જ.

• • •

પ્રભુ દ્વારા મળતું સુરક્ષાયક. સમર્પિતતાની સામે
કાળજી. ભક્ત હોય છે સમર્પિત. અને સમર્પિતતાની એ
પૃષ્ઠભૂ પર એના પર વરસે છે પ્રભુની સ્નેહવર્ષા : ‘રાગ
વગેરે કોઈ પણ વિભાવની અસર તારા પર નહિ થાય.’

સવાલ એ થાય કે પ્રભુ તો પરમકરુણામય અસ્તિત્વ
છે. એ તો અનરાધાર વરસી જ પડે બધા પર. તો અહીં
શરત કેમ આવી કે સમર્પિત હોય એને પ્રભુનું રક્ષાકવચ
મળે ?

ઉત્તર મજાનો અપાયો છે : પ્રભુની એ સ્નેહવર્ષાને
ઝીલવા માટેના પાત્રનું નામ છે સમર્પિતતા. એના વિના
તમે એ સ્નેહવર્ષાને શેમાં ઝીલશો ?

અને એ સ્નેહવર્ષા ક્યારે નથી વરસી ? આપણે
નરકમાં હતા કે નિગોદમાં હતા; એ સ્નેહવર્ષા તો વરસ્યા
જ કરી છે; સતત, સતત, સતત...

પણ આપણું કોરું, સાવ શુષ્ક હૃદય... કઈ રીતે
પ્રભુની એ સ્નેહવર્ષાને ઝીલી શકે ?

તો, ચમત્કાર શી રીતે થયો ?

આપણે પ્રભુ પાસે રાડ પાડતા ગયા કે પ્રભુ ! તું
નવલખધારે વરસે છે; છતાં હું કોરોકટ કેમ ? પ્રભુએ

સદ્ગુરુચેતનાને આપણી પાસે મોકલી. આપણાં સ્વાર્થ,
કષાય આદિથી વજ્ર જેવાં નક્કર (વજ્રાદિપિ કઠોરાણિ)
હૃદયોને ગુરુચેતનાએ (મૃદૂનિ કુસુમાદિપિ) ફૂલ કરતાંય વધુ
કોમળ બનાવ્યાં.

સમર્પિતતા આપી ગુરુચેતનાએ.

કૃપાધારાએ વરસી પરમચેતના.

ઓચ્છવ ભક્તને હૃદયાંગણે.

• • •

આ પૃષ્ઠભૂ પર પંક્તિઓ આવી : ‘શરણે આવ્યો
સ્વામી ! રે, હું સંસારમાં, વિરૂએ વૈરીએ નડ્યો એ....’

પ્રભુ ! હવે તારે આધીન છું હું. હવે તારી આજ્ઞા જ
મારા માટે શિરોધાર્ય છે. મારે જોઈએ તારું સુરક્ષાયક,
પ્રભુ !

*

૪

આધારસૂત્ર

તાર ! તાર ! મુજ તાત ! રે,
વાત કીશી કહું,
ભવભવ એ ભાવઠ તણી એ...૪

હે પ્રભુ ! મને તાર, તાર ! જનમોજનમની
પીડાની તને કઈ વાત કહું હું !
(ભાવઠ = પીડા)

જન્મ મરણ જંજાળ રે,
બાળ તરુણપણું,
વળી વળી જરા દહે ઘણું એ....૫

જન્મ - મૃત્યુની જંજાળ. બાલ્યાવસ્થા,
તરુણાવસ્થા અને ઘડપણ... વારંવાર આ ચક્ર
ચાલ્યા કરે છે.

૪

પ્રભુમયતા

ભક્તિયોગના ઉદ્દગાતા પૂજ્ય અમૃતવિજયજી મહારાજ એક સ્તવનામાં પ્રભુને કહે છે : ‘તું ગત મેરી જાને...’ પ્રભુ ! તું મારી વીતક કથા જાણે છે. તું બધું જ જાણે છે, પ્રભુ ! છતાં હું તને જણાવું છું. તારી જોડે વાતો કરવાની મઝા આવે છે ને !

શું છે વીતક કથા ?

અગણિત જન્મોની આત્મકથાનો સાર એક પંક્તિમાં : ‘મેં જગવાસી, સહી દુખરાશિ, સો તો તુમસેં ન છાને...’ પ્રભુ! હું જગતમાં રહ્યો છું, સંસારમાં; અને માટે જ હું દુખવાસી છું.

જગવાસી હોવું એટલે દુઃખોમાં સબડ્યા કરવું.
પ્રભુવાસી બનવું એટલે આનંદમાં મહાલવું.

• • •

પ્રભુવાસિતા એટલે પ્રભુમયતા. યાદ આવે શ્રેણિક મહારાજા. બંદીવાન શ્રેણિક મહારાજાને તત્કાલીન સમ્રાટ કોણિકની આજ્ઞાથી રોજ સો ચાબુક ફટકારવામાં આવતી. પચાસ ચાબુક ફટકારી ચાબૂકિયો થાક ખાવા ઊભો રહે ત્યારે શ્રેણિક મહારાજા હસીને કહે : ‘થાકી ગયો ને તું ?’ અને પછી ઉમેરતા : ‘થાકી જ જાય ને ? તું છે મગધપતિનો દાસ. હું નથી થાકતો ચાબુક ખાતાં, કારણ કે હું ત્રણ જગતના નાથ પ્રભુ મહાવીરનો ભક્ત છું. પ્રભુ મહાવીરનો દાસ છું.’

કેવી આ ખુમારી !

કેવી આ પ્રભુમયતા !

• • •

‘મેં જગવાસી....’ જગવાસિતા એટલે રાગ, દ્વેષ, અહંકારના સંસારમાં રહેવાપણું. નકરી પીડા જ પીડા ત્યાં છે. મનમાં રાગ, દ્વેષ, અહંકાર તે સંસાર... રાગ, દ્વેષ, અહંકારને શિથિલ કરનારી ભક્તિનું મનમાં હોવું તે પ્રભુવાસિતા.

પ્રભુમાં રહેવું એટલે આનંદ જ આનંદ.

• • •

પ્રભુ ! તમે જાણો છો કે હું જગતમાં રહીને કેટલો તો પીડિત છું ! ‘સબ લોકન મેં તેરી સત્તા, દેખત દરિસન જ્ઞાને...’ તમે કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન વડે પૂરા જગતને દેખો છો.... મારી પીડાને પણ આપ જાણો જ છો.

પ્રભુ ! જાણો છો, તો પીડાને કેમ દૂર કરતા નથી ?

સહેજ વિતૃષ્ણાનો ભાવ ભીતર છલકાય છે. ‘ઈન કારણ ક્યા તુમસેં કહેવો, કહીએ તો ન સુનો કાને...’ તમે જાણો છો, સમર્થ છો પીડાને દૂર કરવા અને છતાં તમે કંઈ ન કરો એ માટે; તો મારે ક્યાં જવું, પ્રભુ ? એનો અર્થ તો એ જ થયો ને કે તમે કોઈ વાત મારી સાંભળતા જ નથી.

• • •

જોકે, ખ્યાલ છે કે પ્રભુને પોતાના પર એટલો બધો પ્યાર છે, જેવા પ્યારની કલ્પના પણ ન કરી શકાય. નરક અને નિગોદની પીડામાંથી આપણને ઊંચકીને એ જ તો અહીં લઈ આવ્યો ને ! અને એટલે હવે મધુરી પ્રસ્તુતિ : ‘અપનો હી જાન નિવાજ કીજે, દેઈ સમકિત દાને; માનો અજિત પ્રભુ ! અરજી એ ઈતની, જયું અમૃત મન માને...’ મને સમ્યગ્દર્શન આપો ! મને પ્રભુવાસી બનાવો !

• • •

આ પૃષ્ઠભૂ પર પંક્તિઓ આવી : ‘તાર ! તાર !
મુજ તાત ! રે, વાત કીશી કહું, ભવભવ એ ભાવઠ તણી
એ... જન્મ મરણ જંજાળ રે, બાળ તરુણપણું, વળી વળી
જરા દહે ઘણું એ...’

પ્રભુ સંસારની પીડામાંથી મને ઉગારો !
જન્મોજન્મની પીડાની શી વાત કરું, પ્રભુ ! જન્મ અને

મૃત્યુ અને તે વચ્ચેના એક એક મુકામે પીડા જ પીડા મેં
ભોગવી છે, પ્રભુ !

પ્રભુ ! મારા અસ્તિત્વ પર ઊભરેલી આ પીડાની
છાપને આપ જુઓ છો ને ?

પ
આધારસૂત્ર

કેમ ન આવ્યો પાર રે,
સાર હવે સ્વામી !
શ્યેં ન કરો માહરી એ....દ

પ્રભુ ! મારો ઉદ્ધાર કેમ ન થયો ?
પ્રભુ ! તમે હવે મારી કાળજી કેમ
નથી લેતા ?

પ

સાધનાની પ્રભુકર્તૃકતા

નવપદ પૂજા ભણાતી હતી. મુનિજીવનની પૂજા પછી કંઈક બોલવાનું હતું. મેં કહ્યું : પૂજ્ય પદ્મવિજયજી મહારાજે પૂજાનો પ્રારંભ મઝાથી કર્યો છે : ‘હવે પંચમ પદે મુનિવરા...’ અહીં ‘હવે’ પદ બહુ મહત્વનો છે. કયા લયમાં આ શબ્દ વપરાયો છે ? આખી દુનિયા રવડીને થાકેલ માણસ કહેશે : ‘ચાલો, હવે ઘરે !’ આ જ લયમાં અહીં ‘હવે’ શબ્દ આવ્યો છે. સંસારમાં બહુ રખડ્યા; વિભાવોનો થાક લાગ્યો છે; હવે મુનિપદ ભણી. સ્વરમણતા ભણી.

નારદઋષિ ભક્તિસૂત્રના પ્રારંભમાં કહે છે :
'અથાતો ભક્તિ વ્યાખ્યાસ્યામઃ...' હવે ભક્તિને વ્યાખ્યાયિત
કરીશું.

• • •

પ્રસ્તુત કડીમાં પણ હવે શબ્દ મહત્વનો છે. પ્રભુ !
હવે તમે મારી કાળજી કેમ નથી લેતા ? અત્યાર સુધી
તો તમારી કૃપા જ મને ઊંચકીને અહીં સુધી લઈ
આવી છે.

પ્રભુ ! તમારી કૃપા વિના એક ડગલું પણ હું આગળ
વધી શકું તેમ નથી. તું જ ગતિ છે સાધના-માર્ગમાં. તારી
સહાય વિના એક ડગલું પણ ચાલવું એ મારા માટે
અશક્ય ઘટના છે.

તો પ્રભુ ! તું મારી કાળજી કેમ નથી લેતો ?

• • •

'હવે' પદના કેટલા મઝાના અર્થો ! પહેલો અર્થ
આશ્વસ્તતાના સંદર્ભમાં છે. હવે ચાલો, ઘર ભણી.

બીજો અર્થ પ્રભુની જોડે મીઠા ઝઘડા તરફ લઈ
જાય છે. પ્રભુ ! અત્યાર સુધી તમે જ મને ઊંચકીને અહીં
લગી લઈ આવ્યા... હવે મને તમે કેમ છોડી રહ્યા છો ?

'વીતરાગ સ્તોત્ર'માં આ લય પકડાયો છે.
પહેલું નિવેદન આ રીતે આવ્યું : 'भवत्प्रसादेनैवाहमियतीं

प्रापितो भुवम्...' પ્રભુ ! તારી કૃપાથી જ અહીં સુધી
આવ્યો છું.

બીજું નિવેદન આવ્યું : પ્રભુ ! અહીં - સાધનાની
આ પૃષ્ઠભૂ પર તું મને લઈ આવ્યો. પણ અહીં આવ્યા
પછી તારું સુરક્ષાયક અદૃશ્ય થયું એવું કેમ અનુભવાય
છે ? (रत्नत्रयं मे द्वियते...)

બેઉ સામસામા છેડાના આ નિવેદનોનો ઉત્તર
શબ્દમાં અપાયો નથી. અશબ્દમાં અપાયો છે. અને એ
ઉત્તર એ છે કે 'બેટા ! તું જ્યાં સુધી અસહાય હતો, ત્યાં
સુધી મારી શક્તિ તને મળ્યા કરી. જે ક્ષણે તને લાગ્યું કે
સાધના તું તારી મેળે કરી શકે છે; એ ક્ષણથી મારી શક્તિ
તને મળતી બંધ થઈ'.

• • •

સાધનાની પ્રભુકર્તૃકતાની વાત અહીં ઘૂંટાઈ.

સાધનાનું પૃથક્કરણ આ રીતે કરવામાં આવેલ છે :
નવ્યાણુ પ્રતિશત કૃપા અને એક પ્રતિશત પ્રયત્ન.

એક પ્રતિશત પ્રયત્ન સાધકનો શું હશે ?

એ છે રીસેપ્ટિવીટી - ગ્રાહકતા... પ્રભુની કૃપાના
બિંદુ બિંદુને સાધનામાં રૂપાન્તરિત કરવું.

અત્યાર સુધી પ્રભુની કૃપાને ઝીલવાનું શક્ય નહોતું
બનેલું, તે હવે બન્યું.

કઈ રીતે એ બન્યું ?

સદ્ગુરુની કૃપા દ્વારા.

• • •

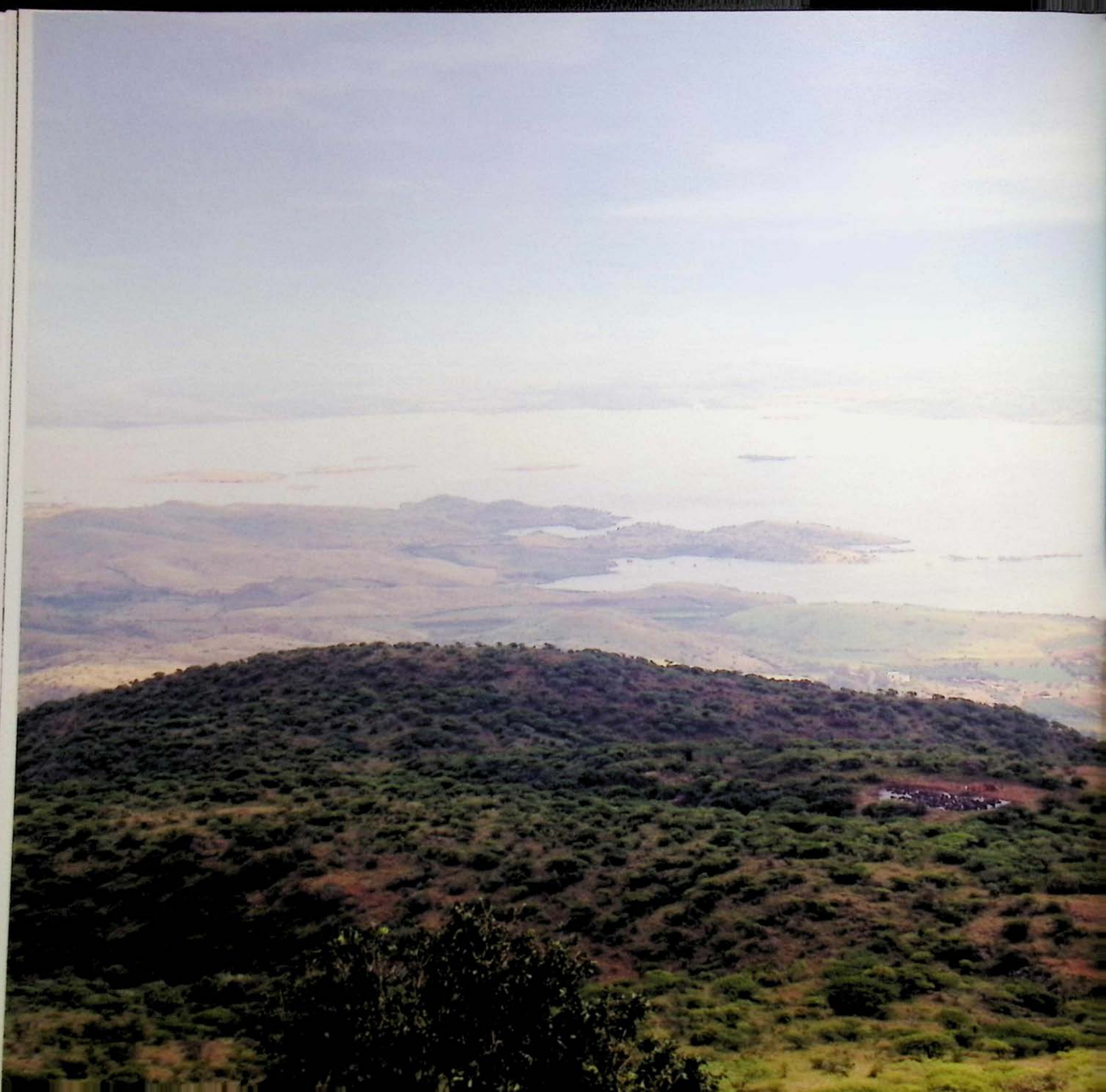
આ સદ્ગુરુની કૃપા નહોતી મળી ત્યાં સુધીની
આ વેદના હતી : 'કેમ ન આવ્યો પાર રે, સાર હવે

સ્વામી ! શ્યેં ન કરો માહરી એ...' પ્રભુ ! મારી સંભાળ
તમે કેમ નથી લેતા ?

આ વેદના સાંભળીને પ્રભુએ સદ્ગુરુને આપણી
પાસે મોકલ્યા. અને પ્રભુના સુરક્ષાયકનો અનુભવ થઈ
ગયો.

*

૬
આધારસૂત્ર

તાર્યા તુમે અનંત રે,
સંત સુગુણ વળી,
અપરાધી પણ ઉદ્ધર્યા એ...૭

પ્રભુ ! તમે અગણિત સજ્જનોને, ગુણવાનોને અને
અપરાધીઓને ઉદ્ધર્યા છે.

તો એક દીનદયાળ રે,
બાળ દયામણો,
હું શા માટે વીસર્યો એ...૮

તો પછી દીનદયાળ પ્રભુ ! એક આ દયામણા
બાળકને તમે કેમ ભૂલી ગયા ?

૬

‘એ’નું સતત વરસ્યા કરવું

‘દીનદયાળ’ અને ‘દયામણો’ શબ્દો આગળ સહેજ અટકી જવાયું. હું પ્રભુનો બાળ છું, તો પછી હું દયામણો શી રીતે ? અને મને રડતો જોઈને મારી મા પ્રસન્ન કેમ બની શકે ? એ દીનદયાળ શી રીતે ?

નારદઋષિનું ભક્તિસૂત્ર પણ અત્યારે યાદ આવે છે. એક સૂત્રમાં ઋષિ કહે છે : ‘દૈન્યપ્રિયત્વાચ્ચ...’ તેને દીનતા ગમે છે. અરે, પણ હું પ્રભુનો બાળ છું, તો હું રડતો હોઉં એમાં એની પ્રસન્નતા કઈ રીતે હોઈ શકે ?

ઉત્તર આ રીતે મળ્યો : ભક્તના હૃદયની ભીનાશ પર જ 'એ' વરસી શકે છે. મતલબ કે 'એ'ની કૃપાવર્ષા તમે ત્યારે જ ઝીલી શકો; જ્યારે તમારી પાસે ભીનાશ છે.

એ ભીનાશને ઉભારવા માટે આ કડીઓ આવી : 'તાર્યા તુમે અનંત રે, સંત સુગુણ વળી, અપરાધી પણ ઉદ્ધર્યા એ.... તો એક દીનદયાળ રે, બાળ દયામણો, હું શા માટે વીસર્યો એ....'

પ્રભુ ! તમે તો સજ્જનોને ય તાર્યા, ગુણવાનોને ય તાર્યા અને અપરાધીઓને પણ તાર્યા; તો પછી મને તારવાનું કેમ ભૂલી ગયા ?

બીજાઓને તારવાનું યાદ રાખો, પ્રભુ ! મને જ તમે ભૂલી ગયા ?

'ઉપમિતિ' યાદ આવે : પ્રભુ ! તમે મને શી રીતે ભૂલી ગયા ?^૧ હું તમારો બાળ. તમે મને ભૂલી જઈ શકો ?

એક દૃષ્ટાંત ત્યાં અપાયું છે :

હરણી પોતાના બચ્ચા સાથે, શિયાળાની સવારે, કૂણું ઘાસ આરોગવા વનમાં ગઈ છે. બચ્ચું ઘાસ ચરી રહ્યું છે. એના માટે મા એટલે પૂરી દુનિયા. મા બાજુમાં છે એ આશ્વસ્તતાનો ભાવ એની પાસે છે.

અચાનક એ આંખો ઊંચી કરે; મા દેખાતી નથી. ક્યાં ગઈ મા ? પેલા વૃક્ષોના ઝુરમુટ પાછળ હશે ? પેલા

૧. અપારઘોરસંસાર - નિમગ્નજનતારક !

કિમેષ ઘોરસંસારે, નાથ ! તે વિસ્મૃતો જનઃ ॥ -ઉપમિતિ

લતામંડપ પાછળ હશે ? અહીં જોયું, તહીં જોયું; ક્યાંય મા દેખાતી નથી.

સિદ્ધર્ષિ પ્રભુને પૂછે છે ઉપમિતિમાં : પ્રભુ ! એ હરણના બચ્ચાનાં અસ્તિત્વ પર જેવો ભય છવાયેલો હોય, એવો ભય મારા અસ્તિત્વ પર ઝળૂંબેલો તમને દેખાય છે ?

તો, પ્રભુ ! તમે મને કેમ ભૂલી ગયા ?

• • •

આ ભીનાશની સરવાણી....

પ્રભુની કૃપાવર્ષાનો અનુભવ.

પ્રભુ ! પૂરી શ્રદ્ધા છે કે તમે જ મને અહીં સુધી લઈ આવ્યા છો; ભક્તિની આ પગથાર સુધી, સાધનાની આ ભૂમિકા સુધી; અને છેક મુક્તિ સુધી તમે મને લઈ જવાના છો.

મહોપાધ્યાય શ્રીયશોવિજયજી મહારાજ સ્તવનામાં કહે છે : 'ઈતની ભૂમિ પ્રભુ ! તુમ હિ આણ્યો...' અને પછી કહે છે : 'અબ દોય ચાર ગુણઠાણ બઢાવત, લાગત હે કહાં તુમ કો દામ ?'

પ્રભુ ! છઠ્ઠે-સાતમે ગુણઠાણે આપ મને લઈ આવ્યા છો. હવે છ ગુણઠાણાં આગળ લઈ જાવ ને ! તેરમે ગુણઠાણે પહોંચાડી દો !

*

૭

આધારસૂત્ર

જે ગિરુઆ ગુણવંત રે,
તારો તેહને,
તેમાંહે અચરિજ કિશ્યું એ....૯

જે મોટા અને ગુણવંત છે, તેમને તમે તારો તેમાં શું
આશ્ચર્ય છે ?

જે મુજ સરીખો દીન રે,
તેહને તારતાં,
જગ વિસ્તરશે જશ ઘણો એ....૧૦

મારા સરખા દીનને તારવામાં તમારો યશ જગતમાં
ઘણો ફેલાશે.

9

પ્રભુ જ છે તારક

પૂજ્યપાદ દેવચન્દ્રજી મહારાજ દેવાધિદેવ પ્રભુ
મહાવીર દેવની સ્તવનાનો પ્રારંભ કરતાં કહે છે :

તાર હો તાર પ્રભુ ! મુજ સેવક ભણી,
જગતમાં એટલો સુજસ લીજે....

પહેલા જ શબ્દમાં એમણે ભાગવતી સાધનાનું હાર્દ
મૂકી દીધું : 'તાર !' પ્રભુ ! તું મને તારી દે ! મારી
શક્તિથી તો સાધનામાર્ગે એક ઈંચ પણ હું સરકી શકું તેમ
નથી. તું મને ભવપાર કરી દે.

સાધનાની પ્રભુકૃત્તા. પ્રભુને સ્તવનાકાર કહે છે :
'તું ગતિ...' પ્રભુ ! સાધનામાર્ગમાં તું જ મારી ગતિ છે.
તું ચલાવે તો ચલાય.

પછી, 'તાર' શબ્દ બેવડાયો છે. મને જલદી જલદી
તારી દે ને, ભગવાન !

સરસ મઝાનું પ્રલોભન પણ આપ્યું : તમે મને
તારશો ને, પ્રભુ ! તો તમને સારો યશ મળશે. 'સુજસ'
શબ્દ ત્યાં વપરાયો છે. ભક્ત એ સંદર્ભમાં આ શબ્દ
મૂકવા ચાહે છે કે મારા જેવા અજ્ઞને જો તમે તારશો
તો તમને તારક તરીકેની પ્રતિષ્ઠા કેવી તો મઝાની
મળશે !

ભક્તની કહેવાની રીત પણ કેવી મોહક હોય છે !

કેન્દ્રબિન્દુ આ જ રહેશે : મને તારો ! પ્રભુ ! મારે
તમારી જોડે સિદ્ધશિલા પર રહેવું છે. તમારા વિનાની
એક ક્ષણ કેવી જાય મારી, તે તમે જાણો જ છો, પ્રભુ !
'ખિણ વરસાં સો થાય...' પ્રભુ ! તમારા વિનાની એક
ક્ષણ સો વર્ષ જેવી મને લાગે છે.

• • •

આ પૃષ્ઠભૂ પર કડીઓ આવી : 'જે ગિરુઆ ગુણવંત
રે, તારો તેહને, તેમાંહે અચરિજ કિશ્યું એ... જે મુજ
સરીખો દીન રે, તેહને તારતાં, જગ વિસ્તરશે જશ ઘણો
એ....'

પ્રભુ ! ગુણવાનોને તો તમે તારો જ છો. કેટલાયને
તમે તાર્યા છે. મને જો તમે તારશો, પ્રભુ ! તો તમે તારક
કહેવાશો.

ભક્ત કવિએ તો સીધો પડકાર સ્તવનામાં ફેંક્યો છે :
'મુજ સરીખા મેવાસીને, પ્રભુ ! જો તું તારે; તારક તો
જાણું ખરો, જુઠું બિરુદ શું ધારે ?' પ્રભુ ! મારા જેવા
અજ્ઞાનીને તું તારે તો હું માનું કે તું તારક છે. નહિતર,
તારું એ બિરુદ ભયમાં છે !

• • •

પ્રભુ ! તારા પર શ્રદ્ધા, અત્યન્ત છે. 'નમુત્યુ ણં'
સૂત્ર બોલતાં 'તારયાણં' પદ બોલતાં તો હું ઊછળી જ
પડું છું. વાહ ! મારા પ્રભુ તારનારા છે. તો પછી મારે શું
કરવાનું ?

જે કરવાનું છે તે એણે જ કરવાનું છે.

પ્રભુ ! તું મને તારી દે !

✱

૮

આધારસૂત્ર

આપદે પડિયો આજ રે,
રાજ ! તુમારડે,
ચરણે હું આવ્યો વહી એ....૧૧

હે રાજ ! હે દેવ ! આપત્તિમાં પડેલ એવો હું આજે
તમારે શરણે આવ્યો છું.

મુજ સરીખો કોઈ દીન રે,
તુજ સરીખો વિભુ,
જોતાં જગ લાભે નહિ એ....૧૨

મારા સરખો દીન અને તારા જેવો સમર્થ આ જગતમાં
ક્યાંય નહિ મળે.

તો યે કરુણાસિંધુ રે,
બંધુ ભુવન તણા,
ન ઘટે તુમ ઉવેખવું એ....૧૩

હે કરુણાસિંધુ પ્રભુ ! તમે પૂરા જગતના બંધુ છો. તમે
મારી ઉપેક્ષા કરો તે શોભતું નથી.

૮

‘સંસાર તુમ્હારે હાથોં મેં....’

‘ઉપમિતિ’માં સિદ્ધર્ષિ ગણિ કહે છે^૧ : પ્રભુ ! સંસાર પણ તમારે અધીન છે, મોક્ષ પણ તમારે અધીન છે; તો મને મુક્તિ કેમ નથી આપતા ? મને જલદી જલદી તારી દો ને !

કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રીહેમચન્દ્રાચાર્યે આ વાતને સાધકના છેડાથી કહી : આજ્ઞાનું આરાધન મુક્તિ આપે, આજ્ઞાનું વિરાધન ભવભ્રમણા કરાવે.^૨

૧. તવાયત્તો ભવો ધીર ! ભવોત્તારોઽપિ તે વશઃ ।

— ઉપમિતિ૦, વિમલસ્તુતિ

૨. આજ્ઞાઽઽરાદ્ધા વિરાદ્ધા ચ, શિવાય ચ ભવાય ચ । — વીતરાગસ્તોત્ર

પરંતુ, સાધક પ્રભુની આજ્ઞાનું આરાધન કરશે ક્યારે ? પ્રભુની કૃપા મળશે ત્યારે ને ! પ્રભુની કૃપાથી જ તો મનુષ્ય જન્મમાં અવાયું, સાધનાની આ પગથાર પર અવાયું : ‘ઈતની ભૂમિ પ્રભુ ! તુમ હિ આણ્યો....’

આજ્ઞાનું વિરાધન, જરૂર, મોહના ઉદયથી થશે; પણ એ ક્ષણોમાં ય પ્રભુની નિગ્રહકૃપા વરસશે ને !

• • •

‘તવાયત્તો ભવો ધીર !’ કહીને સિદ્ધર્ષિજી એક ઊંડી વાત કહી રહ્યા છે. પ્રભુ ! હું સંસારમાં લાંબા સમય સુધી કેમ રહ્યો ? તેં મારી કાળજી ન લીધી ત્યારે ને ! હું રાગ, દ્વેષ, અહંકારને અધીન રહ્યો; પણ તેં મને બચાવ્યો કેમ નહિ ?

પ્રભુ ! મને એક ઘટના યાદ આવે છે. મા પાણી ભરવા કૂવે ગયેલી. નાનું બાળક એકલું. રમકડાંથી રમતું હતું. મા પાણી ભરીને આવી. ડેલીનું બારણું ખોલ્યું. અને જુએ તો, પોતાનો લાલ રસોડામાં ચૂલા સુધી પહોંચી ગયેલ. એને અને ચૂલાને એક-દોઢ ફૂટનું અંતર. મા બેડાને પટકતી સીધી દોડી આવી. પોતાના લાલને ખેંચી લીધો.

આવી રીતે, પ્રભુ ! વિભાવમાં જતા મને તું રોકે નહિ ?

• • •

એક સાધકની મસ્ત કેફિયત યાદ આવે. એમણે કહેલું : હું પ્રભુનાં દર્શન માટે જાઉં અને પ્રભુ દર્શન આપી દે. પણ ક્યારેક વિભાવની ગતિમાં હું પડી જાઉં ત્યારે પ્રભુનો સ્પર્શ મને મળે. બાળક પડી જાય તો મા એને ઊભો કરવા આવે જ ને !

કેટલી મજાની આ કેફિયત ! અને કેટલો મજાનો એ કેફિયતની પાછળનો અનુભવ !

• • •

પ્રભુના આ પાવન સ્પર્શને અનુભવવા માટેની સજ્જતાનો વિચાર કરું ત્યારે ભક્તકવિ સૂરદાસજી યાદ આવે.

સૂરદાસજી જઈ રહ્યા છે. આંખોનો વિષય સમાપ્ત થયેલો હોઈ ખાડો દેખાયો નહિ. અને તેઓ ખાડામાં પડ્યા. ખાડો ઊંડો હતો, તેઓ પોતાની મેળે નીકળી શકતા નથી. તેઓ બૂમ મારે છે પોતાના ઈષ્ટદેવ બાળકૃષ્ણને : ‘પ્રભુ ! મને બહાર કાઢો.’ તરત જ બાળકૃષ્ણની નાનકડી, કોમળ હથેળીમાં એમના હાથ મુકાય છે અને તેઓ બહાર આવે છે. બહાર તો અવાઈ ગયું, પણ પેલી નાનકડી, કોમળ હથેળીનો સ્પર્શ ક્યાં ? બાળકૃષ્ણ છૂ ! એ વખતે સૂરદાસજીએ કહ્યું :

‘હાથ છુડાકર જાત હો, નિર્બલ જાની મોહિ;
હૃદય છુડાકર જાવ તો, મરદ બખાનું તોહિ...’

ભક્ત છે સૂરદાસ. પરને જોવા માટે એની પાસે આંખો / દષ્ટિ ક્યાં છે ? એણે તો પરમનું જ દર્શન કરવું છે.

વિભાવના ખાડામાં પડી જવાયું. ભોજન કરતાં સ્વાદિષ્ટ પદાર્થ આવ્યો ને આસક્તિ થઈ. ખ્યાલ આવશે કે વિભાવમાં જવાયું.

અહીં કોણ સુરક્ષા આપશે ? નિશ્ચિતરૂપે, પ્રભુ જ. પ્રભુની આજ્ઞા યાદ આવશે. આસક્તિની ક્ષણોમાં થયેલ કર્મબંધ ઉદયમાં આવશે ત્યારે કેવા છક્કા છૂટી જશે, એ વિચારે આસક્તિની ક્ષણોમાંથી બહાર નીકળી જવાય છે.

આ પ્રભુનો સ્પર્શ.

અહીં ભક્તની સજ્જતા વિભાવોનો ડંખ થશે. અગણિત જન્મોમાં પ્રભુનો સ્પર્શ આપણને ન મળ્યો એનું કારણ વિભાવો ભણીના ડંખનો અભાવ.

વિભાવો ડંખે નહિ, પણ ગમે; વ્યક્તિ પ્રભુના શરણે શી રીતે જશે ?

• • •

આ લયમાં અહીં કડીઓ આવે છે. ભક્ત કહે છે કે પ્રભુ ! તમે મારી ઉપેક્ષા કરો એ કેમ ચાલે ?

હું વિભાવોની ગતિમાં છું, તો તેમાંથી મને કાઢો ! એમાંથી નીકળવા માટેની સજ્જતા વિભાવો પ્રત્યેનો ડંખ

હોય તો એ મને આપો.... પણ જે કંઈ કરવાનું છે, એ તમારે કરવાનું છે.

‘આપદે પડિયો આજ રે, રાજ ! તુમારડે, ચરણે હું આવ્યો વહી એ...’ વિભાવની આપત્તિમાં પડેલ હું તમારા શરણે આવ્યો છું....

મહાભારત યાદ આવે : ‘વિપદ્ વિસ્મરણં વિષ્ણો:....’ પ્રભુનું વિસ્મરણ એ જ વિપત્તિ... પ્રભુ ! હું તમને ભૂલી જાઉં, તમારા રક્ષાકવચમાંથી બહાર જતો રહું, ત્યારે જ મોહ મારા પર હુમલો કરે ને !

‘મુજ સરીખો કોઈ દીન રે, તુજ સરીખો વિભુ, જોતાં જગ લાભે નહિ એ.... તો યે કરુણાસિંધુ રે, બંધુ ભુવન તણા, ન ઘટે તુમ ઉવેખવું એ....’

પ્રભુ ! તમે મારી ઉપેક્ષા ન કરો !

✱

બીજી ભ મતી ચાલુ—

નીલુડી રાયણ તરુ તળે, સુણ સુંદરી,

પીલુડા પ્રભુના પાય રે, ગુણ મંજરી'

૯

આધારસૂત્ર

તારણહારો કોઈ રે, જો બીજો હુવે,
તો તુમને શાને કહું એ ?.... ૧૪

તમારા વિના બીજો કોઈ તારનાર હોત તો તમને કહું
પણ શા માટે ?

તુંહિ જ તારીશ નેટ રે, પહિલા ને પછે,
તો એવડી ગાઢિમ કીસી એ.... ૧૫

તું જ મને નક્કી તારીશ એ વિશ્વાસ છે. હમણાં તારે
કે પછી તારે... તો પછી ઢીલાશ શા માટે ? હમણાં
જ તારી દે ને !

આવી લાગ્યો પાય રે, તે કિમ છોડશે,
મન મનાવ્યા વિણ હવે એ.... ૧૬

તમારે ચરણે આવ્યો છું; હવે તમે જ્યાં સુધી મારા
મનની ઈચ્છા પૂર્ણ નહિ કરો ત્યાં સુધી તમારાં
ચરણોને હું છોડીશ નહિ.

સેવક કરે પોકાર રે, બાહિર રહ્યો જશે,
તો સાહિબ શોભા કીસી એ ?.... ૧૭

પોકાર કરતો સેવક બહાર - સંસારમાં રહી જશે, તો
સ્વામીની શોભા કઈ વધશે ?

પ્રભુની ઓરકન્ડિસન્ડ હથેળીમાં...

ભક્તની ભાવધારામાં જે ચઢાવો અને ઊતરાવો આવે છે; એનું બહુ જ મઝાનું ચિત્રણ અહીં છે.

ક્યાંક છે વિતૃષ્ણા, ક્યાંક રીસ, ક્યાંક શ્રદ્ધા, ક્યાંક જીદ, ક્યાંક ભાવાર્દ્રતા... ભક્તિના રંગો કેટલા !

હા, આ બધા જ ભિન્ન ભિન્ન સ્વરૂપોમાં દષ્ટિગોચર થાય છે માત્ર ને માત્ર ભક્તહૃદયની અસીમ ભક્તિ.

સંસ્કૃત ભાષામાં આદ્ય શંકરાચાર્ય કૃત મધુરાષ્ટક પ્રાર્થના-સાહિત્યમાં શિરમોર કૃતિ લેખાય છે. એનું ધ્રુવપદ

છે : ‘મધુરાધિપતેરખિલં મધુરમ્...’ માધુર્યના અધિપતિનું બધું જ મધુરું મધુરું હોય છે.

આ ધ્રુવપદને સહેજ વિસ્તારીએ : ‘મધુરાધિપતિ-
બાલસ્યાપ્યખિલં મધુરમ્...’ માધુર્યના અધિપતિ પરમાત્માના બાળકનું, ભક્તનું પણ બધું જ મધુરું હોય છે.

રીસ પણ મઝાની ને એની જીદ પણ મઝાની; કારણ કે એ બધાના કેન્દ્રમાં પ્રભુ છે. બધા જ આ ભાવોની ગંગાની ગંગોત્રી પ્રભુ, પ્રભુ પરની ભક્તિ જ છે.

• • •

રીસ ત્યારે ચડે છે ભક્તને, જ્યારે એની અવગણના થઈ રહી છે એવું એને લાગે છે. સુલસાજી ‘ધર્મલાભ’ શબ્દ ભાવપૂર્વક સાંભળે અને એમને તમે તારી દો, ભગવાન ! તો તમારાં પ્યારાં વચનોને સાંભળતાં મારી આંખોમાંથી જે આંસુની ધારા નીકળી રહી છે, એને તમે નથી જોતા ? શું મારાં આંસુ આંસુ નથી ?

રેવતીજી ઔપધિપાક બે ચમચી વહોરાવે અને તમે એમને તીર્થંકર પદ આપી દો.... અમે તમને અમારું હૃદય સમર્પિત નથી કર્યું શું ?

પૂજ્યપાદ જ્ઞાનવિમલસૂરિ મહારાજના શબ્દોમાં હું કહીશ : ‘ભેદભાવ પ્રભુ ! દૂર કરીને, મુજસું રમો એકમેકસું રે...’

મને પણ તમારો પોતાનો જ ગણો ને !

ભક્તને લાગે છે કે એકપાક્ષિક પ્રેમ એ ક્યાં સુધી કરી શકશે ? તમે ચાહ્યા જ કરો, ચાહ્યા જ કરો; સામી બાજુ તમારી આ ચાહતની નોંધ સુદ્ધાં ન લેવાય ત્યારે લાગે કે હૃદય ભાંગી પડશે. પૂજ્ય રામવિજય મહારાજ કહે છે : ‘તુમ સાથે જે પ્રીતડી, અતિ વિષમ જિમ ખાંડાધાર...’ તલવારની ધાર પર ચાલવા જેવી કઠણાઈ એકપાક્ષિક પ્રીતમાં છે.

• • •

મહોપાધ્યાય યશોવિજયજી મહારાજ એકપાક્ષિક પ્રીતિને વર્ણવતાં કહે છે : ‘વીતરાગસું રે રાગ તે એક પખો, કીજે કવણ પ્રકારો જી; ઘોડો દોડે રે સાહિબ વાજમાં, મન નાણે અસવારોજી...’

વીતરાગ પ્રભુથી એકપક્ષીય રાગ શી રીતે કરી શકાય ? ઘોડો વેગ પૂર્વક દોડતો હોય, પોતાના માલિકને રાજી કરવા માટે; અને માલિક એની નોંધ પણ ન લેતો હોય તો શું થાય ?

ભક્તની ઈચ્છા છે કે પોતાની ભક્તિની પ્રભુ નોંધ લે. પ્રભુ એ ભક્તિને સ્વીકારે. ભક્તિના રસની સામે પ્રભુની રીઝ. રસથી રીઝ / પ્રસન્નતા વધે, રીઝથી રસ.^૧

• • •

જોકે, આ ભાવધારા આ ક્ષણોની છે. વાસ્તવ એ છે કે પ્રભુ તરફથી એકપાક્ષિક પ્રેમ થતો આવ્યો છે. નરક

૧. સાચી ભક્તિ રે ભાવન રસ કહ્યો, રસ દોય તિહાં દોય રીઝોજી; હોડાહોડે રે બીહું રસ-રીઝથી, મનના મનોરથ સીઝોજી.

—પદ્મપ્રભજિન સ્તવન

અને નિગોદમાં આપણે હતા; જ્યારે કશી સૂઝ આપણી પાસે નહોતી, ત્યારે પણ પ્રભુએ આપણને યાહેલા... અને એની એ યાહતે આપણને ઊંચકીને અહીં સુધી લાવ્યા. આ જ લયમાં કલિકાલસર્વજ્ઞ હેમચન્દ્રાચાર્ય કહે છે : ‘ત્વમકારણવત્સલઃ’... પ્રભુ ! તું અકારણવત્સલ છે... મને યાહવાનું કોઈ જ કારણ તારી પાસે નહોતું. પણ યાહવું એ તો તારો સ્વભાવ હતો ને !

રીસ ભક્તની મધુરી છે, તો પ્રીતિ તો ભક્તની મધુરતમા જ હોય ને !

કેવી પ્રીતિ ?

ભક્તિયોગના ઉદ્ગાતા પૂજ્ય રામવિજયજી મહારાજ કહે છે : ‘જિમ જિમ નીરખું પ્રભુ-મુખ નૂર, તિમ તિમ પાઉં આનંદ પૂર; સુણતાં જનમુખ પ્રભુની વાત, હરખે મારી સાતે ધાત...’

પ્રભુને જોઉં છું અને હૃદયમાં આનંદ જ આનંદ હોય છે.... ‘મારા ભગવાન... મારા તારણહાર...’ બોલતાં આંખો હર્ષાશ્રુથી ઊભરાઈ આવે છે.

અને, પ્રભુની વાત, કોઈ પણ વ્યક્તિ કરતી હોય; તે સાંભળતાં લોહી, માંસ, ચરબી અને હાડકાં સુધી આનંદની લાગણી પહોંચે છે. કહો કે, પૂરું અસ્તિત્વ જ એમાં ડૂબી જાય છે; — પ્રભુમાં.

પ્રીતિ : જે પ્રભુ સાથે ભક્તહૃદયને એવી રીતે મેળવી દે કે પછી પ્રભુ જ રહે. ભક્ત છૂ થઈ જાય ! One plus

one equal to one નું સૂત્ર અહીં સાકાર થઈ ઊઠશે. એક વત્તા એક બરોબર એક ! પ્રીતિ દ્વૈતની નહિ, અદ્વૈતની ભૂમિકા છે. પ્રીતિ ગણિત નહિ, અગણિતના સ્તરની વાત છે.

હકીકતમાં તો, પ્રીતિને તમે અનુભવી શકો. એને શબ્દોમાં વર્ણવી ન શકો.

છતાં, ભક્તોએ એવો પ્રયાસ કર્યો છે. એટલા માટે કે એ રીતે, શાબ્દિક વર્ણન કરતાં પ્રીતિ તત્ત્વ ભીતર ઝંકૃત થઈ ઊઠે.

મહોપાધ્યાય શ્રી માનવિજયજી મહારાજ કહે છે : ‘દેખત દેવ ! હરી મન લીધું, કામણગારે કામણ કીધું; મનડું જાયે નહિ કોઈ પાસે, રાત દિવસ રહે તાહરી પાસે....’

વેદનાની ઊંડી ટીસની બાજુમાં જ શ્રદ્ધાનો રણકાર; આ ચમત્કાર તો ભક્તહૃદય જ કરી શકે ને !

કેવી બાજુ-બાજુમાં કડીઓ આવી; વેદના અને શ્રદ્ધાને મુખરિત કરતી : ‘તારણહારો કોઈ રે, જો બીજો હુવે, તો તુમને શાને કહું એ ?’ ‘તુંહિ જ તારીશ નેટ રે, પહિલા ને પછે, તો એવડી ગાઢિમ કીસી એ....’

તમારા સિવાય બીજો કોઈ મને તારી શકે એમ હોત તો તમને શા માટે હું કહું ? એક વિતૃષ્ણાનો લય. તમારે જો મારી ઉપેક્ષા જ કરવી હોય; મને તારવામાં તમારી

કોઈ ઉત્સુકતા જ ન હોય, તો પછી તમને શા માટે કહું કે તમે મને તારો ! હા, મારી એક મજબૂરી છે. લાગે છે કે બીજો કોઈ મને તારવામાં સમર્થ નથી. અને માટે જ હું તમારી પાસે આવું છું. એક સ્તવનાની પંક્તિ યાદ આવે : ‘તુમ સરીખો કોઈ દાખવો હો મહારાજ !’ પ્રભુ ! તમારા જેવો બીજો કોઈ તારક મને દેખાડી દો. પછી હું તમારો પાલવ નહિ પકડી રાખું !

શ્રદ્ધાની પૃષ્ઠભૂ પરની આ વેદના / આ વિતૃષ્ણા કેવી તો મીઠી લાગે છે ! ‘તુંહિ જ તારીશ...’ પ્રભુ ! તું જ મને તારવાનો છે, એ શ્રદ્ધા મારા મનમાં પૂરેપૂરી છે. એ શ્રદ્ધાના કિલ્લાની કાંકરી પણ ખરે તેમ નથી.

એ શ્રદ્ધાને જ ભીનાશનો પુટ લગાવ્યો : ‘આવી લાગ્યો પાય રે, તે કિમ છોડશે, મન મનાવ્યા વિણ હવે એ...’ તમારાં ચરણોમાં બેઠો છું અને જ્યાં સુધી મને તારશો નહિ ત્યાં સુધી તમારાં ચરણોને છોડવાનો નથી.

ભીનાશમાં થોડીક જીદનું પણ મિશ્રણ છે અહીં. તમારે જ મને તારવાનો છે. હું કંઈ જ કરવાનો નથી. આખરે, બાળક જીદ નહિ કરે તો કોણ કરશે ?

મા બાળક સાથે ક્યાંક ગયેલી. ત્યાં ચા-નાસ્તો થયો. જવાનો સમય થયો. મા ઊઠી. ત્રણ વર્ષના બાળકને એણે પોતાની આંગળી દેખાડી : ‘ચાલ, આપણે જઈએ.’ બાબા સાહેબે નાસ્તો બરોબર ઝાપટ્યો છે. ચાલવાના મૂડમાં એ નથી. એ મા-ની સામે બે હાથ લંબાવે છે : ‘મને ઊંચકી લે !’ મા બાળકને ઊંચકીને ચાલતી થાય છે.

ભક્ત કહે છે : હું કંઈ જ કરીશ નહિ. તારે જે કરવું હોય તે કર !

• • •

બાળક તરીકેના પોતાના અધિકારને અંકે સો કરતાં ભક્ત કહે છે : ‘સેવક કરે પોકાર રે, બાહિર રહ્યો જશે, તો સાહિબ શોભા કીસી એ ?’

મા ઍરકન્ડિસન્ડ રૂમમાં આરામ કરતી હોય અને બાળક તડકામાં સેકાતું હોય ત્યારે મા-ની પ્રતિષ્ઠાને અસર નહિ પડે ?

પ્રભુ ! તારા ઍરકન્ડિસન્ડ મહાલયમાં (સ્વરૂપસ્થિતિમાં) મને પણ લઈ લે !

✱

૧૦

આધારસૂત્ર

અતુલ બલિ અરિહંત રે, જગને તારવા,
સમરથ છો સ્વામી ! તુમે એ....૧૮

પ્રભુ ! તમે અજોડ બળના સ્વામી છો. અને પૂરા
જગતને તારી શકો તેમ છો.

શું આવે છે જોર રે, મુજને તારતાં,
કે ધન બેસે છે કિશ્યું એ....૧૯

તો પછી મને તારવામાં શું જોર પડે છે તમને ? કે
એમાં પૈસા લાગે છે ?

ભાવાર્દ્રતાની ભીનાશ, વેદનાનો ઉત્તાપ...

ભાવાર્દ્રતાની જોડે વેદનાનો ઉત્તાપ; તેજ-છાયાની, ઠંડી-ગરમીની આ જોડાજોડ રહેવાની પ્રક્રિયા કેવી લાગે ?

એ ભાવાર્દ્રતા - ભાવોની ભીનાશ અને એ વેદનાનો ઉત્તાપ - આંતરિક પીડાની ગરમી ભક્તહૃદયમાંથી પનપેલી હોય તો, જોડાજોડ હશે તો ય મઝાની જ લાગશે.

ભીતરી ભીનાશનું મોહક વર્ણન ભક્તકવિ સૂરદાસજીએ આપ્યું છે : 'નિશિ દિન બરસત નૈન હમારે.... સદા રહત બરસા રિતુ હમ પર...' રાત અને

દિવસ મારી આંખો ઝર્યા કરે છે.... પ્રભુ ! આકાશનાં ભીનાં વાદળોને તો ચાર મહિના ચોમાસું રહેતું હશે. મારી આંખોના આકાશને બારે મહિના વર્ષાઋતુ છે !

ઉદ્ધવજી વૃન્દાવન જઈ રહ્યા છે. ખ્યાલ હતો કે ત્યાં ગોપીઓ શ્રીકૃષ્ણના નામ પર ઓળઘોળ થયેલી છે. તેમણે શ્રીકૃષ્ણને કહ્યું : ‘એક પત્ર ગોપીઓના નામ પર લખી આપો !’ શ્રીકૃષ્ણનો પત્ર લઈ તેઓ વૃન્દાવન આવ્યા.

રથ પરનો રાજધ્વજ જોઈ, શ્રીકૃષ્ણ આવ્યા હશે તેમ માની ગોપીઓ એકઠી થઈ.

રથમાંથી શ્રીકૃષ્ણને બદલે ઉદ્ધવજી નીકળ્યા. તેમણે કહ્યું : ‘શ્રીકૃષ્ણ આવી શક્યા નથી, પણ તેમનો તમારા પરનો પત્ર લઈને હું આવ્યો છું.’ પત્રને એમણે ગોપીવૃન્દની સામે ધર્યો. એક પણ ભક્તા એ પત્રને લેતી નથી.

ઉદ્ધવજીને ખ્યાલ નથી આવતો. શ્રીકૃષ્ણની આ ભક્તાઓ; શ્રીકૃષ્ણના પત્રને કેમ લેતી નથી ? સૂરદાસજીએ એમના એક પદમાં બહુ જ સરસ રીતે ગોપીઓની તે સમયની મનઃસ્થિતિને, ગોપીઓની ભાવદશાને વર્ણવી છે : ‘પરસૈ જરે, બિલોકૈ ભીંજે...’ ગોપીઓને થાય છે કે શ્રીકૃષ્ણના વિરહનો અગ્નિ એમના અસ્તિત્વમાં છે. પત્રને સ્પર્શવાથી શું વિરહાગ્નિ વડે એ

પત્ર બળી નહિ જાય ? ચાલો, પત્રને સ્પર્શો નહિ. નજીક આવીને જુઓ તો ખરા ? ના, ગોપીઓને ડર છે કે પરમ પ્રિયના અક્ષરોને જોતાં આંખોમાંથી આંસુની જે સરવાણી ફૂટશે, તેથી પત્રના અક્ષરો ચેરાઈ જશે.

‘બિલોકૈ ભીંજે...’ પ્રભુ ! મને પણ આ ભાવદશા આપો ને ! હું તમારા પ્યારા પ્યારા શબ્દો જોઉં, આચારાંગજીનો સ્વાધ્યાય કરતાં, અને મારી આંખો ચૂઈ પડે. હું તમારા પ્યારા રૂપને જોઉં અને મારી આંખોમાંથી આંસુનો પ્રવાહ નીકળી પડે.

શ્રાવણનાં સરવરિયાં અને ભાદરવાનો તડકો અહીં આજુબાજુની કડીઓમાં પ્રસ્તુત થયાં છે.

મઝાની વાત એ છે કે બન્નેને પોતાની એક વિશેષતા છે. બેઉનું નિરાળું સૌન્દર્ય છે. અહીં તો, શબ્દશઃ, અપ્રતીમ સૌન્દર્ય છે. કારણ કે સરવરિયાં - ભીનાશ પણ ભક્તહૃદય સાથે સંબદ્ધ છે; અને ઉત્તાપ પણ.

મઝાની પ્રસ્તુતિ : ‘અતુલ બલિ અરિહંત રે, જગને તારવા, સમરથ છો સ્વામી ! તુમે એ.... શું આવે છે જોર રે, મુજને તારતાં, કે ધન બેસે છે કિશ્યું એ ?’

પ્રસ્તુતિનો પૂર્વાર્ધ : ભક્તની ભાવાર્દ્રતા : પ્રભુ ! તમે પૂરા જગતને - જગતના તમામ પ્રાણીઓને તારવા માટે સમર્થ છો; તો મને કેમ નથી તારતા ? પ્રભુ ! મને તારી દો ને ! પ્રભુ ! તું તો મારી મા છે. શું મા આગળ

દીકરાએ વિનંતી કરવી પડે ? અને તો, એમાં માતૃત્વનો મહિમા શું રહેશે ?

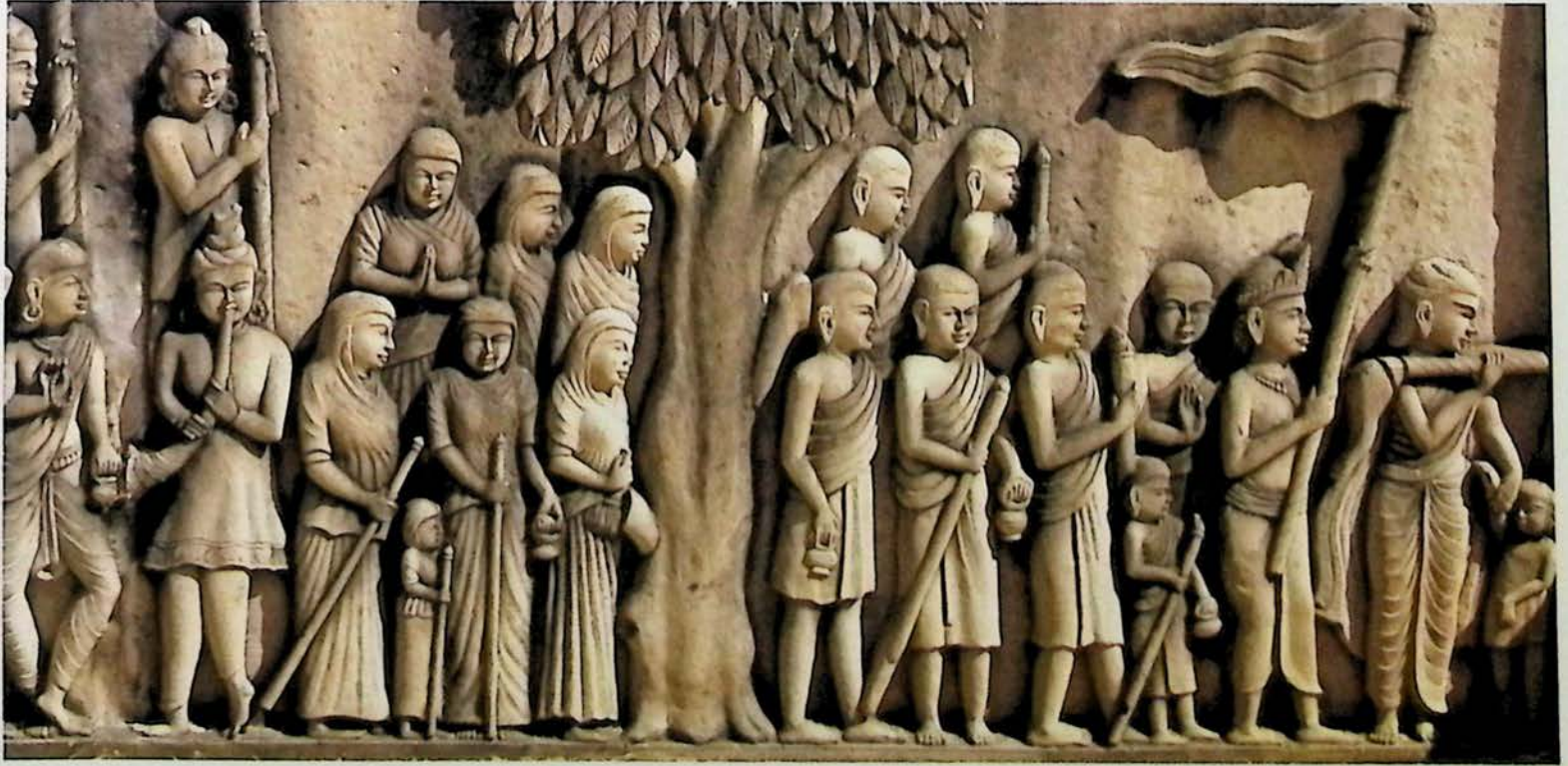
આ ભાવાર્દ્રતાની બાજુમાં જ આવી ભક્તહૃદયની વેદના : તમે બધાને તારો, માત્ર મને જ ન તારો એનો અર્થ શું થાય ? બીજા તમારા વ્હાલા છે અને હું દવલો છું આ જ અર્થ નીકળશે ને, પ્રભુ ? શું હું તમારો નથી ? પ્રભુ ! આ પ્રશ્નની પાછળ જે મારી વેદના છે એ તમને અનુભવાય છે ને ? મને તારવામાં તમને કંઈ શ્રમ પડે છે ? કે મને તારવામાં પૈસા લાગે તેવું છે ?

મહોપાધ્યાય શ્રીયશોવિજય મહારાજ ચિન્તામણિ પાર્શ્વનાથ પ્રભુની સ્તવનામાં આથી પણ એક ડગલું

આગળ વધી પ્રભુને પૂછે છે : ‘મુજ સરીખા કીધા મોટકા, કહો તેણે કાંઈ તુજ થામ્યો રે ?’ મારા જેવાને તમે તારી દીધા અને મને બાકી રાખ્યો, તો શું તે લોકોએ તમને કંઈ આપેલું ?

પ્રશ્નચિહ્ન કાઢી નાખીએ તો ઉત્તર તરત મળી જાય છે. જે લોકોએ પોતાના સ્વત્વનું-અહંચેતનાનું વિસર્જન પ્રભુનાં ચરણોમાં કર્યું, તેને પ્રભુ મળી ગયા....

જોકે, મારો પ્રશ્ન હવે બીજી રીતે આવશે : હું તો તમારો બાળ છું ને, પ્રભુ ? તો શું એ જ મારી યોગ્યતા નથી; જેના પર તમે મને પેલે પાર પહોંચાડી દો !

૧૧
આધારસૂત્ર

કહેશો તુમે જિણંદ ! રે, ભક્તિ નથી તેહવી,
તો તે ભક્તિ મુજને દિયો એ.... ૨૦

તમે કદાચ કહેશો કે તારી પાસે એવી ભક્તિ નથી, જે
પર મોક્ષ મળી શકે. તો તેવી ભક્તિ મને આપો !

વળી કહેશો ભગવંત રે, નહિ તુજ યોગ્યતા,
હમણાં મુક્તિ જાવા તણી એ.... ૨૧

કદાચ તમે કહેશો કે મોક્ષે જવાની યોગ્યતા હમણાં
તારી પાસે નથી.

યોગ્યતા તે પણ નાથ ! રે, તુમ હિ જ આપશો,
તો તે મુજને દિયો એ.... ૨૨

યોગ્યતા પણ તમારે જ આપવાની છે ને ! તો તે
આપી દો !

વળી કહેશો જગદીશ ! રે, કર્મ ઘણાં તાહરે,
તો તેહિ જ ટાળો પરાં એ... ૨૩

તમે કહેશો કે તારાં ઘણાં કર્મો બાકી છે, તો તે કર્મોને
જ દૂર કરી દો !

કર્મ અમારાં આજ રે, જગપતિ ! વારવા,
વલી કોણ બીજો આવશે એ.... ૨૪

કારણ કે અમારાં કર્મોને દૂર કરવા બીજું કોણ
આવનાર છે ? - સિવાય કે તમે.

વળી જાણો અરિહંત રે, એહને વિનંતી,
કરતાં આવડતી નથી એ.... ૨૫

કદાચ તમે કહ્યેશો કે તને તો પ્રાર્થના કરતાં જ
આવડતી નથી....

તો તેહિ જ મહારાજ ! રે, મુજને શીખવો,
જેમ તે વિધિશું વીનવું એ.... ૨૬

તો, પ્રભુ ! મને વિનંતી / પ્રાર્થના કરતાં શીખવાડો.
જેથી એ રીતે તે કરું.

માય તાય વિણ કોણ રે, પ્રેમે શીખવે,
બાળકને કહો બોલવું એ... ૨૭

માતા કે પિતા વિના બાળકને પ્રેમપૂર્વક બોલવાનું કોણ
શીખવે ?

૧૧

ભક્તિ : સંપૂર્ણ સમર્પણ

લિઓ ટોલ્સટોયે લખેલી એક કથા છે :

એક મા,

એને બે દીકરા.

એક આઠ વર્ષનો... બીજો છ વર્ષનો.

એકવાર આઠ વર્ષના દીકરાએ માને કહ્યું : મા !
તારો અમારા પરનો પ્રેમ અજોડ છે જ, પણ અમારો તારા
પરનો પ્રેમ તારા પ્રેમને ય ટપી જાય તેવો છે.

મા હસી. એણે પૂછ્યું : શી રીતે બેટા ?

દીકરાએ કહ્યું : સીધો હિસાબ છે ને ! તારે બે દીકરા છે એટલે તારો પ્રેમ અર્ધો અર્ધો વહેંચાઈ જાય. અમારે તું એક જ મા છે. એટલે અમારો બધો પ્રેમ તને મળે.

લિઓ ટોલ્સટોયની કથા અહીં પૂરી થાય છે. આપણે એ કથાતન્તુને આ રીતે વિસ્તારી શકીએ : આપણી માને - પરમાત્માને અગણિત બાળકો છે, છતાં તેણે આપણા દરેકની વ્યક્તિગત કાળજી લીધી છે.

આપણે સાવ અસહાય હતા, નરક-નિગોદમાં; ત્યાંથી એણે આપણને ઊંચક્યા... અને અહીં સુધી એ લઈ આવ્યા..

આ જ કારણસર, ભક્તની પાસે છે એક વિશેષાધિકાર; જે માત્ર બાળક પાસે જ હોય છે.

અહીં બાળકનો વિશેષાધિકાર સમર્પણની ભીની, ભીની ભૂમિકા પર પ્રતિષ્ઠિત થયેલ છે અને એથી એ બહુ જ હૃદયંગમ લાગે છે.

• • •

સ્તવનાની વીસથી સત્યાવીશ સુધીની કડીઓ એટલે મા અને બાળકનો સંવાદ. ક્યાંક છે સમર્પણની અદ્ભુત ભીનાશ : તું મારી મા છે. તું ન કરે તો કોણ કરે આ કાર્ય ? આપણા જુગજૂના સંબંધમાં તારે જ તો બધું કાર્ય કરવાનું છે. હું તો છું માત્ર અસહાય વ્યક્તિત્વ. અને, આ યાદ અપાવવાની પણ મારે ક્યાં જરૂર છે ? તેં અગણિત જન્મોમાં મને ઊંચકવાનું કાર્ય

જ તો કર્યું છે. હા, ફરક એ પડ્યો કે ત્યારે હું તને વીનવતો નહોતો, પ્રાર્થતો નહોતો; અને તું મારા માટે સર્વશ્રેષ્ઠ જે હોય તે આપ્યા કરતો હતો... આજે હું એ માટે પ્રાર્થું છું.

ભીનાશની પૃષ્ઠભૂ પરના આ શબ્દો ભક્તની ભગવાન સાથેની વાતચીત કેવી હોય તેનું એક પ્રતીક છે.

સમર્પણની આ ભીનાશને દૃઢતા - સ્થાયીભાવ આપે છે વિશેષાધિકારનો ભાવ. મારું બધું કાર્ય - મને ઊંચકવાનું, આગળ લઈ જવાનું - તું કરીશ તો જ એ મને ગમશે... અને બીજી વાત : તારા જેવી સમર્થ મા મારી હોય અને હું બીજાને કહેવા જઉં એમાં તારી શી શોભા રહેશે ?

(તો સાહિબ શોભા કીસી એ ? - કડી : ૧૭)

• • •

આ પૃષ્ઠભૂ પર કડીઓ વહે છે : ‘કહેશો તુમે જિણંદ ! રે, ભક્તિ નથી તેહવી, તો તે ભક્તિ મુજને દિયો એ....’

પ્રભુ ! તમે કદાચ કહેશો કે, બેટા ! મુક્તિ માટે તો જોઈએ છે ભક્તિ. સંપૂર્ણ સમર્પણ. તારી પાસે એ ક્યાં છે ?

મારો જવાબ સીધો છે : તો, એ ભક્તિ મને આપો !

• • •

ભક્તિ.

ભક્તિ એટલે ભાગાકાર.

સોળની રકમને ચારથી ભાગીએ. એક કર્ણ પર હોય ચાર. બીજા કર્ણ પર હોય ચાર. સોળની રકમ શૂન્યમાં ફરી જશે.

સોળની રકમ તે ભક્ત. એક પક્ષે પ્રભુ, એક પક્ષે ગુરુ; ભક્ત બન્યો વિભાવશૂન્ય.

જે વિભાવશૂન્ય બનવા રાજી હોય તે જ ભક્ત. તે જ સાધક. તમને વિભાવશૂન્ય બનાવે તે સદ્ગુરુ.

• • •

ભક્તિ : સંપૂર્ણ સમર્પણ.

એક પુસ્તક પ્રગટ થયું છે વિદેશમાં. અઢીસો પાનાનું છે એ. સરસ કાગળ, સરસ બાંધણી. આવરણ પર બે શબ્દો લખેલા છે : Total Surrender. (સંપૂર્ણ સમર્પિતતા.) નવાઈની વાત એ છે કે બધાં જ પાનાં તદ્દન કોરાં છે.

ભક્ત ખાલી થઈને પ્રભુને સમર્પિત થઈ જાય એ કહેવાનો આ કેવો તો મોહક અંદાજ !

• • •

ભક્તનો પ્રભુ સાથેનો સંવાદ આગળ વધે છે : ‘વળી કહેશો ભગવંત રે, નહિ તુજ યોગ્યતા, હમણાં મુક્તિ જાવા તણી એ... યોગ્યતા તે પણ નાથ ! રે, તુમ હિ જ આપશો, તો તે મુજને દિયો એ....’

મોક્ષે જવાની તારી યોગ્યતા નથી, માટે તને શી રીતે મુક્તિમાં લઈ જાઉં એવું મને ન કહેતા, પ્રભુ ! યોગ્યતા પણ તમારે જ આપવાની છે ને ! તો તે આપી દો !

યાદ આવે મહોપાધ્યાય શ્રીયશોવિજયજી મહારાજ : ‘કાળ સ્વભાવ ભવિતવ્યતા, એ સઘળા તારા દાસો રે; મુખ્ય હેતુ તું મોક્ષનો, એ મુજને સબળ વિશ્વાસો રે...’

મુક્તિને પામવાની યોગ્યતા એટલે સાધનામય વ્યક્તિત્વની પ્રાપ્તિ. આ ક્ષણોમાં સાધક બને છે સાધનૈકદૃષ્ટિ. ચોવીસ કલાક એની દૃષ્ટિ સાધના તત્ત્વ પર મંડરાયેલી હોય છે.

આ પ્રભુભાષિત સાધનાની મોહક પ્રસ્તુતિ પૂજ્યપાદ હરિભદ્રસૂરિ મહારાજાએ આ રીતે આપી : ‘પુષ્ટિ: શુદ્ધિ: ચ ચિત્તસ્ય’ શુદ્ધિ અને પુષ્ટિથી યુક્ત ચિત્ત તે ધર્મ, તે સાધના.

ચિત્તમાંથી રાગ, દ્વેષ, અહંકાર ઓછા થયા ? વૈરાગ્ય, ક્ષમા, નમ્રતા આદિ ગુણો વધ્યા ?

સાધકનું આંતરનિરીક્ષણ શુદ્ધિ (રાગ, દ્વેષ, અહંકારની શિથિલતા) અને પુષ્ટિ (વૈરાગ્ય, ક્ષમા, નમ્રતા આદિ ગુણોની વૃદ્ધિ) તત્ત્વ તરફ કેન્દ્રિત થવું જોઈએ.

આ શુદ્ધિ અને પુષ્ટિ પણ પ્રભુ જ આપે છે ને ! માટે તો પ્રભુને ‘લોગનાહાણ’ તરીકે સંબોધવામાં આવે છે. પ્રભુ છે નાથ. જે યોગ અને ક્ષેમને આપે તે નાથ. નવા ગુણોનો યોગ પ્રભુ દ્વારા - પ્રભુની કૃપા દ્વારા - સાધકને

થાય. જૂના ગુણો તેજસ્વી થઈને ચળકાટ સાથે મળે (ક્ષેમ) એ પણ પ્રભુની કૃપા.

સંવાદના આગળના ચરણમાં ભક્તનો વિશેષાધિકાર સ્પષ્ટ રીતે મુખરિત થાય છે : ‘વળી કહેશો જગદીશ ! રે, કર્મ ઘણાં તાહરે, તો તેહિ જ ટાળો પરાં એ... કર્મ અમારાં આજ રે, જગપતિ ! વારવા, વળી કોણ બીજો આવશે એ....’

પ્રભુ ! મારાં કર્મો ઘણાં બાકી છે અને એથી મને મોક્ષે ન લઈ જવાય એવું તમને લાગતું હોય તો હું કહીશ કે મારાં કર્મોને તમે દૂર કરો ! કારણ કે મારાં કર્મોને દૂર કરવા બીજું કોણ આવશે ? હું તમારો બાળ છું. મારે બીજાની અપેક્ષા શા માટે કરવી જોઈએ ? ના, હું તો તમને જ કહીશ. અને તમારે એ કરવું પડશે.

પ્રભુએ આપેલ તત્ત્વજ્ઞાન નવા કર્મનો વિપુલ બંધ નહિ થવા દે અને સત્તામાં પડેલ કર્મ ઉદયની ક્ષણોમાં આવશે ત્યારે નિર્જરી જાય એ જોશે.

વિકલ્પોને કારણે વિભાવો ઉત્તેજિત થાય છે અને એથી નવા કર્મો પ્રગાઢ રૂપે બંધાય છે. પણ સાધક નિર્વિકલ્પ બની જાય તો....? મહોપાધ્યાય શ્રીયશોવિજયજી મહારાજ યાદ આવે : ‘નિર્વિકલ્પ ઉપયોગમાં, નહિ કર્મનો ચારો...’ જ્યારે સાધકનો ઉપયોગ નિર્વિકલ્પ બને

છે, ત્યારે કર્મોનો પ્રવેશ નથી હોતો. હા, સમયે સમયે સાત કર્મો બંધાય છે, તે બંધાતાં રહે છે; પરંતુ રાગ-દ્વેષની તીવ્રતાને લીધે તેમનામાં જે ચીકણાશ આવવાની હતી, તે નહિ આવે.

એ જ રીતે, સત્તામાં પડેલું કર્મ ઉદયમાં તો આવશે જ. પણ એ વખતે, જ્ઞાનદશા હોય તો, કર્મના ઉદયની ક્ષણોમાં ચેતનાને ઉદયાધીન ન બનવા દેતાં, સાધક એને સ્વસત્તાધીન બનાવે.

ગજસુકુમાર મુનિ.

વેદનાની દેખીતી તીવ્ર ક્ષણોમાં એમનો ઉપયોગ પોતાના દિવ્ય આનંદ પર જ રહ્યો.

હું ઘણીવાર કહું છું કે શરીરમાં વેદના છે, માટે એની પીડા થાય છે આ હકીકત નથી; હકીકત એ છે કે ઉપયોગ ત્યાં જાય છે માટે પીડાનો બોધ થાય છે.

સંતને કાંટો વાગ્યો રસ્તામાં ચાલતાં. કાંટો ઊંડો પેસી ગયેલ. કાઢવા જતાં પીડા થવા લાગી. સંતે કહ્યું : ‘અત્યારે મારો પ્રાર્થનાનો સમય છે. હું પ્રાર્થના કરું, ત્યારે તમે કાંટો કાઢી લેજો.’ સંત પ્રાર્થનામાં ડૂબી ગયા. કાંટો નીકળી ગયો. પ્રાર્થના પૂરી થતાં સંતે પૂછ્યું : ‘નીકળી ગયો કાંટો ? તો ચાલો, ચાલીએ.’

ઉપયોગ પ્રાર્થનામાં ગયો ત્યારે એ શરીરમાં ક્યાંથી હોય ?

ઉપયોગને ઉદયાધીન નહિ, પણ સ્વસત્તાધીન રાખવાનું પ્રભુએ શીખવ્યું છે. અને આમ, પ્રભુ આપણાં કર્મોને હરી લે છે.

• • •

ભક્તની પ્રાર્થના હવે અતલ ઊંડાણને સ્પર્શે છે. ભક્ત કહે છે કે પ્રભુ ! માની લઉં કે મને પ્રાર્થના કરતાં નથી આવડતી, તો તે પણ તમે મને શીખવો ને !

પ્રાર્થના : પ્રભુ સાથેનો સીધો સંવાદ. જોકે, એ સંવાદમાં શબ્દોનું આભિજાત્ય - સોફિસ્ટીકેસન નથી હોતું કે નથી હોતી પૂર્વાપરની સંવાદિતા. બાળક માની સાથે વાતો કરે છે ત્યાં પ્રેમનું જ વ્યાકરણ હોય છે. હૃદયનો હૃદય સાથે સંબંધ મળ્યો, પછી શબ્દો નકામા જ બની જાય ને !

પ્રેમની ભાષા. મઝાની ભાષા. અને એ જ છે ભક્તની ભાષા.

ત્રણ વર્ષનો બાબો. એના હાથમાં આવી ગયાં પપ્પાનાં લેટર હેડ્સ અને પેન. એણે તો પેન ખોલી. ભાઈસાહેબને એબીસીડી આવડતી નહોતી. એણે તો કર્યાં લીટલીટા ને ચોકડંચોકડા. એક પાનું, બીજું પાનું, ત્રીજું પાનું. ત્યાં પપ્પા આવી ગયા. “શું કરે છે ?” “મારા મિત્રને પત્ર લખું છું.” “પણ તને લખતાં ક્યાં આવડે છે ?” “તો પેલાને વાંચતાં ય ક્યાં આવડે છે ?”

આપણી પ્રાર્થના આ લીટલીટા અને ચોકડંચોકડા જેવી છે. પણ ‘એ’ તો અન્તર્યામી છે ને ! આપણા ભાવોને એ જાણે છે. પછી ફિકર શેની ? કલિકાલસર્વજ્ઞ હેમચન્દ્રાચાર્યે તો ભક્તની આ કાલીઘેલી ભાષાને સ્તુતિરૂપે પ્રતિષ્ઠિત કરી : ‘વિશંખલાપિ વાગ્વૃત્તિઃ શ્રદ્ધધાનસ્ય શોભતે....’

• • •

પ્રાર્થના.

મઝાની ઘટના યાદ આવે. બાળકને મમ્મીએ કહ્યું : જા, દેરાસરે ! આજે તારો જન્મદિન છે, પ્રભુને પ્રાર્થના કરી આવ !

બાળક દેરાસરે ગયો. પ્રભુ પાસે ઊભા રહી એણે આખી એબીસીડી બોલી દીધી. એક સજ્જન બાજુમાં ઊભેલા. એમણે કહ્યું : બેટા ! તને કોઈ સ્તુતિ નથી આવડતી ? અરે, નમસ્કાર મહામંત્ર તો આવડે ને ! એ બોલ.

પરંતુ બાળકને એબીસીડી સિવાય કંઈ આવડતું નહોતું. એને પણ થયું કે એણે સ્તુતિઓ શીખવી જોઈએ. પરંતુ બાળક ટેલેન્ટેડ હતો. એ કહે : અંકલ, તમે તો મો...ટા છો. તમને પ્રભુને પ્રાર્થના કરતાં આવડે. હું તો છું નાનો બાળક. મને શું ખ્યાલ આવે કે પ્રભુને કેવી પ્રાર્થના ગમશે ? એટલે આખી એબીસીડી બોલી દીધી. પ્રભુ પોતે જ મારા માટેની પ્રાર્થના બનાવી લેશે.

• • •

અહીં પણ સ્તવનાકાર મહર્ષિ, આવા જ મઝાના લયને પકડીને, કહે છે : ‘વળી જાણો અરિહંત રે, એહને વિનંતી, કરતાં આવડતી નથી એ.... તો તેહિ જ મહારાજ ! રે, મુજને શીખવો, જેમ તે વિધિશું વીનવું એ... માય તાય વિણ કોણ રે, પ્રેમે શીખવે, બાળકને કહો બોલવું એ....’

પ્રભુ ! મને પ્રાર્થના કરતાં નથી આવડતી, તો મને તમે શીખવો કે કઈ રીતે પ્રાર્થના કરવી. આખરે, મા-બાપ વિના બાળકને કોણ પ્રેમપૂર્વક શીખવશે કે કઈ રીતે બોલવું, કઈ રીતે ન બોલવું... કઈ રીતે પ્રાર્થના કરવી, મને તમે શીખવાડો !

• • •

ભક્તની સમર્પિતતાની ભીની ભોમકા પરના વિશેષાધિકારની આ વાતો આપણને પણ ભક્તિધારામાં પ્રવેશ અપાવી દે તેવી છે.

સમર્પિતતા અને વિશેષાધિકારની ભાવનાને સમાન્તર, સૂક્ષ્મ રીતે ચાલતી, અસહાય દશા પણ

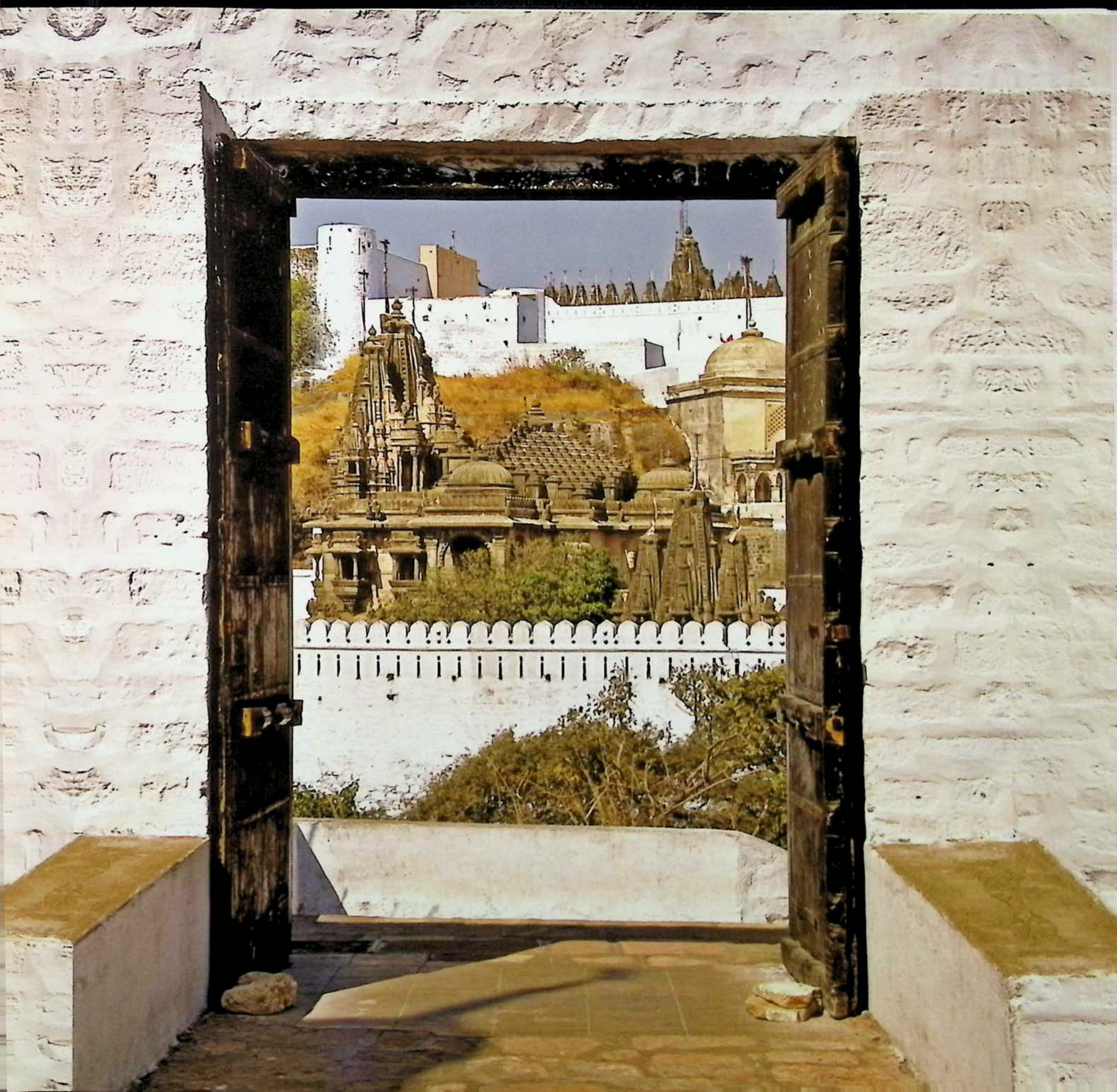
ભક્તની અહીં દેખાશે. વાહ ! આ તો ત્રિવેણી સંગમ થઈ ગયો ને !

પરંતુ એ અસહાય દશાની પાછળ મા-ની અજોડ શક્તિ પરનો વિશ્વાસ પણ દષ્ટિગોચર થાય છે. ‘હું ન કરી શકું તો શું થયું ? મમ્મા કરશે ને ! અને મમ્મા કરે, તે તો મેં જ કર્યું એમ કહેવાય ને !’

મા પરનો આ પ્રબળ વિશ્વાસ મહોપાધ્યાય શ્રીયશોવિજય મહારાજના આ શબ્દોમાં અનુભવાય : ‘લડથડતું પણ ગજબચ્ચું, ગાજે ગયવર સાથે રે...’ હમણાં જ જન્મેલું મદનિયું. હજુ તો એના પગ પર ઊભું પણ રહી શકતું નથી. એના પગ લડથડે છે. પણ હાથિણી - એની મા ગર્જના કરે ત્યારે એય ભેગું સૂર પુરાવે છે. ‘મારી ગર્જના ભલેને સાવ આછીપાતળી હોય, મારી મમ્માની ગર્જના તો જોરદાર છે ને !’

ભક્ત અને ભગવાનની આ દુનિયા મા અને બાળકની દુનિયાના પ્રતિબિંબ જેવી જ મનોહર લાગે ને !

*

૧૨
આધારસૂત્ર

જો મુજ જાણો દેવ ! રે, એહ અપાવનો,
ખરડ્યો છે કલિ કાદવે એ...૨૮

તમે કદાચ કહેશો કે તારું અસ્તિત્વ કલેશના કાદવથી
ખરડાયેલું છે.

કેમ લેવું ઉત્સંગ રે, અંગભર્યું એહનું,
વિષય કષાય અશુચિશું એ... ૨૯

અને એથી, વિષય - કષાયથી ખરડાયેલ એ દેહને હું
મારા ખોળામાં કેમ રાખું ?

તો મુજ કરો પવિત્ર રે, કહો કુણ પુત્રને,
વિણ માવિત્ર પખાલશે એ... ૩૦

તો, મને પવિત્ર બનાવી દો ! માવતર વિના બાળકને
કોણ શુદ્ધ કરશે ?

૧૨

ભક્તનાં આંસુ

ચંદનાજીને દ્વારે પ્રભુ પધાર્યા. એક અનહોની ઘટના ઘટી. ત્રિલોકેશ્વર, અખિલ બ્રહ્માંડેશ્વર પ્રભુ એક નાચીજ દાસીને આંગણે.

ચંદનાજીનો આનંદ અપાર હતો. રોમે રોમે પરમ આનંદ.....

પણ —

આ શું ?

પ્રભુ તો પાછા પધાર્યા.

શું થયું ?

ચંદનાજી ધુસકે ધુસકે રડી પડ્યાં. ચંદનાજીની આંખોનાં આંસુ. અને પ્રભુ ચંદનાને દ્વારે પાછા ફર્યા.

ભક્તની આંખોમાંથી વહેતાં આંસુ. ગજબની છે એની તાકાત.

ચંદનાજીનાં આંસુ થમ્યાં ત્યારે તેમણે કહેલું : ‘એક શ્વાસમાંહિ સો વાર, સમરું તમને રે....’ પ્રભુ ! એક શ્વાસમાં હું તમને સો વાર યાદ કરું છું, તમે મારે દ્વારેથી પાછા કેમ જઈ શકો ?

ભક્તનાં આંસુ.

ભક્તના આંસુભીના શબ્દો...

અહીં આવતી ત્રણ કડીઓમાં શબ્દો ઓછા છે. આંસુ વધુ છે.

ભક્તનાં આંસુ.

બાળકનાં આંસુ.

માનાં ચરણોમાં વહેલાં આંસુ.

• • •

એ અશ્રુધારાના પ્રવાહમાં વહીએ :

‘જો મુજ જાણો દેવ ! રે, એહ અપાવનો, ખરડ્યો છે કલિ કાદવે એ...

કેમ લેવું ઉત્સંગ રે, અંગભર્યું એહનું, વિષય કષાય અશુચિશું એ...

તો મુજ કરો પવિત્ર રે, કહો કુણ પુત્રને, વિણ માવિત્ર પખાલશે એ...’

પ્રભુ ! તમે કહ્યો કે તું અપવિત્ર છે. તારું અસ્તિત્વ વિષય-કષાયની ગંદકીથી ખરડાયેલું છે. હું તને મારા ખોળામાં કેમ લઉં ? પણ પ્રભુ ! તમે તો મારી મા છો. હું તમારું બાળક છું. દુનિયામાં કોઈ મા-એ પોતાના બાળકને કહ્યું હશે કે તું ગંદું છે, તું નહાઈને આવ ! પછી તને ખોળામાં લઉં. અને આવું કદાચ મા કહે તો માના માતૃત્વનો મહિમા શું રહે ?

• • •

અહીં અશ્રુધારાની ભીનાશ પર બાળકના વિશેષાધિકારનો ભાવ મંડિત થયો છે.

બે ભાવધારાઓનું મિશ્રણ. જેમાં ક્યારેક વિશેષાધિકારનો ભાવ પ્રબળ બને. ક્યારેક અશ્રુધારા પ્રગાઢ બને.

આમ તો આ મણિ-કાંચન ન્યાય કહેવાય. સોના પર જડાયેલ મણિઓ. અશ્રુધારાની ભીનાશ પર વિશેષાધિકારના મણિઓ, મૌકિત્તિ.

‘મા ! હું અપવિત્ર છું, ગંદો છું, વિષય-કષાયની ગંદકીથી; તો એ ગંદકીને તારે જ દૂર કરવાની છે ને !’ ડૂસકાંની પ્લેબેક પરના આ શબ્દો.

ડૂસકાંની પ્લેબેક પર બોલાતા શબ્દો, સુલસાજના, આન્તર-શ્રવણથી સાંભળ્યા છે. પ્રભુ તેમને યાદ કરી 'ધર્મલાભ'ની આશિષ પાઠવે અને સુલસાજની આંખેથી શ્રાવણ-ભાદરવો વહી ઊઠે. ગળે હોય ડૂસકાં જ ડૂસકાં. ડૂસકાંની એ પ્લેબેક - પાર્શ્વભૂમાંથી ઉચ્ચારાતા શબ્દોને અત્યારે હું સાંભળી રહ્યો છું : દેવ ! મારા પ્રભુ ! ક્યાં તું અને ક્યાં હું ? તું ત્રિલોકેશ્વર. અખિલ બ્રહ્માંડેશ્વર. તું મને યાદ કરે... પ્રભુ ! તારા આ ઋણમાંથી ક્યારે હું મુક્ત થઈશ ? ક્યારે ? ક્યા....રે ?

લાગે છે સુલસાજને કે પ્રભુના આ ઋણમાંથી મુક્ત થવું નિતાન્ત અસંભવ છે. પૂરું જીવન એમનાં ચરણોમાં સમર્પિત કરી દેવાય તોય ઋણમુક્તિ કદાચ દૂરની ઘટના લાગે.

સુલસાજનું અસ્તિત્વ કહી રહ્યું છે : પ્રભુ ! મારી પાસે તો છે બે આંસુ : શું આ મૂડી પર તું મને ઋણમુક્ત કરી દઈશ ?

*

૧૩
આધારસૂત્ર

કૃપા કરી મુજ દેવ ! રે, ઈહાં લગી આણિયો,
નરક નિગોદાદિક થકી એ.... ૩૧

પ્રભુ ! તમે કૃપા કરીને નરક-નિગોદમાંથી મને અહીં
સુધી લઈને આવ્યા.

આવ્યો હવે હજૂર રે, ઊભો થઈ રહ્યો,
સામું શ્યે જુઓ નહિ એ.... ૩૨

હવે તમારી સામે ઊભો છું; તમે મારી સામું પણ
જોતા નથી.

આડો માંડી આજ રે, બેઠો બારણે,
માવિત્ર તુમે મનાવશો એ....૩૩

હું તો હઠ માંડીને આજે તમારે દ્વાર ઊભો છું. તમારે
મને મનાવવો રહ્યો.

તુમે છો દયાસમુદ્ર રે, તો મુજને દેખી,
દયા નથી શ્યે આણતા એ....૩૪

તમે દયાના સમુદ્ર છો, તો મને જોઈને તમને દયા કેમ
નથી આવતી ?

‘તારી ધારાને મેં ઝીલી જ્યારે જ્યારે....’

એક બાજુ કૃપાના વરસાદની ઝડી. બીજી બાજુ ઉપેક્ષાનો તડકો. અને પછી તરત જ આવતો કૃપાનો છાંયડો. કેટલું વૈવિધ્ય છે ભક્તિમાર્ગમાં !

ઉપેક્ષાની ક્ષણો આવે ન આવે; પ્રભુ મને સદંતર ભૂલી ગયા છે એવું લાગે અને ત્યાં જ પ્રભુની કૃપાનું કિરણ આવી પડે. જાણે કે પ્રભુ કહેતા હોય કે હું તો અહીં જ છું ને !

પ્રભુની કૃપાનો સાક્ષાત્કાર. કેવી તો અદ્ભુત રીતે એ થતો હોય છે !

• • •

રાબિયા એક શેઠને ત્યાં ગુલામ તરીકે કામ કરતાં હતાં. પગાર કશો જ નહિ. માત્ર ખાવાનું મળે. અને એમાં ય સાંજે મહેમાનો વધુ આવી ગયા અને રસોઈ પૂરી થઈ ગઈ, તો ભૂખ્યા સૂઈ જવાનું.

માલિક કઠોર હૃદયનો માણસ હતો. નાનકડી ભૂલ રાબિયાની દેખાય અને તે હંટર લઈને તૂટી પડતો.

એકવાર રાબિયા ટેબલ સાફ કરતાં ત્યાં આપટિયાથી. તેમાં આપટિયું જોરથી વાગી ગયું કાચની ફૂલદાનીને. ફૂલદાની નીચે પડી. ટુકડે ટુકડા થઈ ગયા. રાબિયા ગભરાઈ ગયાં. શેઠને પ્રિય ફૂલદાની તૂટી ગઈ. હવે શેઠ શું કરશે ?

ભયથી, જાન બચાવવા તેઓ પાછળના બારણેથી જંગલ તરફ ભાગી છૂટે છે. વચ્ચે અડાબીડ જંગલ આવે છે. ધોળા દિવસે પણ ઘનઘોર અંધારું. એ અંધારામાં દેખાતું નથી અને એક ઊંડા કૂવામાં પડી જવાય છે. લાગ્યું કે કદાચ હાથ-પગ તૂટી ગયા હશે. રાબિયાને થાય છે કે શરીર પણ મારું ન રહ્યું, તો કોણ મારું રહ્યું ? મારું કોઈ જ ન રહ્યું !

આ નિરાશાની ક્ષણોમાં પ્રભુની કૃપાનો સાક્ષાત્કાર તેમને થયો. બહાર આવ્યા પછી ભક્ત તરીકેની વિશિષ્ટ પ્રતિષ્ઠા તેમને મળી.

પ્રભુ-મિલનનો માર્ગ કોઈ પણ તેમને પૂછે તો તેઓ કહેતા : તમે કોઈ વ્યક્તિના નહિ, કોઈ પદાર્થોના નહિ, તો પ્રભુ તમારા !

કૃપાનો પ્રકાશ.... ઉપેક્ષાની લાગણીને કારણે આવતું અંધારું, અને ફરી એ તમસૂને દૂર કરતો કૃપાનો પ્રકાશ...

ભક્તની આ કૃપા-ઉપેક્ષા-કૃપાની દુનિયાની સફરે લઈ જાય છે આ શબ્દો : ‘કૃપા કરી મુજ દેવ ! રે, ઈહાં લગી આણિયો, નરક નિગોદાદિક થકી એ.... આવ્યો હવે હજૂર રે, ઊભો થઈ રહ્યો, સામું શ્યેં જુઓ નહિ એ... આડો માંડી આજ રે, બેઠો બારણે, માવિત્ર તુમે મનાવશો એ... તુમે છો દયાસમુદ્ર રે, તો મુજને દેખી, દયા નથી શ્યેં આણતા એ....’

પ્રભુ ! તારી અપાર કૃપા કે નરક અને નિગોદના અન્ધકારપૂર્ણ લોકમાંથી અહીં અવાયું. ઓહ ! પ્રભુ ! તારી કરુણા ન મળી હોત તો હું ક્યાંનો ક્યાં સબડતો હોત, અત્યારે પણ !

તારી કૃપા....તારા શાસનની પ્રાપ્તિ... રાગ, દ્વેષ, અહંકારની વિનાશક શક્તિનો આછોસો પરિચય... તારી કૃપાથી જ શુદ્ધિ (રાગ, દ્વેષ, અહંકારની શિથિલતા) અને પુષ્ટિ (વૈરાગ્ય, ક્ષમા, નમ્રતા આદિ ગુણોની વૃદ્ધિ) મળી મારા ચિત્તને. વિકાસયાત્રાના એક એક તબક્કે પ્રભુ ! તારી કૃપાની છાપ હું અનુભવી શકું છું.

પ્રભુ ! હું જ્યારે નિપટ અબુધ હતો ત્યારે તમારી કૃપાની ધારાને ઝીલીને હું આગળ અને આગળ આવતો જ રહ્યો; આજે, સાધનાની આ પગથારે આવ્યા પછી, હું કેમ અનુભવું છું કે મારા નાથે મારો હાથ છોડી દીધો

છે ! આ ભૂમિકાએ આવ્યા પછી, રાગ, દ્વેષ આદિ શત્રુઓ મારા પર હુમલો તો ત્યારે જ કરી શકેને કે જ્યારે તમારું રક્ષાકવચ ન હોય.

• • •

પ્રભુ ! હું શું અર્જુન નથી ? મેં મારા જીવન-રથનું સુકાન તમને - મારા શ્રીકૃષ્ણને નથી સોંપ્યું ?

ભગવદ્ ગીતા યાદ આવે, 'યત્ર યોગેશ્વરઃ કૃષ્ણઃ, યત્ર પાર્થો ધનુર્ધરઃ, તત્ર શ્રીર્વિજયોભૂતિઃ..... જ્યાં યોગેશ્વર કૃષ્ણ હોય અને જ્યાં ધનુર્ધર અર્જુન હોય ત્યાં લક્ષ્મી, વિજય, સમૃદ્ધિ બધું જ હોય.

કદાચ હું અર્જુન નથી એવું મને લાગે છે. ઋજુ શબ્દ પરથી અર્જુન શબ્દ ઊતરી આવ્યો છે. ઋજુ વ્યક્તિત્વ સ્ફટિક જેવું પારદર્શી વ્યક્તિત્વ છે. એને કશું જ છુપાવવાનું હોતું નથી પોતાના અન્તર્યામીથી.

હું આવું ઋજુ વ્યક્તિત્વ ખરેખર નથી. પણ પ્રભુ ! તમે મને એવો બનાવશો ને ?

કૃષ્ણ શબ્દની એક વ્યાખ્યા આ રીતે સાંભળેલી : જે મનને ખેંચી લે તે કૃષ્ણ... તો મારા સંજ્ઞાપ્રભાવિત મનને લઈ લ્યો ને, પ્રભુ ! આહાર, વિષય આદિની સંજ્ઞાઓથી પ્રભાવિત મને અમને હેરાન પરેશાન કરી નાખ્યા. મને આજ્ઞાપ્રભાવિત મન આપો ને, પ્રભુ ! જે સંજ્ઞાપ્રભાવિત મનને નિયંત્રિત કરે.

પ્રભુ ! મને અર્જુન બનાવી દો ને !

• • •

પ્રભુ ! તમારું રક્ષાકવચ મને મળી ગયું; પછી વિભાવો મારા હૃદયમાં પ્રવેશી પણ ન શકે ને !

આજે તમારે દ્વારે આવીને હું ઊભો છું, પ્રભુ ! તમારા આ રક્ષાકવચને પામવા માટે.

મને આપો તમારું રક્ષાકવચ, પ્રભુ !

• • •

કૃપા-ઉપેક્ષા-કૃપાનું આ વર્તુળ. પ્રારંભ પ્રભુની કૃપાધારાથી... વચ્ચે આછોસો ઉપેક્ષાનો ભાવ આવી જાય... પણ ત્યાં તો 'એ' પોતે જ ઉપેક્ષાના ભાવને દૂર કરવા આવી જાય. ઉપેક્ષા છૂ. ઉપેક્ષાના તાપની પછી કૃપાધારાની ઠંડી લહેરોમાં જીવવાનું બને.

એક પ્રશ્ન થાય : આખરે, ઉપેક્ષા શા માટે આવે છે ? અથવા તો, ભક્તનો લય વાપરીને કહીએ કે 'એ' શા માટે ઉપેક્ષા આપે છે ? શું ઉપેક્ષા કૃપાધારાને ઝીલવા માટે જરૂરી છે, માટે તે આપે છે ?

જવાબ 'હા' માં આવશે.

મને તો જવાબ પણ 'એ'ણે જ આપેલો. આ પ્રશ્ન મારા મનમાં અને મારે વિહાર નહેરને કાંઠે કાંઠે કરવાનો થયો. એક-બે કિલોમિટર જઈએ ત્યારે નહેરમાં ફોલ આપેલ હોય, પ્રપાત; પાણી ઉપરથી નીચે પટકાય અને વેગથી દોડે.

મારી જોડે એક ભાઈ. મેં એમને પૂછ્યું : પાણીને આ રીતે પટકાવવામાં કેમ આવે છે ? એમણે કહ્યું : એક-બે કિલોમિટર વઘ્યા પછી પાણીનો વેગ ધીરો પડી જાય. અને એવા ધીરા વેગે એ ચાલે તો સેંકડો કિલોમિટરની બેપ એ શી રીતે કાપે ? એટલે આ રીતે ફોલ અપાય છે, જેથી પાણી પછઘાય ઉપરથી, વેગને કારણે દોડે... ફરી વેગ ધીરો પડે અને તેને આ રીતે પટકવામાં આવે...

મને થયું કે વાહ ! આ તો મારા પ્રશ્નનો જ ઉત્તર ! ઉપેક્ષાનો ભાવ ભક્તના હૃદયમાં એટલા માટે આપે કે એ ભાવ પ્રભુની કૃપાધારાને માણવા એને ઉત્સુક, બેબાકળો બનાવે... અને કૃપાધારા વરસી પડે... ઝિલાઈ જાય...

• • •

કોલ્હાપુર (મહારાષ્ટ્ર)ના એક ભક્ત વન્દન કરવા ઉત્તર ગુજરાતમાં આવેલ. ગરમી વધારે હતી. તેમણે કહ્યું : અમારે ત્યાં તો સહેજ ગરમીનો પારો ચઢે, બફારા જેવું લાગે અને વરસાદ તૂટી જ પડે...

મેં એ વખતે કહેલું : અમારે ત્યાં આંતર જગતમાં આ જ નિયમ છે. પ્રભુના વિરહની ગરમી થોડીક અનુભવાય અને 'એ' મળવા આવી જાય !

વિરહની ગરમી પછીની મિલનની એ ઠંડક ! કેવી તો એ અદ્ભુત હોય છે !

• • •

પ્રભુ ! ઉપેક્ષાનો ભાવ તું એટલા માટે મને આપતો હોય કે એથી પછી તારી કૃપાધારાનો અનુભવ હું વધુ સારી રીતે કરી શકું; તો એ ભાવ પણ મને સ્વીકાર્ય છે.

જોકે, પ્રભુ ! તારા તરફથી મળતું બધું જ મધુરું, મધુરું છે...

બસ,

તારું આ અપૂર્વ દાન

સતત મારા પર

વરસ્યાં કરો !

અને

સતત હું એને

ઝીલ્યા કરું.

અને ગાઈશ :

‘તારી જ્યોતિને મેં જોઈ જ્યારે જ્યારે,

મારે કોઠે કોઠે દીવા પ્રગટ્યા ત્યારે...

તારી ધારાને મેં ઝીલી જ્યારે જ્યારે,

મારે રોમે રોમે ફૂલ ખીલ્યાં ત્યારે...’

✱

૧૪

આધારસૂત્ર

ઉવેખશો અરિહંત ! રે, જો એણિ વેળા,
તો માહરી શી વલે થશે એ... ૩૫

તમે જો આ વખતે મારી ઉપેક્ષા કરશો
તો મારી શી હાલત થશે ?

ઊભાં છે અનેક રે, મોહાદિક વૈરી,
છલ જુએ છે માહરાં એ... ૩૬

મોહ વગેરે અનેક શત્રુઓ તૈયાર છે; અને (મારી
અંદર પ્રવેશવા માટે) તક જોઈ રહ્યા છે.

તેહને વારો વેગે રે, દેવ ! દયા કરી,
વળી વળી શું વીનવું એ ... ૩૭

તે શત્રુઓને આપ વેગપૂર્વક ખાળો.
વળી વળી આપને હું કેટલું વીનવું ?

૧૪

પ્યાસનું અન્તિમ બિન્દુ

ઉપેક્ષાની અનુભૂતિ મનમાં ઘૂમરાય છે; મારા સ્વામીની નજર મારા જેવા અજ્ઞાની અને વિશેષ રૂપે તો ભક્તિવિહોણા પર શી રીતે હોય ? સુલસાજી અને ચન્દનાજી જેવાં સમર્પિત વ્યક્તિત્વોની પડખે મારું તો વ્યક્તિત્વ જ નથી. મારી કોઈ સજ્જતા નથી...

ખ્યાલ છે કે મારા મનમાં આવા ભાવો ઊભરાય છે કે તરત જ એ ‘અન્તર્યામી’ કોઈ ને કોઈ રૂપે પ્રગટ થાય છે અને કહે છે : જો, હું તને કેટલો બધો ચાહું છું.

અને લાગે કે એની ચાહતનો કોઈ ઓરછોર નથી.
માત્ર વરસ્યા કરવું, માત્ર વરસ્યા કરવું એ જ તો એનો
સ્વભાવ છે...

મારા અન્તસ્તરની કોરી ધાકોર ભોમકાને એણે જ તો
ભીની-ભીની બનાવી. એણે જ તો મારી હૃદય-ભૂમિને
નવપલ્લવિત કરી.

ઉપેક્ષાના અંધકારમાં તમે વિદ્યુત્ત્રેખાની જેમ આવી
પૂરા મારા જીવનપરિસરને કેવો તો ઉજાળી મૂકો છો !

• • •

એક ભક્ત.

પ્રભુના દર્શનની તડપન : 'ક્યારે પ્રભુ મળે ?'

તડપન...

પૂજ્ય માનવિજય મહારાજ કહે છે : 'ખિણ વરસાં
સો થાય...' પ્રભુ વિનાની એક ક્ષણ સો વર્ષ જેવી
લાગે... મીરાંએ કહેલું : 'તડફ તડફ જીવ જાસી...'
પ્રભુ ! તું મને કેટલું તડપાવીશ ?

પેલા ભક્તની તડપન સર્વોચ્ચ બિન્દુ પર જ્યારે
પહોંચી ત્યારે તેણે પ્રભુને કહ્યું : પ્રભુ ! અત્યારે સવારના
આઠ વાગ્યા છે. કાલે સવારના આઠ સુધીમાં તારો
સાક્ષાત્કાર થઈ જાય તો બરોબર છે. નહિતર, આ
જીવનનો અંત હું આણી દઈશ. આખરે, 'એ' જો
અન્તસ્તરમાં ઝલકવાનો ન હોય તો શરીરના આ
ઉપકરણનો શો અર્થ છે ?

દિવસ આખો પૂરો થયો. રાતની નીરવ શાન્તિમાં
પ્રભુનું ધ્યાન થયું. પણ ભક્તને જોઈતો હતો તેવો
સાક્ષાત્કાર ન થયો.

સવારે છ વાગ્યે નજીકમાં આવેલ દરિયાકાંઠે ભક્ત
ગયો... સાડા છ, સાત, સાડા સાત, પોણા આઠ... પણ
સાક્ષાત્કાર ક્યાં ?

પોણા આઠે ભક્તે પ્રભુને કહ્યું : પ્રભુ ! હવે માત્ર
પંદર મિનિટ છે. યા તો તારો સાક્ષાત્કાર થાય છે, યા તો
હું જીવન સમાપ્ત કરું છું...

બે-ત્રણ મિનિટ થઈ હશે અને ભક્તના કર્ણપટલ પર
એક બાળકના રડવાનો અવાજ સંભળાયો. ભક્તે આંખ
ખોલી. બાળકને નજીક બોલાવ્યો. પૂછ્યું : બેટા ! તું કેમ
રડે છે ?

બાળકે કહ્યું : હું અહીંથી થોડે દૂર જ રહું છું. હું
નાનો હતો, તેથી મમ્મા મને દરિયાકાંઠે એકલો આવવા
દેતી નહોતી. આજે હું પાંચ વર્ષનો થયો. એટલે
પહેલીવાર અહીં આવ્યો છું. પહેલીવાર દરિયાને જોયો.
દરિયો મને ગમી ગયો છે. પણ હવે તો નાસ્તાનો સમય
થયો ને ? દરિયો કંઈ થોડો નાસ્તો આપે ? નાસ્તો તો
મમ્મા આપે. એટલે મારે હવે ઘરે જવું છે. પણ દરિયાને
લઈને જવું છે. પણ મારા પ્યાલામાં દરિયો સમાતો
નથી... હું શું કરું ?

ભક્તે કહ્યું : બેટા ! દરિયો આટલો મોટો. તારો
પ્યાલો સાવ નાનો. એ પ્યાલામાં દરિયો ક્યાંથી સમાય ?

બાળક સમજી ગયું. હસતું, હસતું ઘર ભણી ઊપડ્યું.

જોકે, બાળકને સમજાવવાની ક્ષણોમાં ભક્તને ઝબકારો થયેલો કે બાળક માટે જે વાત છે, એ જ શું પોતાના માટે નથી ? પોતાનું હૃદય તો છે સાંકડું. એમાં માત્ર પોતાના પરિવારજનોના કલ્યાણની વાત સમાયેલી છે. આવા નાનકડા હૃદયના પાત્રમાં પરમચેતનાનું અવતરણ શી રીતે થાય ? પોતે હૃદયને વિશાળ બનાવે... જગતના બધા જ આત્માઓના કલ્યાણની વાત પોતાના હૃદયમાં હોય તો પરમચેતનાને અવતરવું જ પડે.

ભક્તે એ સાધના શરૂ કરી અને પ્રભુનો સાક્ષાત્કાર કર્યો.

પ્રભુ ! એ વખતે પેલું બાળક જે આવેલું, તે કોણ હતું ? ભક્તના અંધારઘેરા જીવનમાં પ્રકાશ ફેલાવનાર તમે જ એ હતા ને ?

ઉપેક્ષાની અનુભૂતિ... તીવ્ર ખ્યાસની અનુભૂતિ... અને એ અનુભૂતિને પગલે પગલે પરમાત્માની કૃપાનો સાક્ષાત્કાર.

ઉપેક્ષાની અનુભૂતિની એ ક્ષણો. હૃદય ભીંસાતું હોય... આંખો ચોધાર વરસતી હોય... ગળે ડૂમો બાઝેલ હોય... અને એ ક્ષણોમાં 'એ'નું આવવું...

પ્રભુ ! તારું આગમન આ ક્ષણોમાં, વેગપૂર્વક, થઈ રહેતું હોય તો મને એ ક્ષણો - ઉપેક્ષાની ક્ષણો ય સ્વીકાર્ય છે.

આ પૃષ્ઠભૂ પર કડીઓ આવે છે : 'ઉવેખશો અરિહંત ! રે, જો એણિ વેળા, તો માહરી શી વલે થશે એ ?... ઊભાં છે અનેક રે, મોહાદિક વૈરી, છલ જુએ છે માહરાં એ... તેહને વારો વેગે રે, દેવ ! દયા કરી, વળી વળી શું વીનવું એ...'

ઉપેક્ષાની પ્રગાઢ અનુભૂતિની અભિવ્યક્તિ અહીં 'એણિ વેળા' શબ્દો દ્વારા થઈ છે. પ્રભુ ! તમે મારી ઉપેક્ષા કરો; આપ માલિક છો; આપને ઠીક લાગે તેમ કરી શકો છો... પણ પ્રભુ ! આ ક્ષણોમાં આપની ઉપેક્ષા યોગ્ય છે ? કે જ્યારે મોહ આદિ શત્રુઓ મારા પર હુમલો કરવા માટે ટાંપીને બેઠા હોય... પ્રભુ ! અત્યારે તો મને પૂરું સુરક્ષાયક તમારું આપો. અને મોહ વગેરે શત્રુઓને આપ જલદી હટાવી દો...

નાથ ! આ ક્ષણોમાં તો મને મળવું જોઈએ માત્ર ને માત્ર આપનું સુરક્ષાયક.

શું હું તમારો નથી ? શું હું તમારા સુરક્ષાયકનો અધિકારી નથી ? મને એ આપો, દેવ !

૧૫ આધારસૂત્ર

મરુદેવી નિજ માય રે, વેગે મોકલ્યાં,
ગજ બેસારી મુક્તિમાં એ... ૩૮

આપનાં માતા મરુદેવાજીને આપે હાથી પર
બેસાડી મોક્ષમાં મોકલ્યાં.

ભરતેસર નિજ નંદ રે, કીધો કેવલી,
આરીસો અવલોકતાં એ... ૩૯

આપના પુત્ર ભરત ચક્રવર્તીને આપે અરીસામાં રૂપ જોતાં
જોતાં કેવળજ્ઞાની બનાવી દીધા.

અઢાણું નિજ પુત્ર રે, પ્રતિબોધ્યા પ્રેમે,
ગુઝ કરંતાં વારીયા એ... ૪૦

આપના અઢાણું પુત્રોને આપે પ્રેમથી પ્રતિબોધ્યા અને યુદ્ધ
કરતાં વાર્યા...

બાહુબલિને નેટ રે, નાણ કેવળ તુમે,
સામી ! સાહમું મોકલ્યું એ... ૪૧

બાહુબલિજીને, નિશ્ચિત રૂપે, આપે જ
કેવળજ્ઞાન સામે મોકલ્યું.

ઈત્યાદિક અવદાત રે, સઘળા તુમ તણા,
હું જાણું છું મૂલગા એ... ૪૨

આ બધા જ આપના જીવનના પ્રસંગોને
હું પૂરેપૂરા જાણું છું.

માહરી વેળા આજ રે, મૌન કરી બેઠા,
ઉત્તર શ્યે આપો નહિ એ... ૪૩

બસ, મારા વખતે જ આપ મૌન કરીને બેસી
ગયા છો. ઉત્તર કેમ આપતા નથી ?

વીતરાગ અરિહંત રે, સમતા સાગરુ,
માહરા તાહરા શા કરો એ... ૪૪

આપ તો પ્રભુ ! વીતરાગ છો, સમતાના સાગર છો;
આપ વળી આ મારા ને આ પરાયા એવું કરી શકો ?

૧૫

ભક્તની અભિવ્યક્તિની મીઠાશ

મરુદેવા માતા.

પ્રભુ ઋષભદેવ પ્રત્યેનો - પોતાના પુત્ર પ્રત્યેનો કેવો તો અદ્ભુત પ્રેમ હતો એમને.

પ્રભુએ દીક્ષા લીધી. સંયમ-સાધના શરૂ કરી. માએ એમની સ્મૃતિમાં રડવાનું ચાલુ કર્યું. ‘મારો ઋષભ ઠંડી-ગરમી શી રીતે સહેશે ? મારા લાલને સમયસર ભોજન કોણ આપશે ?’

રડતાં રડતાં મા-ની આંખે પડલ બંધાઈ ગયાં. હવે મા-ને કંઈ દેખાતું નથી. જોકે, મા-ને પોતાના લાડલા સિવાય બીજા કોઈને જોવો પણ ક્યાં હતો ?

પ્રભુને કેવળજ્ઞાન થયું. ભરત ચક્રવર્તી કહે છે :
‘મા ! ચાલો ! તમારા દીકરાને જોવા. એની ઠકુરાઈ જોવા.’ મા હાથીની અંબાડીએ બેઠા. દેવતાઈ વાજિંત્રનો અવાજ સાંભળી મા પૂછે છે : ‘આ શેનો અવાજ છે ?’ ભરત ચક્રવર્તી કહે છે : ‘આ તમારા દીકરાના સ્વાગતમાં દિવ્ય ગાન થઈ રહ્યું છે.’ માની આંખોમાંથી હર્ષનાં આંસુની એવી ધાર વહી કે પેલું પડલ હતી ગયું. મા સમવસરણ પર બિરાજેલ પોતાના પુત્રને જુએ છે.

પણ, દીકરો માને લેવા સામે આવતો નથી. માને થયું : આ સંસાર ? આના માટે હજાર-હજાર વર્ષ સુધી આંસુ સાર્યા... ને આને તો માની કોઈ ગણતરી જ નથી. માના પ્રેમને ભૂલી ગયો દીકરો.

દીકરો જુદો છે, હું જુદી છું; સંસારમાં બધા સંબંધો અનિત્ય છે... અન્યત્વની ભાવનાનું ભાવન, શુક્લધ્યાન, કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ અને માતાજી હાથીની અંબાડીએથી જ મુક્તિમાં સિધાવી ગયાં.

ત્રિપષ્ટિશલાકાપુરુષચરિત્રમાં શ્રીમાન કલિકાલસર્વજ્ઞ હેમચન્દ્રાચાર્યે બીજો આયામ આપ્યો છે. પ્રભુ ઋષભદેવના દર્શન દ્વારા ઊપજેલ આનંદથી મરુદેવા માતા કેવળજ્ઞાની બની મોક્ષે ગયાં એવી વાત ત્યાં છે.^૧

૧ સાડપશ્યત્ તીર્થકૃલ્લક્ષ્મીં, સૂનોરતિશયાન્વિતામ્ ।

તસ્યાસ્તદ્દર્શનાનન્દાત્, તન્મયત્ત્વમગાયત્ ॥

સાડડરુદ્ધ ક્ષપકચ્રેણિ - મપૂર્વકરણક્રમાત્ ।

ક્ષીણાષ્ટકર્મા યુગપત્ કેવલજ્ઞાનમાસદત્ ॥ ત્રિપષ્ટિ પર્વ ૧-૫૨૮/૨૯

પ્રભુની વીતરાગ દશાનું દર્શન થતાં, પોતાની ભીતર રહેલ વીતરાગ દશાનું સ્પર્શન અને અનુભવન થતાં મરુદેવા માતા શુક્લધ્યાનની ધારાએ ચઢ્યાં.

એક મઝાનો માર્ગ માએ આપણને ચીંધ્યો : ‘તમે પણ પ્રભુના રૂપને આ રીતે જુઓ !’ મા ! તમારી વાતને ગાંઠે બાંધીએ છીએ. તમારી આજ્ઞાને શિરોધાર્ય કરીએ છીએ.

ભરત ચક્રવર્તી.

પ્રભુ ઋષભદેવના પુત્ર.

ચક્રવર્તિત્વના ભોગોને સમાન્તર ઉદાસીન દશાની એક ધારા ચાલી રહી હતી ભીતર. ક્યારેક એ ધારા પ્રકટ થઈ ઊઠતી ત્યારે કેવી તો હૃદયંગમ લાગતી !

ચક્રવર્તી ભરત, ચક્રવર્તી તરીકેના નિયમ પ્રમાણે, કોટિશિલા પર પોતાનું નામ અંકિત કરવા માટે જઈ રહ્યા હતા. તેઓ કોટિશિલા પાસે ગયા અને ચોંક્યા. આવી વિરાટ શિલાનો નાનામાં નાનો ભાગ પણ પૂર્વના ચક્રવર્તીઓના હસ્તાક્ષરોથી ભરાયેલો હતો. એક ઈંચ જેટલી જગ્યા ક્યાંય ખાલી નહિ. એક-બે ચક્રવર્તીઓનાં નામ કાકિણી રત્ન વડે ભૂંસી ભરતજીએ પોતાનું નામ ત્યાં આલેખ્યું. પણ એ વખતે એમની આંખો ભીની થઈ ઊઠેલી. હવે થનાર કોઈ પણ ચક્રવર્તી પોતાના જે નામને ભૂંસી કાઢશે એ ચક્રવર્તિત્વ માટે પોતે કેટલાં યુદ્ધો કર્યા ! શો હતો અર્થ આનો ?

ઉદાસીનતાના આ જ ઝરણાની તીવ્ર છાલક દેખાઈ અરીસાભુવનમાં. વિશાળ દર્પણની સામે ભરત ચક્રવર્તી ઊભા છે. આંગળીમાંથી વીંટી પડે છે. જે આંગળીમાંથી વીંટી પડી, તે આંગળી શોભાહીન લાગી. અને થયું : અલંકારોથી શરીર શોભે છે કે શરીર પોતે સારું છે ? શરીરમાં રહેલ લોહી, ચરબી, હાડકાં આદિનો વિચાર આવતાં અશુચિ ભાવના દઢ બની. એ ભાવનામાંથી શુક્લધ્યાનની ધારા અને કેવળજ્ઞાન.

ચક્રવર્તી ભરત મહારાજાએ બાહુબલિજી સિવાયના પોતાના અઘ્નશું ભાઈઓને સંદેશો મોકલેલો : યા તો મારી આજ્ઞામાં, મારી સેવામાં આવી જાવ. અથવા તો લડાઈ માટે તૈયાર થઈ જાઓ !

અઘ્નશું ભાઈઓ એક જગ્યાએ મળ્યા. વિચાર કર્યો કે પિતાજીને - ઋષભદેવ ભગવાનને પૂછીએ અને તેઓ કહે તેમ કરીએ.

સમવસરણમાં ગયા અઘ્નશું ભાઈઓ. કેવળજ્ઞાની પ્રભુએ તેમના ભાવો જોઈ દેશનામાં વૈરાગ્યને જન્માવનાર એવી વાતો કરી કે તેમણે બધાએ પ્રભુનાં ચરણોમાં જીવન સમર્પિત કર્યું.

ચક્રવર્તી ભરત મહારાજાનું બાહુબલિજી સાથેનું યુદ્ધ લાંબું ચાલ્યું. છેવટે બન્નેનું દ્વન્દ્વ યુદ્ધ થયું. ભરતે ચક્ર

ઉપાડ્યું બાહુબલિજીને મારવા. આ અન્યાયી કૃત્ય હતું. બાહુબલિ પાસે ચક્ર નહોતું. તેથી ભરત એ વાપરી શકતા નહોતા. ચક્ર પાછું ફર્યું. બાહુબલિજીને ગુસ્સો આવ્યો. તેમણે મુઠ્ઠી ઉપાડી...

અચાનક તેઓ થંભી ગયા. મુઠ્ઠી ઉપાડી છે ભાઈને મારવા. વિચાર આવ્યો કે ભવિષ્યનો ઈતિહાસકાર શું આલેખશે ? તે લખશે કે ઋષભદેવ ભગવાનના બે પુત્રો સત્તા માટે લડી પડ્યા.

પરંતુ મુઠ્ઠી પાછી તો કેમ ખેંચાય ? એ જ મુઠ્ઠીથી લોચ કરી લીધો. મુનિ બન્યા પછી વિચાર થયો કે પ્રભુ પાસે અત્યારે જઈશ તો મારાથી નાના અઘ્નશું ભાઈઓ, જે દીક્ષામાં મારાથી મોટા છે, તેમને મારે વન્દન કરવું પડશે. એને બદલે, કેવળજ્ઞાની બનીને જાઉં. જેથી વન્દન ન કરવું પડે.

પ્રભુએ કાયોત્સર્ગ-ધ્યાનમાં લીન બાહુબલિને જોયા. બ્રાહ્મી અને સુન્દરી સાધ્વીજીઓને મોકલ્યાં. તેમણે ત્યાં આવીને કહ્યું : ભાઈ ! હાથી પરથી નીચા ઊતરો ! હાથી પર રહ્યા રહ્યા કેવળજ્ઞાન ન થાય...

બાહુબલિજીએ પોતાની બન્ને સાધ્વીબહેનોનો અવાજ સાંભળ્યો. વિચાર્યું : સાધ્વીજીઓ ખોટું બોલે નહિ, અને હું હાથી પર છું નહિ.

ઘમ્મરવલોણાને અંતે ખ્યાલ આવ્યો કે પોતે અભિમાનરૂપી હાથી પર બેઠેલ છે.... ચાલો, બધા ભાઈ

મહાત્માઓને વન્દન કરું એમ વિચારી એક ડગ માંડ્યું
અને કેવળજ્ઞાન થઈ ગયું.

• • •

મરુદેવા માતા, ભરત ચક્રવર્તી, બાહુબલિજી અને
બીજા અઘ્નિશું ભાઈઓના કેવળજ્ઞાનના આ પ્રબંધ સાથે
ઉપેક્ષાની અનુભૂતિને સાંકળીને ભક્તહૃદય સરસ રીતે
વાતના તંતુને આગળ વધારે છે.

અહીં સ્થાયીભાવ ઉપેક્ષાનો જ છે; પરંતુ ઉપરનો
પ્રવાહ થોડો બદલાયો છે. પહેલાં ઉપેક્ષામાં ભળતો તો
ભક્તિ અને અભક્તિનો પ્રવાહ. બીજા તો ભક્ત છે;
મારી પાસે એવી ભક્તિ ક્યાં છે ? હવે ભાવ ભળ્યો છે
પોતીકાપણાનો અને પરાયાપણાનો.

પ્રભુ ! મરુદેવા માતા તમારી માતા હતાં અને
ભરત, બાહુબલિ આદિ તમારા દીકરા હતા; તેથી તમે
એમને જલદી કેવળજ્ઞાન આપી દીધું. મને શું ? પ્રભુ !
તમે પણ શું મારા અને તારા એવું વિભાજન કરો છો ?

‘માહરી વેળા આજ રે, મૌન કરી બેઠા, ઉત્તર શ્યે
આપો નહિ એ... ? વીતરાગ અરિહંત રે, સમતા
સાગરુ, માહરા તાહરા શા કરો એ...?’

પ્રભુ ! એ બધાને તમે સામે ચાલીને કેવળજ્ઞાન
અપાવરાવ્યું. અને આજે મારી વખતે તમે મૌન કરીને
બેઠા છો... પ્રભુ ! તમે વીતરાગ છો... રાગી

વ્યક્તિત્વને મારું-તારું કંઈક હોય; વીતરાગને એવું થોડું
કંઈક હોય ?

તો, પ્રભુ ! મારી ઉપેક્ષા ન કરો !

• • •

આ લયમાં આ કડીઓ આવે છે :

‘મરુદેવી નિજ માય રે, વેગે મોકલ્યાં, ગજ બેસારી
મુક્તિમાં એ... ભરતેસર નિજ નંદ રે, કીધો કેવલી,
આરીસો અવલોકતાં એ... અઘ્નિશું નિજ પુત્ર રે,
પ્રતિબોધ્યા પ્રેમે, ઝુઝ કરંતાં વારીયા એ... બાહુબલિને
નેટ રે, નાણ કેવળ તુમે, સામી ! સાહમું મોકલ્યું એ...
ઈત્યાદિક અવદાત રે, સઘળા તુમ તણા, હું જાણું છું
મૂલગા એ... માહરી વેળા આજ રે, મૌન કરી બેઠા,
ઉત્તર શ્યે આપો નહિ એ... વીતરાગ અરિહંત રે, સમતા
સાગરુ, માહરા તાહરા શા કરો એ...’

ઉપેક્ષાની આ અનુભૂતિની પાછળ નિશ્ચિત રૂપે
ભક્તહૃદયની ભક્તિ જ છે... પ્રભુ વીતરાગ જ છે,
એમને કશો ભેદભાવ નથી જ. જે ખામી છે એ મારા
તરફ જ છે એવું પણ ભક્ત નિશ્ચિતરૂપે સંવેદે છે.

*

૧૬
આધારસૂત્ર

એકવાર મહારાજ ! રે, મુજને સ્વમુખે,
બોલાવો સેવક કહી એ... ૪૫

પ્રભુ ! મને એકવાર સ્વમુખે સેવક કહીને
બોલાવો ને !

એટલે સિદ્ધાં કાજ રે, સઘળાં માહરાં,
મનના મનોરથ સવિ ફળ્યા એ... ૪૬

એકવાર તમે એ રીતે બોલાવો
એટલે મારાં બધાં જ કાર્ય સફળ...

૧૬

‘દિલ અટકો તોરા ચરન કમલ મેં...’

ભક્તહૃદયની ઝંખના/પ્રાર્થના શી હોય ?

મહોપાધ્યાય શ્રીયશોવિજયજી મહારાજ પરમતારક શ્રી અભિનંદન પ્રભુની સ્તવનામાં કહે છે : ‘તેરે નયન કી મેરે નયન મેં, જસ કહે દિઓ છબિ અવતારી...’ પ્રભુ ! તારી આંખોમાં જે નિર્વિકાર દશા છે, એની આંશિક અનુભૂતિ મારી આંખોમાં પ્રગટાવો ને !

કેટલી સરસ પ્રાર્થના !

પ્રાર્થના-જગતમાં કેટલીય બહુ જ સરસ પ્રાર્થનાઓ આવી છે. એક પ્રાર્થના વસ્તુપાલ મહામંત્રીએ કરી છે :

પ્રભુ ! તારા દેરાસરના કોઈ સ્તંભની ટોચે કે ગવાક્ષ પર માળો રચીને, પંખીના અવતારમાં રહેવાનું મને મળશે તો ય એ મને ખૂબ ગમશે. ના, આવતા જન્મમાં દેવ બનવાની કોઈ ઈચ્છા મારી નથી, પ્રભુ ! તું ન મળે એવો દેવનો અવતાર મને મંજૂર નથી. મને તો તારું દર્શન સતત થયા કરે એવો પંખીનો અવતાર પણ મંજૂર છે. મને તું જ જોઈએ, ભગવાન ! તારી અવેજીમાં કશું ન ચાલે મને.^૧

ભક્તના હૃદય-સંગીતનો મઝાનો ઝંકાર સાંભળવા મળે છેને અહીં ! ‘તું હિ - તું હિ’ નો અખંડ નાદ ચાલી રહ્યો છે ત્યાં. ‘તું હિ’... માત્ર તું જ છે, ભગવાન. નથી તે (ત્રીજો પુરુષ), નથી હું (પહેલો પુરુષ). માત્ર છે તું. મારા પૂરા અસ્તિત્વનો કબજો તેં લઈ લીધો છે, પ્રભુ !

મહોપાધ્યાય ઉદયરત્નજી મહારાજે પ્રભુનાં ચરણોમાં સરસ પ્રાર્થના કરી : ‘ઉદયરતન કી એહિ અરજ હૈ, દિલ અટકો તોરા ચરન કમલ મેં...’

કેવી મઝાની પ્રાર્થના ! મારા હૃદયને તારાં ચરણોનો આશ્રય મળો ! ભક્તની યાત્રા કેટલી તો નાનકડી છે ! ‘હૃદય કમલથી ચરન કમલ.’ હૃદય કમલ જેવું કોમલ બનશે ત્યારે તો યાત્રા શરૂ થશે ને !

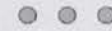

૧. ત્વત્રાસાદકૃતે નીડે, વસન્ શૃણ્વન્ ગુણાસ્તવ ।
સદ્દર્શનતુષ્ટાત્મા, ભૂયાસં વિહગોઽપ્યહમ્ ॥

મહોપાધ્યાય શ્રી માનવિજય મહારાજ આ સંદર્ભમાં સરસ વાત કરે છે : મેં પ્રભુને મારા મનમંદિરમાં આવવાનું આમંત્રણ આપ્યું. અને પ્રભુ મારા મનમાં આવી ગયા.

પછી મઝાની વાત તેમણે કરી : મન મારું અને એમાં પ્રભુ પધાર્યા... તો, મકાન-માલિક હું અને ભાડવાત ભગવાન... પ્રભુ જેવા ભાડવાત હોય તો ઓછું ભાડું થોડું વસૂલ થાય ? મઝાના શબ્દો સ્તવનામાં આવ્યા : ‘પુષ્ટિ શુદ્ધિ ભાટક ગ્રહી, હું સુખિયો થયો દાસ...’

પ્રભુ પાસેથી બે જાતનું ભાડું લે છે ભક્ત. શુદ્ધિ અને પુષ્ટિ... રાગ, દ્વેષ, અહંકાર આદિની શિથિલતા એને જોઈએ છે અને વૈરાગ્ય, ક્ષમા, નમ્રતા આદિ ગુણોની પુષ્ટિ એને જોઈએ છે. પ્રભુ તો એ આપવા તૈયાર જ છે ! ‘લોકનાથ’ છેને પ્રભુ ! ગીતાનું વચન યાદ આવે : ‘યોગક્ષેમં વહામ્યહમ્ ।’

પૂજ્ય માનવિજયજી મહારાજની કલ્પના કેવી તો હૃદયંગમા હતી ! મન મારું અને એમાં પ્રભુ પધાર્યા.

મનનું હોવું સાર્થક ત્યારે જ છે, જ્યારે એમાં પ્રભુ પધારે. પ્રભુ પધાર્યા છે મનમાં એની ખાતરી શી રીતે થાય ? મન જો આજ્ઞાપ્રભાવિત બનેલું હોય તો માની શકાય કે મનમાં પ્રભુ પધાર્યા છે. મનમાં સંજ્ઞાઓનો જ પ્રભાવ હોય તો પ્રભુ નથી પધાર્યા એવું નક્કી થાય.

કો’કે અણગમતું વચન તમને કહ્યું. તમે પ્રેમથી એ વચનને સ્વીકારી શકો, તો માની શકાય કે મન

પ્રભુઆજ્ઞાને વાસિત થયું છે. પ્રભુએ કહ્યું છે : ‘જો કસિણં અહિયાસણ સ ભિક્ખૂ...’^૨ જે બધાનો - અનુકૂલન અને પ્રતિકૂલનનો - સ્વીકાર કરે તે સાધક.

એને બદલે, કોઈનું અપ્રિય વચન સાંભળી કોધથી યુક્ત બની જાય મન, તો તે મન સંજ્ઞાથી પ્રભાવિત, કહો કે સમાજથી પ્રભાવિત કહેવાય.

પ્રભુ-પ્રભાવિત મનમાં હશે શાન્તિ જ શાન્તિ. સમાજ-પ્રભાવિત મનમાં હશે અશાન્તિ. હવે પસંદગી તમારી !

ભક્તકવિ સૂરદાસજીએ એક સરસ પ્રાર્થના કરી છે. પ્રાર્થનાની પૃષ્ઠભૂ આવી છે : કહે છે સૂરદાસજી : ‘પ્રભુ ! તું છે રૂપરાશિ. અને તને જોવા માટે મારી પાસે માત્ર બે આંખો છે અને એ પણ ઉઘાડ-મીંચ થાય તેવી. તો પ્રભુ, તારી પાસે હું પ્રાર્થાશિ : મને રોમે રોમે આંખ મળો ! ‘લોચન રોમ રોમ પ્રતિ માંગું...’

કેટલી અદ્ભુત પ્રાર્થના !

મારે રોમે રોમે

આંખ પ્રગટો, પ્રભુ !

જેથી

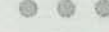
સતત હું તમારા ભુવનવિમોહન

રૂપને જોયા જ કરું,

૨. ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર, અધ્યયન, ૧૫

જોયા જ કરું...

મારું અવતારકૃત્ય એક જ બની રહે : તારું દર્શન...
‘તુજને જોયા કરું, પાપ ધોયા કરું...’

આ લયમાં પ્રાર્થના આવી : ‘એકવાર મહારાજ ! રે, મુજને સ્વમુખે, બોલાવો સેવક કહી એ... એટલે સિદ્ધાં કાજ રે, સઘળાં માહરાં, મનના મનોરથ સવિ ફળ્યા એ...’

પ્રભુ ! એકવાર મને પોતાના મુખે સેવક કહીને બોલાવો ! પ્રભુ ! મારી બીજી કોઈ જ ઈચ્છા નથી. તમે મને સેવક કહીને બોલાવો એટલે હું માનું કે બધું જ મને મળી ગયું.

પ્રભુ ! નાનકડી જ ઈચ્છા છે મારી. મારી આ ઈચ્છાને પૂરી કરો !

પૂજ્ય જ્ઞાનવિમલસૂરિ મહારાજે આ વાતમાં એક નવો આયામ ઉમેર્યો છે : ‘આજ મારા પ્રભુજી ! સામું જુઓને, સેવક કહીને બોલાવો રે; એટલે હું મનગમતું પામ્યો, રૂઠડાં બાળ મનાવો મોરા સાંઈ રે...’ પ્રભુ ! હું રિસાઈ ગયો છું. તમે મને સેવક કહીને કે બાળક કહીને બોલાવશો તો જ હું મનાવાનો છું. તમારે મને મનાવવો છેને કે રિસાયેલો જ રાખવો છે ?

કોઈ પણ મા પોતાના બાળકને ઉદાસ કેમ જોઈ શકે ? તું પણ મારી મા જ છે ને !

૧૭
આધારસૂત્ર

ખમજો મુજ અપરાધ રે, આસંગો કરી,
અસમંજસ જે વીનવ્યું એ...૪૭

મારા અપરાધની આપ ક્ષમા આપશો.
કારણ કે સ્વાર્થવશ, આહું અવળું ઘણું મેં કહ્યું છે.

અવસર પામી આજ રે, જો નવિ વીનવું,
તો પસ્તાવો મન રહે એ...૪૮

અવસર પામીને જો આજે વિનંતી ન કરું તો મનમાં
પસ્તાવો રહી જાય કે પ્રભુને કેમ ન કહ્યું ? પ્રભુને
કહેવામાં શો વાંધો ?

ત્રિભુવન તારણહાર રે, પુણ્યે માહરા,
આવી એકાન્તે મળ્યા એ...૪૯

ખાસ તો વાત એ થઈ કે પ્રભુ ! તમે આજે મને
એકાન્તમાં મળી ગયા. (આમ તો તમે ભીડમાં જ હો
છો... આજે એકાન્તમાં મળી ગયા તો આ અવસર હું
કેમ ચૂકું ?)

બાળક બોલે બોલ રે, જે અવિગત પણે,
માય તાયને તે રુચે એ...૫૦

બાળક અવ્યક્ત રૂપે (અસ્પષ્ટ રૂપે) પણ જે શબ્દો
બોલે છે, તે માત-પિતાને ગમે છે. પ્રભુ ! મારા
શબ્દો આપને ગમે છે ને ?

૧૭

ચાતક જેવી પ્યાસ

ભક્તિયોગના ઉદ્ગાતા પૂજ્યપાદ ઉદયરત્નજી મહારાજ શંખેશ્વર તીર્થના પ્રાંગણમાં. હૃદયમાં છે તડપન પ્રભુને નિહારવાની. આંખોમાં છે પ્યાસ.

કેવી પ્યા...સ ?

ચાતક જેવી પ્યાસ. કહેવાય છે કે ચાતક પંખીના ગળા પાસે કાણું હોય છે. અને એથી, ચાંચ વાટે ચાતક પાણી પીશે તો ય ગળાના કાણાથી એ નીકળી જશે. તો ચાતકને ન કામ આવે પાણી ઝરણાંનું, સરવરનું, કુંડનું કે નદીનું. શું કરશે ચાતક ? પ્યાસું ચાતક માત્ર ને માત્ર

વરસાદની રાહ જોતું બેસી રહેશે. વરસાદ નવલખધારે તૂટી પડે ત્યારે ચાતક પંખી ઊંધું પડી જાય છે. પોતાની ચાંચને પસારે છે અને વરસાદનાં બુંદ બુંદને પોતાના અસ્તિત્વમાં સમાવી લેશે.

ઉદયરત્નજી મહારાજના અસ્તિત્વમાં આ ધ્યાસ હતી.

એક ભક્તે પૂછ્યું ઉદયરત્નજી મહારાજને : ‘પ્રભુનું દર્શન આપને થઈ જ જશે ?’ પ્રશ્નની પાછળની પૃષ્ઠભૂ આ હતી : પ્રભુમૂર્તિ એક વ્યક્તિના કબજામાં. એ ધારે તો પેટીમાં રહેલ પ્રભુનું દર્શન થાય. નહિતર ન થાય.

ઉદયરત્નજી મહારાજે ભક્તિયોગનું ગુહ્ય તત્ત્વ પ્રદર્શિત કરતાં કહ્યું : પ્રભુ તો તૈયાર જ છે, દર્શન આપવા માટે. હું હવે તૈયાર થયો છું. તો દર્શન મને મળશે જ.

ઘણીવાર આપણને એમ થાય કે હું તો તૈયાર છું દર્શન માટે. પ્રભુ તૈયાર નથી. હકીકત એ છે કે પરમચેતના તૈયાર જ છે, આપણે તૈયાર નહોતા.

કોણે આપણને પ્રભુદર્શન માટે સજ્જ કર્યા ?

એણે જ તો.

એણે સદ્ગુરુચેતનાને મોકલી આપણી પાસે, અને સદ્ગુરુચેતનાએ આપણને તૈયાર કર્યા.

ખ્યાલ હતો સદ્ગુરુચેતનાને કે પ્રભુ વરસી જ રહ્યા છે. પણ પ્રભુની કૃપાધારાનો સ્પર્શ ભાવકને થતો નથી. કેમકે એનો ઉપયોગ પર તરફ જ સંપૂર્ણતયા કેન્દ્રિત થયો છે. સદ્ગુરુચેતનાએ આપણા ઉપયોગને પ્રભુ તરફ વાળ્યો.

ઉદયરત્નજી મહારાજ ગયા તે ભાઈને ત્યાં. પેલા ભાઈને ખ્યાલ હતો કે આજે મોટા મહારાજ આવવાના છે. એ તો બની-ઠનીને, પાઘડી બરોબર ઠઠાવીને બેસી ગયા. કારણ કે લગભગ મોટા મહારાજ સાહેબ આવે એ આ ભાઈને કહે : ‘ભાઈ, પ્રભુનું દર્શન કરાવો !’ અને આ ભાઈ કહે : ‘હમણાં નહિ, મહારાજ સાહેબ ! હમણાં મારે નાસ્તો કરવાનો છે. અર્ધો કલાક પછી આવો.’ ભગવાન પોતાની પાસે, તો ભાવ તો ખાય જ ને !

પણ આ મોટા મહારાજ સાહેબ તો ખરા નીકળ્યા. સીધા જ પેટી પાસે જઈ બેસી ગયા. પેલા ભાઈ વિચારે : પેટી પર તો ખંભાતી તાળું છે અને તેની ચાવી મારી પાસે છે. મહારાજ દર્શન કેવી રીતે કરશે ?

ત્યાં તો ઉદયરત્નજી મહારાજે સ્તવના શરૂ કરી : ‘પાર્શ્વ શંખેશ્વરા ! સાર કર સેવકા, દેવ ! કાં એવડી વાર લાગે ?’ શું મજાનો લય તેમણે પકડ્યો ! પ્રભુ ! હું તમારું દર્શન કરવા આવ્યો છું, દૂર દૂરથી, ને તમે દર્શન આપવામાં વાર કેમ લગાડો ?

પછી કહે છે : ‘કોડી કર જોડી દરબાર આગે ખડા, ઠાકુરા ! ચાકરા માન માગે ?’ અમે તમારા દરબારમાં દર્શન માટે આવીને ઊભા છીએ અને તમે અત્યારે ભાવ પુછાવો છો ? તમે દર્શન આપવું કે નહિ એની અવઢવમાં છો, ભગવાન ? નહિ, તમારે દર્શન આપવું જ પડશે. અને ફટાક્ક કરતાંકને પેટી ખૂલી ગઈ. પ્રભુનું દર્શન ભક્તે ભીની ભીની આંખે કર્યું.

હિંદુ પરંપરામાં આવી જ ઘટના ઉદયનાચાર્ય માટે નોંધાઈ છે. એક ગામમાં શિવાલય આકસ્મિક રીતે જ બંધ થઈ ગયેલું. ઘણા લોકોએ / ભક્તોએ ઘણી બધી રીતે એ ખોલવા કોશિશ કરી. પણ મંદિરનાં દ્વાર ખૂલતાં નથી.

એ અરસામાં, ઉદયનાચાર્યને એ ગામમાં આવવાનું થાય છે. લોકો ખુશ થઈ ગયા કે આવડા મોટા ભક્તપુરુષ આવ્યા છે, તો મંદિરનાં દ્વાર જરૂર ખૂલી જશે.

ઉદયનાચાર્ય બહુ મોટા દાર્શનિક પુરુષ. આપણી ભારતીય પરંપરામાં એક વાત સરસ રીતે નોંધાઈ છે કે જે વ્યક્તિત્વો તર્કશાસ્ત્રમાં / દર્શનશાસ્ત્રમાં આગળ હતા, તે બધા ભક્તિક્ષેત્રમાં અગ્રણી બન્યા. શંકરાચાર્યનું પ્રસિદ્ધ સૂત્ર યાદ આવે : ‘તર્કઃ અપ્રતિષ્ઠિતઃ’.... સાધનામાર્ગમાં, ભક્તિમાર્ગમાં તર્ક અપ્રતિષ્ઠિત ઘટના છે. તર્કથી શું થાય ? જેન આશ્રમોમાં તો તકતી લગાવવામાં આવે છે : No mind please.

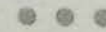
ઉદયનાચાર્ય દાર્શનિક આચાર્ય. તેઓ હવે બન્યા ભક્તિયુગના પુરસ્કર્તા.

ઉદયનાચાર્યે ગામમાં આવી પૂછ્યું : ‘મંદિર ક્યાં છે ?’ એક ભાઈ આગળ ચાલ્યા. તેમની પાછળ ઉદયનાચાર્ય અને એમનું શિષ્યવૃન્દ. અને એ પછી લોકોનું વૃન્દ... લોકોને આજે જોવું હતું કે આટલા મોટા ભક્ત આચાર્ય આવ્યા છે, તો પ્રભુ દર્શન આપે છે કે નહિ.

ઉદયનાચાર્ય મંદિરનાં દ્વાર પાસે આવીને ઊભા. દ્વારને બંધ જોઈ તેમને આશ્ચર્ય થયું. પૂછ્યું તેમણે : ‘દ્વાર બંધ કેમ છે ?’ અગ્રણીએ કહ્યું : ‘ગુરુદેવ ! કો’ક અકળ કારણથી ઘણા સમયથી આ દ્વાર બંધ થઈ ગયાં છે. આજે આપ આવ્યા છો એટલે જરૂર પ્રભુ દર્શન આપશે જ.’

ઉદયનાચાર્યે પ્રભુને વિનંતી કરી. પણ દ્વાર ખૂલ્યાં નહિ. ત્યારે, ભક્તની પાસે જે એક વિશેષાધિકાર છે, તેને વાપરીને તેમણે કહ્યું : ‘તમે પ્રભુ ! તમારા પ્રભુત્વના/ઐશ્વર્યના ખ્યાલમાં છો એવું લાગે છે. તમને ખ્યાલ છે કે બૌદ્ધ સંસ્કૃતિનું જોરદાર આક્રમણ થયું હિન્દુ સંસ્કૃતિ પર, ત્યારે એ સંસ્કૃતિને બચાવનાર હું હતો. હું ન હોત તો તમે ક્યાં હોત ?’^૧

ભક્તની આ પ્રાર્થના અને મંદિરનાં દ્વાર ખૂલી ગયાં !

૧. ऐश्वर्यमदमत्तोऽसि, मामवज्ञाय तिष्ठसि ।

समापतिते तु बौद्धे, मदधीना तव स्थितिः ॥

ભક્ત પોતાના વિશેષાધિકારના લયમાં જે કંઈ પણ કહે છે, તે ભક્તિનો જ ઉન્મેષ હોય છે; પણ ક્યારેક ઉગ્રતાથી બોલાઈ જતું હોય છે.

પાછળથી ભક્તને ખ્યાલ આવે છે ત્યારે એને આવું બોલ્યા બદલ ગ્લાનિ થાય છે. આ લયમાં કડીઓ આવી : 'ખમજો મુજ અપરાધ રે, આસંગો કરી, અસમંજસ જે વીનવ્યું એ... અવસર પામી આજ રે, જો નવિ વીનવું, તો પસ્તાવો મન રહે એ... ત્રિભુવન તારણહાર રે, પુણ્યે માહરા, આવી એકાન્તે મળ્યા એ... બાળક બોલે બોલ રે, જે અવિગત પણે, માય તાયને તે રુચે એ...'

પ્રભુ ! મારા આ અપરાધની તમે મને ક્ષમા આપજો. આપની કરુણા નિરન્તર મારા પર વરસી રહી છે એ

ખ્યાલ હોવા છતાં તમે મારું ધ્યાન નથી રાખતા એમ કહીને જેમ તેમ ઘણું મેં કહ્યું છે..

જોકે, આજે તમે મને એકાન્તમાં મળ્યા છો ત્યારે તમારાં ચરણોમાં મનની વાત અભિવ્યક્ત કરવાની ઈચ્છા થઈ જ જાય. કેવો મઝાનો અવસર આ ! હું અને તમે બે જ અત્યારે છીએ...

અને મને ખ્યાલ છે કે હું જે બોલીશ, તે આપને ગમશે જ. બાળક જ્યારે મા-ને કંઈક કહે ત્યારે મા એના શબ્દો પર નહિ, પરંતુ એના ભાવો પર જ ધ્યાન આપે છે.

તું પણ મારા ભાવોને જ જુએ છેને, ભગવાન !

૧૮

આધારસૂત્ર

નયણે નીરખ્યો નાથ રે, નાભિ નરીંદનો,
નંદન નંદનવન જિસ્યો એ... ૫૧

આજે મેં મારી આંખો વડે નાભિરાજના
નંદનવન જેવા પુત્રને - આપને જોયા.

મરુદેવી ઉર હંસ રે, વંશ ઈખાગનો,
સોહાકરુ સોહામણો એ... ૫૨

મરુદેવી માતાના ઉરને વિષે હંસ સમાન આપ છો
અને ઈક્વાકુ વંશની આપ શોભા રૂપ છો.

માય તાય પ્રભુ મિત્ર રે, બંધવ માહરો,
જીવજીવન તું વાહલો એ... ૫૩

તમે મારા માતા, પિતા, પ્રભુ, મિત્ર, બંધુ અને
જીવજીવન (પ્રાણાધાર) છો.

અવર ન કો આધાર રે, ઈણે જગે તુજ વિના,
ત્રાણ શરણ તું ધણી હવે એ... ૫૪

આ જગતમાં તમારા વિના કોઈ આધાર મારે માટે
નથી. આપ જ રક્ષક છો, શરણાદાતા છો.

વળી વળી કરું પ્રણામ રે, ચરણે તુમ તણે,
પરમેશ્વર સમ્મુખ જુઓ એ... ૫૫

વારંવાર આપનાં ચરણોમાં પ્રણામ કરું છું.
હે પ્રભુ ! મારી સામે જુઓ.

ભવ ભવ તુમ પાય સેવ રે, સેવકને દેજો,
હું મારું છું એટલું એ... ૫૬

જન્મોજન્મ આપનાં ચરણોની સેવા મને મળો
એટલું જ હું મારું છું.

શ્રી કીર્તિવિજય ઉવજાગ્ય રે, સેવક એણિ પેરે,
વિનય વિનય કરી વીનવે એ... ૫૭

શ્રી કીર્તિવિજય મહોપાધ્યાયના શિષ્ય વિનયવિજયજી
આ રીતે વિનયપૂર્વક પ્રભુને વીનવે છે.

૧૮

‘નયણે નીરખ્યો નાથ...’

રાજસ્થાનનું એક અંતરિયાળ ગામડું. જૈનોનાં પાંચ-સાત ઘર. ન દેરાસર, ન ઉપાશ્રય. ગામમાં એક માજી. એંસી વર્ષનું વય. રોજ સવારે પ્રભુનું દર્શન કર્યા વિના દૂધ પીવું પડે અને માજીની આંખોમાંથી આંસુ ઊભરાય : પ્રભુ ! તારા દર્શન વિના મારે ખાવું પડે છે...

માજીને શત્રુંજય તીર્થની યાત્રા પણ નહિ થયેલી. સવારના પ્રતિક્રમણ સમયે શત્રુંજયનું ચૈત્યવન્દન ડૂસકાંની પૃષ્ઠભૂ પર બોલાતું : પ્રભુ ! મને તારું દર્શન ક્યારે થશે ?

એક સવારે તો ચૈત્યવન્દન અને સ્તવના ડૂસકાંમાં જ પરિપૂર્ણ થયાં... આંસુની ધારા અટકવાનું નામ જ ન લે. નવકારસીનું પચ્ચક્ષાણ પરાયું, પણ દૂધ કઈ રીતે લઈ શકાય ? ડૂસકાં ચાલુ જ હતાં...

અને ત્યાં જ માજીનો એક સંબંધી આવ્યો. અને એણે કહ્યું : મા ! મારે શત્રુંજય તીર્થનો છ'રીપાલિત સંઘ કાઢવાનો છે. મારા કુટુંબમાં વડીલ તમે જ છો. એટલે તમારે તો આવવું જ પડશે. પ્રભુના રથમાં તમારે બેસવાનું.

સો વરસ પહેલાંની આ ઘટના. જ્યારે શત્રુંજય તીર્થની યાત્રા બહુ જ કપરી ગણાતી... અને એટલે જ માજી યાત્રા નહોતા કરી શક્યાં. આજે છ'રીપાલિત સંઘનું આમંત્રણ મળતાં માજી રાજી રાજી થયાં.

માજી એ સંઘયાત્રામાં શત્રુંજય પહોંચ્યાં. ઉપર બિરાજમાન શત્રુંજયાધિપતિ શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુનું દર્શન કરતાં માજી ભાવવિભોર બની ગયાં.

નવ ટૂંકમાં પણ માજીએ દર્શન કર્યાં. હજારો પ્રભુબિંબોને જોતાં માજી આનંદમાં ગરકાવ થઈ ગયાં.

પ્રભુને એમણે પ્રાર્થના કરી : 'પ્રભુ ! આટલા બધા ભગવાન અહીં શત્રુંજયના શિખર પર બેઠા છો; તો બે-ત્રણ ભગવાન તો મારે ગામ આવો ! અમે પણ તમારી ભક્તિ કરીશું.'

શો મજાનો લય પ્રાર્થનાનો ! ભક્તની ભાષામાં શબ્દોનું સૌષ્ઠવ - સોફીસ્ટીકેશન જરૂરી નથી કે નથી જરૂરી કંઈનું માધુર્ય. ત્યાં તો હોય છે ભાવોની મધુરિમા.

નારદ ઋષિ ભક્તિ સૂત્રમાં, ભક્તની ભાષા વિષે, મજાની વાત કરે છે : ભક્તની પાસે માત્ર હોઠોની ભાષા નથી હોતી.^૧ એની ભાષા તો છે આંખોમાંથી ઝરતાં આંસુની. એની ભાષા છે કંઠમાંથી પ્રગટતાં ડૂસકાંની. એની ભાષા છે શરીરે પ્રગટતા રોમાંચની.

માજીએ પ્રભુને પ્રાર્થના કરી. પ્રાર્થનાનો બોલ પ્રભુની કોર્ટમાં એમણે ફેંકી દીધો. અને ઘરે આવવાનું થયું.

પ્રાર્થના કેટલી ઝડપથી સક્રિય બને છે ! હું ઘણીવાર કહેતો હોઉં છું : તમે સ્વિચ ઓન કરો અને પંખો ફરફરી ઊઠે કે બત્તી જળી ઊઠે; એમાં પણ વચ્ચે પ્રતિ પ્રતિ પ્રતિસેકન્ડ લાગતી હોય છે. પ્રાર્થના તો સઘઃફલા છે. પ્રાર્થના On that very moment સક્રિય બને છે.

માજી પોતાના ગામમાં આવ્યાં, એ જ દિવસે એક આચાર્ય ભગવંત વિશાળ મુનિવૃન્દ સાથે ત્યાં પધાર્યાં. આમ વિહારના માર્ગમાં આ ગામ નહોતું આવતું. પરંતુ આચાર્ય ભગવંતશ્રીને ઝડપથી જવાનું હોઈ આ ગામે તેઓ પધારેલા.

એક ઘરમાં પૂજ્યશ્રીનો ઉતારો થયો. લોકો બહુ જ ભાવુક. બપોરે પૂજ્યશ્રીજીને પ્રવચન માટે વિનંતી કરી.

૧. કણ્ઠાવરોધ-રોમાઞ્ચાશ્રુભિઃ પરસ્પરં લપમાનાઃ પાવયન્તિ કુલાનિ પૃથિવીં ચ ॥

પૂજ્યશ્રીજીએ પ્રવચનમાં કહ્યું : ‘આટલા બધા ભક્તો તમે છો. તો પ્રભુ વિના તમારે કેમ ચાલે ? ગામમાં દેરાસર તો જોઈએ ને !’

માજી તરત ઊભાં થયાં. કહે : ‘ગુરુદેવ ! દેરાસરની અમારી ભાવના છે જ. પરંતુ અમારા થોડાં ઘર અને બધાં મધ્યમ વર્ગનાં... એટલે ભાવના હોવા છતાં અમો દેરાસર નથી બનાવી શક્યાં.’

યોગાનુયોગ, શહેરમાં રહેતા એક શ્રેષ્ઠીને સ્વદ્રવ્યથી જિનાલય બનાવવું હતું, તેઓ આવું ક્ષેત્ર શોધતા જ હતા; આજે તેઓ ગુરુદેવને વન્દન કરવા આવેલા. તેઓ ઊભા થયા અને કહે કે ‘જો શ્રી સંઘ મને રજા આપે તો મારે સ્વદ્રવ્યથી જિનાલયનું નિર્માણ કરવું છે’. શ્રી સંઘ તો તૈયાર જ હતો. તે જ દિવસે એક જગ્યા જોવાઈ. ગુરુદેવે એ ભૂમિ પર વાસક્ષેપ ઠવ્યો. અને છ મહિનામાં દેરાસર તૈયાર થઈ ગયું. અને કેવો આ બીજો પણ યોગાનુયોગ કે પાલીતાણાથી ત્રણ ભગવાન લવાયા. પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવપૂર્વક થઈ.

માજીએ કહેલું તે દિવસે : ‘પ્રભુ ! મારી પ્રાર્થનાને તમે પરિપૂર્ણ કરી... ખરેખર, તમે પાલીતાણાથી મારે ગામ આવી ગયા !’

માજીની પાસે હતાં ભક્તનાં નયન; જે વડે એમણે પ્રભુનું દર્શન કરેલું.

ભક્ત પોતાનાં ભીનાં ભીનાં નયન વડે પ્રભુને કઈ રીતે જુએ છે એની વર્ણના કરતી કડીઓ આવી રહી છે : ‘નયણે નીરખ્યો નાથ રે, નાભિ નરીંદનો, નંદન નંદનવન જિસ્યો એ... મરુદેવી ઉર હંસ રે, વંશ ઈખાગનો, સોહાકરુ સોહામણો એ... માય તાય પ્રભુ મિત્ર રે, બંધવ માહરો, જીવજીવન તું વાહલો એ... અવર ન કો આધાર રે, ઈણે જગે તુજ વિના, ત્રાણ શરણ તું ધણી હવે એ... વળી વળી કરું પ્રણામ રે, ચરણે તુમ તણે, પરમેશ્વર સમ્મુખ જુઓ એ... ભવ ભવ તુમ પાય સેવ રે, સેવકને દેજો, હું માગું છું એટલું એ... શ્રી કીર્તિવિજય ઉવજાયા રે, સેવક એણિ પેરે, વિનય વિનય કરી વીનવે એ...’

પ્રભુ ! આજે મેં તમને મારા નયણે નીરખ્યા... જોકે, એ નયન પણ તમે જ મને આપેલ છે. આપ જ ‘ચક્રખુદયાણં’ છો ને !

પ્રભુ ! પહેલાં મારી પાસે આંખો હતી, પણ એ બાહ્ય જગતને જોઈ શકે એવી... તમને જોઈ શકું એવી આંખો મારી પાસે નહોતી. આપે જ સદ્ગુરુને મોકલ્યા. એમણે શક્તિપાત કર્યો; મને દિવ્યનયન આપ્યાં; અને એ દ્વારા મેં આપને જોયા...

પ્રભુ ! તમે જ છો માતા... માની પાસે જે કોમળતાનો સમંદર પોતાના દીકરા માટે હોય છે, એ આપની પાસે છે. આપની એ કોમળતા જ નરક અને નિગોદમાંથી મને અહીં સુધી ઊંચકીને લાવી.

પ્રભુ ! તમે છો પિતા. પિતાની પાસે દેખીતી કઠોરતાના આવરણમાં રહેલી કોમળતા હોય છે. જે બાળકનું ઘડતર કરી શકે છે. આપે જ મારું યોગ-ક્ષેમ કર્યું.

પ્રભુ ! આપ મિત્ર પણ છો... એથી જ તો હું આપની સાથે બધી વાતો છૂટથી કરી શકું છું ને ! હા, બાળક તરીકે માની પાસે વાતો કરવાનો અબાધિત અધિકાર તો હતો જ મારી પાસે. એ અધિકારમાં આ સંબંધે મઝાનું ઉમેરણ કર્યું.

પ્રભુ ! તમે મારા બંધવ છો. પ્રભુ ! કેટકેટલા મધુર સંબંધો તમારી સાથે મારા છે ! મારાં સૌભાગ્યની ખરેખર કોઈ સીમા નથી. ત્રિલોકેશ્વર પ્રભુ મારી એકદમ નિકટ... મારે બીજું શું જોઈએ ?

પ્રભુ ! તમે મારા પ્રાણોના આધાર છો. મારા જીવનમાંથી તમારી બાદબાકી જ્યારે હતી ત્યારે એ જીવન

ખરેખર જીવન નહોતું, એ હતું માત્ર શ્વાસોનું આવન-જાવન.

તમે પ્રાણાધાર... તમારા વિના મારા અસ્તિત્વનો કોઈ જ અર્થ ખરેખર નથી. વેણીશંકર પુરોહિત યાદ આવે : ‘તમારા વિનાના અમે અમારા વિનાના.’

યાદ આવે પૂજ્ય આનંદધનજી મહારાજ : ‘આનંદધન બિન પ્રાણ ન રહે છિન, કોટિ જતન કરી લીજે.’ પ્રભુ ! કરોડો ઉપાય કરું તો ય તારા વિના મારા પ્રાણ રહે તેમ નથી.

પ્રભુ ! તું જ મને જીવન આપી શકે. તું જ મારા જીવનને અર્થવત્તા આપી શકે. પ્રભુ ! પ્રાર્થું છું કે ભવોભવ તારું શરણ મને હો !

સ્તવનાનો મૂળ પાઠ

પામી સુગુરુ પસાય રે, શત્રુંજય ધણી,
શ્રી રિસહેસર વીનવું એ....૧

ત્રિભુવન નાયક દેવ રે, સેવક વિનતિ,
આદીશ્વર અવધારીએ એ...૨

શરણે આવ્યો સ્વામી ! રે, હું સંસારમાં,
વિરૂએ વૈરીએ નડ્યો એ...૩

તાર ! તાર ! મુજ તાત ! રે, વાત કીશી કહું,
ભવભવ એ ભાવઠ તણી એ...૪

જન્મ મરણ જંજાળ રે, બાળ તરુણપણું,
વળી વળી જરા દહે ઘણું એ....૫

કેમ ન આવ્યો પાર રે, સાર હવે સ્વામી !
શ્યે ન કરો માહરી એ....૬

તાર્યા તુમે અનંત રે, સંત સુગુણ વળી,
અપરાધી પણ ઉદ્ધર્યા એ...૭

તો એક દીનદયાળ રે, બાળ દયામણો,
હું શા માટે વીસર્યો એ...૮

જે ગિરુઆ ગુણવંત રે, તારો તેહને,
તેમાંહે અચરિજ કિશ્યું એ....૯

જે મુજ સરીખો દીન રે, તેહને તારતાં,
જગ વિસ્તરશે જશ ઘણો એ....૧૦

આપદે પડિયો આજ રે, રાજ ! તુમારડે,
ચરણે હું આવ્યો વહી એ....૧૧

મુજ સરીખો કોઈ દીન રે, તુજ સરીખો વિભુ,
જોતાં જગ લાભે નહિ એ....૧૨

તો યે કરુણાસિંધુ રે, બંધુ ભુવન તણા,
ન ઘટે તુમ ઉવેખવું એ... ૧૩

તારણહારો કોઈ રે, જો બીજો હુવે,
તો તુમને શાને કહું એ ?....૧૪

તુંહિ જ તારીશ નેટ રે, પહિલા ને પછે,
તો એવડી ગાઢિમ કીસી એ.... ૧૫

આવી લાગ્યો પાય રે, તે કેમ છોડશે,
મન મનાવ્યા વિણ હવે એ.... ૧૬

સેવક કરે પોકાર રે, બાહિર રહ્યો જશે,
તો સાહિબ શોભા કીસી એ ?.... ૧૭

અતુલ બલિ અરિહંત રે, જગને તારવા,
સમરથ છો સ્વામી ! તુમે એ....૧૮

શું આવે છે જોર રે, મુજને તારતાં,
કે ધન બેસે છે કિશ્યું એ....૧૯

કહેશો તુમે જિણંદ ! રે, ભક્તિ નથી તેહવી,
તો તે ભક્તિ મુજને દિયો એ.... ૨૦

વળી કહેશો ભગવંત રે, નહિ તુજ યોગ્યતા,
હમણાં મુક્તિ જાવા તણી એ.... ૨૧

યોગ્યતા તે પણ નાથ ! રે, તુમ હિ જ આપશો,
તો તે મુજને દિયો એ.... ૨૨

વળી કહેશો જગદીશ ! રે, કર્મ ઘણાં તાહરે,
તો તેહિ જ ટાળો પરાં એ... ૨૩

કર્મ અમારાં આજ રે, જગપતિ ! વારવા,
વહી કોણ બીજો આવશે એ.... ૨૪

વળી જાણો અરિહંત રે, એહને વિનંતી,
કરતાં આવડતી નથી એ.... ૨૫

તો તેહિ જ મહારાજ ! રે, મુજને શીખવો,
જેમ તે વિધિશું વીનવું એ.... ૨૬

માય તાય વિણ કોણ રે, પ્રેમે શીખવે,
બાળકને કહો બોલવું એ... ૨૭

જો મુજ જાણો દેવ ! રે, એહ અપાવનો,
ખરડ્યો છે કલિ કાદવે એ... ૨૮

કેમ લેવું ઉત્સંગ રે, અંગભર્યું એહનું,
વિષય કધાય અશુચિશું એ... ૨૯

તો મુજ કરો પવિત્ર રે, કહો કુણ પુત્રને,
વિણ માવિત્ર પખાલશે એ... ૩૦

કૃપા કરી મુજ દેવ ! રે, ઈહાં લગી આણિયો,
નરક નિગોદાદિક થકી એ.... ૩૧

આવ્યો હવે હજૂર રે, ઊભો થઈ રહ્યો,
સામું શ્યે જુઓ નહિ એ.... ૩૨

આડો માંડી આજ રે, બેઠો બારણે,
માવિત્ર તુમે મનાવશો એ.... ૩૩

તુમે છો દયાસમુદ્ર રે, તો મુજને દેખી,
દયા નથી શ્યે આણતા એ.... ૩૪

ઉવેખશો અરિહંત ! રે, જો એણિ વેળા,
તો માહરી શી વલે થશે એ... ૩૫

ઊભાં છે અનેક રે, મોહાદિક વેરી,
છલ જુએ છે માહરાં એ... ૩૬

તેહને વારો વેગે રે, દેવ ! દયા કરી,
વળી વળી શું વીનવું એ ... ૩૭

મરુદેવી નિજ માય રે, વેગે મોકલ્યાં,
ગજ બેસારી મુક્તિમાં એ... ૩૮

ભરતેસર નિજ નંદ રે, કીધો કેવલી,
આરીસો અવલોકતાં એ... ૩૯

અઢાણું નિજ પુત્ર રે, પ્રતિબોધ્યા પ્રેમે,
ગુઝ કરંતાં વારીયા એ... ૪૦

બાહુબલિને નેટ રે, નાણ કેવળ તુમે,
સામી ! સાહમું મોકલ્યું એ... ૪૧

ઈત્યાદિક અવદાત રે, સઘળા તુમ તણા,
હું જાણું છું મૂલગા એ... ૪૨

માહરી વેળા આજ રે, મૌન કરી બેઠા,
ઉત્તર શ્યે આપો નહિ એ... ૪૩

વીતરાગ અરિહંત રે, સમતા સાગરુ,
માહરા તાહરા શા કરો એ... ૪૪

એકવાર મહારાજ ! રે, મુજને સ્વમુખે,
બોલાવો સેવક કહી એ... ૪૫

એટલે સિદ્ધાં કાજ રે, સઘળાં માહરાં,
મનના મનોરથ સવિ ફળ્યા એ... ૪૬

ખમજો મુજ અપરાધ રે, આસંગો કરી,
અસમંજસ જે વીનવ્યું એ... ૪૭

અવસર પામી આજ રે, જો નવિ વીનવું,
તો પસ્તાવો મન રહે એ... ૪૮

ત્રિભુવન તારણહાર રે, પુણ્યે માહરા,
આવી એકાન્તે મળ્યા એ... ૪૯

બાળક બોલે બોલ રે, જે અવિગત પણે,
માય તાયને તે રુચે એ... ૫૦

નયણે નીરખ્યો નાથ રે, નાભિ નરીંદનો,
નંદન નંદનવન જિસ્થો એ... ૫૧

મરુદેવી ઉર હંસ રે, વંશ ઈખાગનો,
સોહાકરુ સોહામણો એ... ૫૨

માય તાય પ્રભુ મિત્ર રે, બંધવ માહરો,
જીવજીવન તું વાહલો એ... ૫૩

અવર ન કો આધાર રે, ઈણે જગે તુજ વિના,
ત્રાણ શરણ તું ધણી હવે એ... ૫૪

વળી વળી કરું પ્રણામ રે, ચરણે તુમ તણે,
પરમેશ્વર સમ્મુખ જુઓ એ... ૫૫

ભવ ભવ તુમ પાય સેવ રે, સેવકને દેજો,
હું માગું છું એટલું એ... ૫૬

શ્રી કીર્તિવિજય ઉવજાયાય રે, સેવક એણિ પેરે,
વિનય વિનય કરી વીનવે એ... ૫૭

પ.પૂ. આચાર્ય યશોવિજયસૂરિ મહારાજ દ્વારા લખાયેલ પુસ્તકો

- દરિસન તરસીએ ભા. ૧-૨ (દ્વિતીય આવૃત્તિ)
(ભાગવતી સાધનાની સસૂત્ર વ્યાખ્યા)
- ‘ભિછુરત જાયે પ્રાણ’ (દ્વિતીય આવૃત્તિ)
(પૂજ્યપાદ સિદ્ધર્ષિ મહારાજ કૃત જિનસ્તવના પર સંવેદના)
- ‘આતમજ્ઞાની શ્રમણ કહાવે’ (દ્વિતીય આવૃત્તિ)
(ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના ૧૫મા સભિકખંડ અધ્યયન ઉપર સંવેદના)
- ‘મેરે અવગુણ ચિત્ત ન ધરો’ (દ્વિતીય આવૃત્તિ)
(કુમારપાળ ભૂપાળ કૃત ‘આત્મનિન્દા દ્વાત્રિંશિકા’ પર સંવેદના)
- અઘભ જિનેસર પ્રીતમ માહરો રે
(શ્રીઆનંદધનજી મહારાજની સ્તવનાઓ પર સંવેદના) (સ્તવન-૧ થી ૫)
- પ્રભુનો પ્યારો સ્પર્શ
(પરમ પાવન શ્રી દશવૈકાલિક સૂત્ર (૧ થી ૪) પરની વાચનાઓ)
- આત્માનુભૂતિ
(યોગપ્રદીપ, જ્ઞાનસાર આદિ ગ્રંથો તથા પૂ. ચિદાનંદજી મહારાજનાં પદોમાં મળતાં સાધના-સૂત્રો પર વિશ્લેષણ)
- અસ્તિત્વનું પરોટ
(હૃદયપ્રદીપ ચત્ત્રિંશિકા પર સ્વાધ્યાય)
- અનુભૂતિનું આકાશ
(પૂ. દેવચન્દ્રજી મહારાજની અષ્ટપ્રવચન માતાની સજ્જાય પર અનુપ્રેક્ષા)
- રોમે રોમે પરમસ્પર્શ
(દેવાધિદેવ પ્રભુ મહાવીરની સાડાબાર વરસની લોકોત્તર સાધનાની આંતર કથા)
- પ્રભુના હસ્તાક્ષર
(પરમ પાવન ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રનાં કેટલાંક સાધનાસૂત્રો પર સ્વાધ્યાય)
- ધ્યાન અને કાયોત્સર્ગ (દ્વિતીય આવૃત્તિ)
(ધ્યાન અને કાયોત્સર્ગ વિશેનો શાસ્ત્રીય સન્દર્ભો સાથેનો સ્વાધ્યાય)
- પ્રવચન અંજન જો સદ્ગુરુ કરે
(નવપદ સાધના)
- એકાન્તનો યૈભવ (તૃતીય આવૃત્તિ)
(સ્મરણ યાત્રા)
- રસો યૈ સઃ (દ્વિતીય આવૃત્તિ)
(પૂજ્યપાદ દેવચન્દ્રજી મહારાજકૃત શ્રી અભિનન્દન જિનસ્તવના પર સ્વાધ્યાય)
- સાધનાપથ (દ્વિતીય આવૃત્તિ)
(પૂજ્યપાદ દેવચન્દ્રજી મહારાજકૃત શ્રી સુવિધિનાથ જિનસ્તવના પર સ્વાધ્યાય)
- પરમ ! તારા માર્ગે (દ્વિતીય આવૃત્તિ)
(પૂજ્યપાદ દેવચન્દ્રજી મહારાજકૃત પ્રભુ મહાવીર સ્તવના પર સ્વાધ્યાય)
- પ્રગટ્યો પૂરન રાગ
(પૂજ્યપાદ દેવચન્દ્રજી મહારાજકૃત પ્રભુ નેમિનાથ સ્તવના પર સ્વાધ્યાય)
- સાધનાનું શિખર
(પૂજ્યપાદ દાદાગુરુદેવશ્રી ભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજના જીવનપ્રસંગોનું આકલન)
- વાત્સલ્યનો ઘૂઘવતો સાગર
(પૂજ્યપાદ ગુરુદેવશ્રી ઓમકારસૂરીશ્વરજી મહારાજના જીવનપ્રસંગોનું આકલન)
- સમાધિ શતક (ભાગ-૧ થી ૪)
(પૂજ્યપાદ મહોપાધ્યાયશ્રી યશોવિજયજી મહારાજકૃત સમાધિશતક ગ્રંથ પર વિવેચના)
- સમુંદ સમાના ભુંદ મેં
(પૂજ્યપાદ અધ્યાત્મયોગી આચાર્ય ભગવંત શ્રીમદ્વિજય કલાપૂર્ણસૂરીશ્વરજી મહારાજની શબ્દપ્રસાદી પર સ્વાધ્યાય)
- સ્વાનુભૂતિની પગથારે
(પૂજ્યપાદ મહોપાધ્યાયશ્રી યશોવિજયજી મહારાજકૃત સવાસો ગાથાના સ્તવનની કેટલીક કડીઓ પર સ્વાધ્યાય)
- સદ્ગુરુ: શરણં મમ
(સદ્ગુરુ તત્ત્વ પર ભિન્ન ભિન્ન અનુપ્રેક્ષાઓથી સભર ગ્રંથ)
- નિરંજન નાથ મોઢિ કેસે મિલેંગે ?
(ભક્તિયોગના ઉદ્દગાતા, સાધનામનીષી પૂજ્યપાદ પંન્યાસભગવંતશ્રી ભદ્રંકરવિજયજી મહારાજ સાહેબ દ્વારા અપાયેલ ભક્તિસૂત્રો પર સ્વાધ્યાય)

• • •

શત્રુંજયનો પ્રાચીન પટ

ચિત્ર પરિચય

શ્રી આદિનાથ ભગવાન

શ્રી શત્રુંજય મહાતીર્થ

જય તળેટી

નવ ટૂંકનું દેશ્ય

સિદ્ધગિરિ પર ચડવાના
મોક્ષ માર્ગના સોપાન

ગિરિપૂજનનું
અલૌકિક દેશ્ય

શેત્રુંજી નદી

દેવકીજીના પુત્રોની દેરી -
છ ગાઉનો માર્ગ

કૃષ્ણ મહારાજાના પુત્રો
જાલી - મયાલી - ઉવયાલી

સૂરજ કુંડ

રાયણ વૃક્ષ

રાયણ પગલા

મોતીશા શેઠના દેરાની ભમતી

મોતીશા શેઠની ટૂંકનું
નયનરમ્ય દેશ્ય

બાલાભાઈની ટૂંકનું દેશ્ય

ઘેટી પાગનું દેશ્ય

સિદ્ધવડ

ઉજમ ફઈની ધર્મશાળાનું
દેરાસર

શત્રુંજયના શોભાયમાન શિખરો

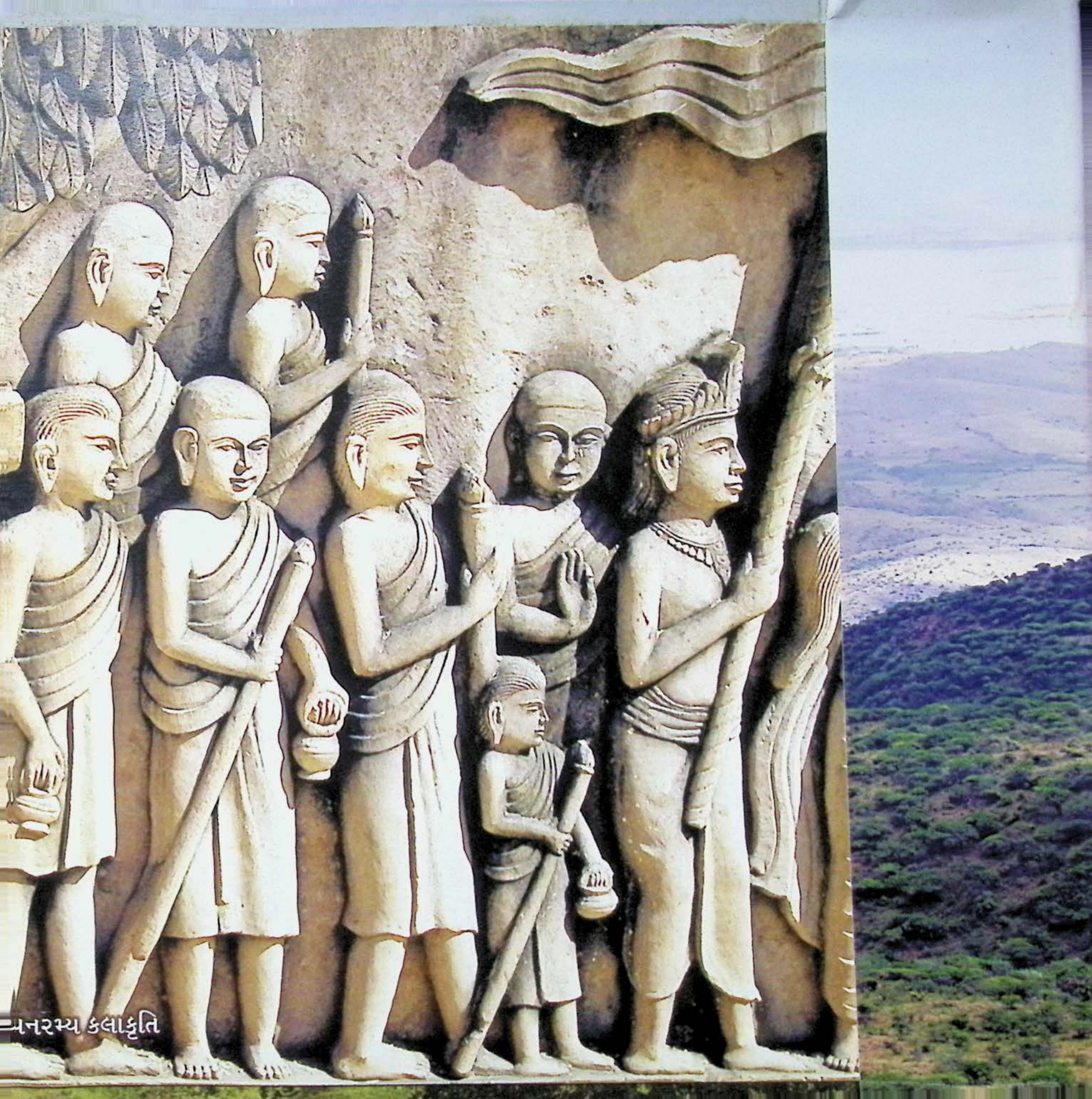
દેવકીજીના પુત્રોની દેરીએથી
દેખાતી શેત્રુંજી નદી

દાદાનું દેરાસર

શત્રુંજયના દેરાસર

मनरम्य कलाकृति

શ્રી શત્રુંજય મહાતીર્થનાં દશ્યોથી સમૃદ્ધ
આ ગ્રંથમાં
પ્રસ્તુત છે
મહામહોપાધ્યાયશ્રી વિનયવિજયજી મહારાજ
દ્વારા રચિત
શ્રી શત્રુંજય તીર્થાધિપતિ શ્રી ઋષભદેવ સ્તવના
પરની સંવેદના